

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Memet Fuat'ın Seçtikleri

TÜRK EDEBİYATI

1968

de yayınevi

Memet Fuat'ın Seçtikleri

TÜRK EDEBİYATI 1968

Bu kitapta, «bana göre» 1967 yılında Yeni Türk Edebiyatının şiir, kısa hikâye, eleştiri, deneme alanlarında en ilginç, en güzel örnekleri bir araya getirilmiştir. Nesnel değil, çok öznel bir değerlendirmeye. Kapağında üstüne basa basa «Memet Fuat'ın Seçtikleri» diye yazılması özellikle bu yüzden. Başka bir eleştirmen 1967 yılında yayımlanan edebiyat ürünlerinden çok değişik bir antoloji düzenleyebilir.

1967'DE ŞİİR, KISA HİKÂYE, ELEŞTİRİ

1967 yılı Türk Edebiyatı için kitapsız bir yıl oldu denebilir. *Bence* sözü edilmesi gereken kitapları sıralayalım Cevdet Kudret *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 2*; Şabahattin Eyuboğlu *Mavi ve Kara*; Asım Bezirci *Okudukça*, Orhan Veli Kanık, Ahmet Haşim; Zühtü Bayar *Nâzım Hikmet Üzerine*; Oktay Akbal *Yalnızlık Bana Yasak*; Ferit Edgü *Av*. Bunlardan *Mavi ve Kara* genişletilmiş bir ikinci baskı. Gene böyle bir ikinci baskı olarak Fazıl Hüsni Dağlarca'nın genişletilmiş, arıtılmış kitabı *Âsû*. Başka? Başka adlar anmak için bir iki düzey aşağı inmek gerekiyor. Bir de Nâzım Hikmet'in yıllar önce yazılmış, basılması gecikmiş *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın son üç kitabı var 1967 içinde yayımlanan. Ondan ötesi dergilerde...

Bu kitapsızlıkta yazarların, özellikle şairlerin suçu yok. Kitaplar yayınevi çekmecelerinde bekliyor. Biktırılmış, doymuş okurlar, hemen satamayacağı kitaplara para yatırmak istemeyen kitapçılar, bir sonrakini bir önceki kitaptan gelen parayla çıkaran yayıncılar... Yapılan sanatın niteliğinden — ticaret kurallarının gereklerine sınımsız çıkışarak — okurların değişen, gelişen ilgilerine, Kıbrıs olaylarına kadar uzanan bir nedenler zincirinin bütün halkalarını tek tek gözden geçirmeden söylenecek sözler hep havada kalıyor, hiç değinmemek daha iyi. Şu bir umut Bu yılın *çıkamayan* kitapları önümüzdeki yılı dolduracak.

Dergilerdeki görünüşe gelince «İsteksiz sürdürmeler, belli bir düzeyin altına düşmemeyi başaran çoğaltmaların

ötesinde» ne vardı? diye soracağım ama, kimi yazarlar pek hoşlanmıyor bu sorudan. İsteksizlikleri, başka alanlara kaymışlıkları, iç itilimlerini yitirmişlikleri arasında şöyle bir çırpıştırıp «ustalıklarının kalıplaşmış güzelliklerini» sömürerek ortaya attıkları «çoğaltmaların» üstünde önemle durulmasını özlüyorlar. Her sanat eserinde ille bir yenilik bulunamayacağı, gözle görülür elle tutulur bir değişme içinde olmadığı için sanatçının kınanamayacağı herkesin bildiği bir gerçek. Ama şu da bir gerçek Her iyi sanat eseri, insanlarla, toplumla, önceki sanat eserleriyle giriştiği çok yönlü, çok karmaşık bir ilişki süreci sonunda sanatçının, kendisinde oluşan özü (içeriği) bir biçime dökme çabasıyla yaratılır. Sanatçının başarısı bu öz ile biçim çatışmasında göstereceği başarıya bağlıdır. Bir sanatçı insanlarla, toplumla, önceki sanat eserleriyle («çok yönlü, çok karmaşık» bir yana) hiçbir ilişki içinde değilse, kendisinde bir öz oluşmuyor demektir, bir öz ile biçim çatışmasının sancılarını duymuyor demektir. Yetişme yıllarında, yükselme yıllarında kendisinde oluşan özü bir biçime yüklemiş, bir çözüme ulaşmış, sonra da o çözüme sımsıkı sarılarak işin kolayına kaçmış, giderek kendini kalıplaşmaya, insanlardan, toplumdaki bir şey almamaya, «kalıplaşmış özünün» ötesinde bir «öz yokluğuna» gömmüştür. Toplumcu sanatçıların hiç de istemeden düşebilecekleri «korkunç» bir durumdur bu. Öyle ki, bu duruma düşmüş sanatçılar, insanlara, topluma, önceki sanat eserlerine bakarken, alıştıkları biçime uyacak özü oluşturan gerçeklerin ötesinde hiçbir şey göremezler. Kimi daha iyi, kimi daha kötü ürünlerle, bakar bakar çoğaltırlar daha önce yazdıklarını. Bu noktada, söylediklerimi iyice belirtmek için, Nâzım Hikmet'in bir mektubundan çıkardığım, *Memleketimden İnsan Manzaraları* ile ilgili şu sözlerini anmak istiyorum «Romanın bir sosyal inkişafının

verimidir. Bana öyle geliyor ki, roman ve hikâye nasıl kendilerinden önce olan şiirden faydalanmışlar, fakat yeni bir keyfiyet olarak taazzuv etmişlerse, bugünkü sosyal şartların gelişmesi de, romandan, şiirden, hikâyeden, senaryodan filân faydalanacak olan, fakat yepyeni bir keyfiyet halinde ortaya çıkacak yeni bir yazıyla sanat tarzını gerçekleştirecektir. (...) Bana öyle geliyor ki, bu araştırdığım nesnenin bazı unsurları şu benim kitabın bazı yerlerinde belirmeye başlamıştır.» Görüldüğü gibi, şair «gelişen sosyal şartların» etkisiyle kendisinde oluşan, daha önce «nasıl sanatlaştıırılacağı» ortaya konmamış bir özü, okura ulaştırmak için giriştiği çabanın sonunda (insanlara, topluma bütünüyle değişik bakışının da itişiyile), yazmaya başlarken kafasında «aşağı yukarı» belirmeyen, ne kendisinde, ne başkalarında daha önceden *hazır* olarak bulunmayan bir biçime ulaşıyor, hattâ bunun iyice belirlenince yeni bir «tür» olarak ortaya çıkabileceğini seziyor. Kalıplaşmış özlere yaslanmayan her sanatçı bu öz ile biçim çatışmasından doğacak sanat ürünlerinde güzelliklerin yanı sıra ilginçliğe, en önemlisi de, *etkinliğe* ulaşacaktır. «Çoğaltmacılık» sözcüğünü dilimden düşürmeyişim Türk Edebiyatını içten içe kemiren, özellikle toplumcu sanata kötülüğü dokunan bir alışkanlığa yakınlık duyamayışımдан. Örneğe, memleket sevgisi, ilericiliği, kafasının aydınlığı her yazısından belli olan Talip Apaydın'ın 1967 yılı içinde yayımladığı hikâyeler hep bu çoğaltmacılığın kurbanı, o yüzden de «etkisiz»diler. Tek örnek değil Talip Apaydın. Daha niceleri öyle. Onu rahatça anışım bir atılım yapacak güçte olduğuna inandığımdan.

«İsteksiz sürdürmeler, belli bir düzeyin altına düşmemeyi başaran çoğaltmaların ötesinde» ne vardı dergilerde?

Biçimciler vardı. Biçimden yola çıkan, öze biçimi değil, biçime özü söyleyenler. İlhan Berk'te vardı. Yeni, de-

gişik, sözcüklerin yanı sıra anlamları bile renk gibi, ses gibi düşünen. Özün itişiyile değil, bir biçimden bıktığı için başka bir biçim arayan. «İyice sapıtmış artık,» dedirtecek kadar «alışılmışa» karşı çıkabilen. Sonra Turgut Uyar vardı. Gazellere doğru, gene açıkça *dıştan gelen* bir kaygıyla, ama iç biçim oyunlarına düşkünlüğünün ötesinde, *anlamcılıktan* vazgeçmeyen yanıyla dengesini tutturan. Geçen yılın hiç şüphesiz en başarılı şairi. Hem de en tehlikeli. Tek kalmazsa, yeni bir modanın, bir *gazelleme* modasının başlangıcı olursa... diye acı acı düşündüren. Hele bu «bıkkınlık giderici» biçim oyunlarını «Türk geleneğine yaslanma» diye alacaklar da çıkarsa... Bu tehlike bir yana, yılın en başarılı şairi Turgut Uyar'dı ama, yılın en güzel şiiri, (Cemal Süreya'nın «Ortadoğu»suydu da denebilir ya) bence, Ülkü Tamer'in «Giyotin»iydi. (Fransız halkının giyotine verdiği adları şairin *fantazi* düşkünlüğüne yoranlar için değil bu yargım!) Sonra Bilge Karasu vardı, hikâyede Titiz, bilgili, aşırı Batılı. Birkaç yıldır adları öne sürülmekteyse de bana bir türlü yeterli görünmeyen genç hikâyecilerden daha iyisini, R. Tomris gibi, Sevgi Sabuncu gibi dışardan oynayanlarda bulmak vardı...

Ama *sanatçı* olarak da ağırlığını koyabilen, toplumcu gidişin düşünce yüküyle oluşacak özleri getirebilen bir şair, bir hikâyeci görünmedi gene... (Belki şiirde Ataol Behramoğlu, İsmet Özel anılabilir.) «May» dergisi Hasan İzzet Dinamo'ya, Rıfat Ilgaz'a, «Soyut» Ahmed Arif'e, «Yeni Dergi» Nâzım Hikmet'e yaslandı. Toplumcu sanat adına *bildirili* bir çıkış yapan «Yeni Gerçek» dergisi kadrosunun yetersizliğiyle, «May» dergisi de kadrosunun tutarsızlığıyla fazla umut vermediler. Yıl sonuna doğru, atak bir toplumcu dergi niteliğine bürünmek isteyen «Yelken» ise, Attilâ İlhan'ın «Çirkinler, Zeki Kalkan» yönetimiyle toplumcu

ticisi adına sömürecek bir yayın organı olacağını daha başlangıçta açıkça ortaya koydu. Ama bütün bu kıpırdanışlar, eski toplumcu yazarlara yaslanışlar, nicedir duyulan bir özlemin su yüzüne çıkışını gösteriyor. İsmet Özel, Atıol Behramoğlu gibi gençler girdikleri yolda yalnız kalmayacaklar anlaşılan...

Eleştiriye gelince Cevdet Kudret'in yararlı kitabı; Sabahattin Eyuboğlu'nun bir arada okunması ayrı bir tat veren yazıları; Asım Bezirci'nin üç kitabı, Orhan Veli'nin orada burada kalmış şiirlerini bulup çıkarışı; Nermi Uygur'un dergilere sığmayan denemeleri; Muzaffer Erdost'un İkinci Yeni'nin ilk yıllarında yazdığı yazıların sorumluluğunu yüklenme çabası, yanılgılarını ortaya vuruşu; Hüseyin Cöntürk'ün eleştiri okulu niteliğindeki «Yordam» dergisi; durmuş oturmuş havası, güven verici yazışıyla Mehmet Doğan; «Yeni Dergi Eleştiri Yarışması»nda birinciliği onunla paylaşan Mustafa Öneş; eleştiriye yeni, ilercici bir anlayış getirmek isteyen Zühtü Bayar; Turgut Uyar'ın şiir çözümlemeleri; Ahmet Oktay'ın incelemesi... Oldukça ilginç kıpırtılar vardı eleştiri, deneme alanında. Sonra, kıpırtıdan fazlasını isteyen Atılâ İlhan... Dürüstlükten uzak oluşu, hep kendine yonuşuyla, sanat çevrelerinde pek önemsenmedi, ama okuttu yazdıklarını.

1967'de en çok anılan, incelenen sanatçı Nâzım Hikmet oldu. Kitaplarının bir önceki yıl duralar gibi görünen satışı yeniden arttı, adına üç özel sayı çıkarıldı. A. Kadir'in 1938 *Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet* adlı kitabı kapışılırcasına satıldı, Yeni Dergi'nin «Nâzım Hikmet'in Suçsuzluğu Özel Sayısı» yirmi günde tükendi. Bu arada, işin en ilginç yönü, İkinci Yeni kuşağı sanatçılarının, Orhan Veli kuşağına oranla, Nâzım Hikmet'i şair olarak daha fazla sevdiklerinin görülmesiydi.

1967'de edebiyatımızın genel özelliğini ararsak

«Eskiye bakış» diye bir yakıştırma yapılabilir, belki. Eleştirmenler Ahmet Haşim'i, Nâzım Hikmet'i, Orhan Veli'yi, Cahit Sıtkı Tarancı'yı incelediler; Oktay Rifat, Melih Cevdet Anday şiirlerinin önceki dönemlerinden ses verdiler; Fazıl Hüsni Dağlarca yıllarca önce yazdığı şiirleri derleyip toparlayarak yeniden ortaya çıkardı; Turgut Uyar'da eski şiirin esintileri gezindi...

Bir yandan da toplumcu sanata doğru bir gidiş, açık bir özlem...

Aralık, 1967

Memet Fuat

1967'DEN SEÇMELER

EMPERYALİZM VE KÜLTÜR

Sabahattin Eyuboğlu (d. 1908) «Mavi ve Kara» adlı kitabını yeni yazılar da ekleyerek bu yıl yeniden bastırdı. Yılın son aylarında yayımladığı «Emperyalizm ve Kültür» başlıklı yazısı özellikle ilginçti.

Bu kültür emperyalizmi kavramını bizde ilkin kim attı ortaya bilmiyorum, ama iyi tutturmuş doğrusu; bakıyorum akli başında yazarlarımız bile duruyorlar üstünde, yeni sömürgeciliğe karşı savaşta bir silâh olarak kullanıyorlar bunu. Benim bildiğim bu kavram bir Fransız buluşudur ve kaynaklarından biri de Pierre Loti'dir. O Pierre Loti ki Batı kültürünü benimsemek isteyenlere karşı çarşafli peçeli, İnşallah'lı maşallah'lı Doğu kültürünü sürdürmek isteyenleri tutuyordu. Batı emperyalistlerinin istediği buydu zaten: Aman, doğulu doğulu kalsın! Fransız sömürgeciliğine karşı savaşan Arapları tutan Fransız yazarlarının tutumu şüphesiz Pierre Loti'ninkinden başkaydı, ama onlar da, çok iyi niyetlerle de olsa, Arapların Arap kalmasını, Batı kültürünün bir emperyalist ve burjuva tuzağı olarak görülmesini istiyorlardı. O kadar ki Fransız emperyalizmine karşı savaşan bir Cezayirli, Parisli okul arkadaşlarından aldığı hızla şu sözü söyleyebiliyordu: Molière'in bir komedyası Cezayirli-ler için bir Fransız tank taburundan çok daha zararlı ve tehlikelidir. Hoppala! Aykırı bir düşünce bile değil bu; yalınkat, dört köşeli, daha doğrusu yuvarlak, kabağımsı bir söz bu. Saraylılar da, Aristokratlar da, Burjuvalar da, para ba-

balalarını da, para babalarına uşaklık eden yobazları ve din sömürgenlerini de halka gülünç gösterip Fransız Büyük Devrimini hazırlayan Molière niçin kùltür emperyalizminin adamı sayılıyor? O Molière ki, yurdunun toprağına gömülmesine Kilise izin vermemiş ve Kırılın araya girmesiyle gömülebilen ölüsü adsız insan kemikleri arasına karışıp gitmiştir.

Madem Batı sömürgendir, Batı kùltürü de sömürgenliğin buyruğundadır; emperyalistlerin kılıcı ve kùltürü aynı şeydir; ikisi aynı yıkılası gücün iki ayrı belirtisidir, diyor, demek istiyor Kùltür Emperyalizmi kavramını ciddiye alan aydınlarımız. A kardeş, madem öyle, niçin oğlunu kızını Batılı okullara, hem de Batının en geri papaz okullarına verirsin, Fransızca İngilizce öğrenmeye çalışırsın, Arapça Farsça öğrenecek yerde? Üstelik, Batı kùltürünün çiçeğı, şanı şerefi olan Karl Marx'ın da hayranısın. Ya o da haklıdan yana görünüp dolambaçlı yollardan emperyalizme hizmet ediyorsa?

Hayır, diyeceksin, onun gibi Batılı filozoflar, bilginler emperyalizmin karşısındadırlar. Peki, Batı kùltürünün asıl temsilcileri onlar değil de, emperyalizme uşaklık etmiş filozoflar, bilginler, sanatçılar mıdır? Kùltür dediğimiz şey Batı'da olsun, Doğı'da olsun kırıllara, sultanlara, para babalarına inat doğruluktan, insanlıktan yana olan, bu uğurda canlarını bile verebilen insanların yarattıkları DEĞER değil midir? Bugünkü Fransa'mn en büyük kùltür adamı Sartre, bugünkü İngiltere'nin en büyük kùltür adamı Russell emperyalizme mi hizmet etmekte? Sorulması bile ayıp sorular bunlar; ama sormak zorunda kalıyor insan, emperyalizm düşmanlığının kùltür düşmanlığına çevrilmesini önlemek için.

Batı uygarlığıyla Batı sömürgenliğini birbirine karıştı-

ranlar birer öfke sarhoşu değillerse bilgisizce bir savaş taktiğinin kurbanıdır. Böyle bir halt karıştırmak hele yeni Türkiye'nin bir aydınına hiç yakışmaz; çünkü yeni Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Batı sömürgeciliğinin amansız düşmanı ve Batı kültürünün kulu kölesiydi. Mustafa Kemal emperyalizmin öylesine karşısındaydı ki kendi milletin emperyalist tarihinden bile tiksiniş, Osmanlı emperyalizmini milletin belleğinden silmeye kalkışmıştı. Milletin, her milletin bağımsızlığı, ilkelerin ilkesi, ölüm kalım sorunuyla onun için. Ya bağımsızlık ya ölüm diyordu emperyalistlere karşı. Öyleyken Batı kültürüne milletin kılgısını, yasalarını, yazısını, haftasının günlerini, soy adlarını değiştirtesiye bağlıydı.

Batı emperyalizmi ve Batı kültürü birbirinden o kadar ayrı gerçeklerdir ki, Mustafa Kemal yurdundan kapı dışarı ettiği emperyalist komutanlardan kültürce çok daha Batılı sayılabilir. Bizim bağımsızlık savaşımız Batıya karşı Batı kültüründen yararlanarak kazandığımız bir savaştır. Mustafa Kemal'in savaşı yönetirken sağa sola yolladığı bütün genellerde Batılı hak hukuk ilkeleri ağır basar. Mustafa Kemal Batı emperyalizmini Batı kültürünün verileriyle suçlar, Batılı bir kafayla yener, yener yenmez de kurduğu devletin bütün pencerelerini Batı kültürüne açar.

Kimi aydınlarımıza göre yanlıştı Mustafa Kemal'in yaptığı, Batı emperyalizmine karşı koyduğu ölçüde onun bir aracısı olan Batı kültürüne de karşı koymalıydı, kendi kültürümüzü geliştirmeliydi. Yani o da Mehmet Akif'le birlikte: Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar! demeli, İslâm Kültürüne sıkı sıkı bağlanmalı ya da Ziya Gökalp'le birlikte Batıdan yalnız tekniği alıp Turan yolunu tutmalıydı. Bereket ki Mustafa Kemal bu ham hayallere kanılacak askerlerden değildi, öyle olsa zaten, Batı emperyalistlerini ye-

nemez, Enver Paşa gibi oyuncağı olurdu onların. İslâmcılığı İngiliz, Turancılığı Alman emperyalizmi körükleyip kullanmadı mı? Bugün Amerikan emperyalizmi Türkiye’de gericî akımları türlü yollardan beslemiyor mu?

Mehmet Akif’in anlamadığı ve Mustafa Kemal’in erkenden sezinlediği gerçek şudur: Batı kültürü çağdaş insanlığın özlediği ve bütün eski dünya kültürlerinin emzirdiği bir kültürdür ve emperyalistlerin, para babalarının değil, bütün dünya halklarının malıdır, ve de bu kültür emperyalizmin aracı olmak şöyle dursun, ona karşı savaşılabilen, ezilenleri ezenlere, sömürülenleri sömürenlere karşı yürütebilen tek kültürdür. Emperyalistler elbet bu kültürden yararlanıyor, onun insanlık için, çok kez canları pahasına ortaya koyduğu buluşları kötüye kullanıyorlar; ama ezilenlerin ezenlere karşı bu kültürden başka silâhı yoktur ve bu kültür, gerçek sanatçısı, bilgini filozofuyla beş yüz yıldır, bütün dünya halklarına özgürlük, bağımsızlık öğütleri vermektedir.

Yeni Türkiye Batı emperyalizmine «Defol», Batı kültürüne «Buyur» diyerek kurulmuştur. Kişisel hınçlar ya da kuramsal ukalâlıklarla bu ayrımı hiçe sayarak havanda su dövenler, sosyalist de o’salar, Yeni Türkiye’de yalnız eskiciler, gericilerle anlaşabilirler. Nitekim Memduh Şevket Esendal’ın bu ayrımı tartışma konusu yapması bile Mustafa Kemal’in partisini devrimlerden uzaklaştırıp eski düzenden, eşraftan, ağadan, imamdan yana çevirivermiştir birdenbire.

Bizim Batı kültürüne yönelişimiz, Batılıların Yunan-Roma kültürüne yönelişleri gibi skolastikten kurtulup *kendine gelme*’dir aslında. Humanizma Batılılara, Batı kültürü de bize özgür ve bağımsız bir insanlık özlemi getirmiş, millî değerleri yüceltmiş, böyle dursun, özelliği de bu değerlerin

bilincine götürmüştür. Kendi dilimizin bilincine kimler getirdi bizi? Yüzyıllardır hor görülmüş halkımızın sanat gücünü kimler gün ışığına çıkardı? Kimler eşelemeye başladı topraklarımız altında uyuyan uygarlıkları? Selçuklu, Osmanlı anıtlarının bile tozlarını kimler sildi? Batı kültürüyle yetişmemiş olanlar mı?

Emperyalizm, sömürgecilik hiçbir kültürün, hattâ hiçbir milletin, hiçbir halkın suçu değil, kültürsüzlerin, halkları sömürenlerin yüz karasıdır. Emperyalizmin yöneticileri bağlı oldukları milletin ve kültürün gerçek temsilcileri midir? Nerde! Tam tersine emperyalist politikacı bir azınlığın çıkarı yanında milleti hiçe sayandır. Amerikan emperyalizmine kızıp Amerikan bayrağını yakan genç de emperyalizmle kültürü karıştıran gibi haltediyor bence; o bayrak, Amerikan gençlerini haksız bir savaşta ufak para gibi harcayıp kallesçe öldürülen Kennedy'nin koltuğunda bir petrol kiralı sorumsuzluğuyla oturan Johnson'un değil, özgürlük, bağımsızlık için, insan hakları için savaşmış, canlarını vermiş, yerlileri, zencileri kölelikten kurtarmaya çalışmış Amerikalıların bayrağıdır. Mustafa Kemal emperyalizmle kültürü karıştırmadığı gibi, tepelediği Yunan saldırganlarıyla Yunan bayrağını da karıştırmamıştır. İzmir'de çağırıldığı bir evin merdivenlerine Yunan bayrağını seren ev sahiplerini terslemiş ve böylece kendi milletin emperyalistlerine karşı da olsa bağımsızlığını kazanmış bir millete saygısı olduğunu belirtmek büyüklüğünü göstermiştir.

Bugüne dek bütün savaşlara kültürü, hakları ve halkları hor gören saldırganlar sebep olmadı mı? Bu saldırganları besleyen para gücü kültürü besler görüldüğü zaman bile kültürün baş düşmanı olmuştur.

Uzatmayalım, emperyalizme düşman olmak ne kadar akıllıca, insanca bir davranışsa, hiçbir kültürün, herhangi bir kül-

türe ve o kültürü yaratan halka düşman olmak o kadar budalaca ve insanlık dışıdır. Gelin etmeyin, öfkemizi akıllıca kullanalım, Mustafa Kemal gibi insanlığın, hakların ve halkların dostu olan kültürü, insanlığın, hakların ve halkların düşmanı olan emperyalizmle karıştırmayalım. Daha da kısacası, emperyalizmle kültür sözlerini, aydınlarından ışık bekleyen insanların aklını bulandırmamak için, bir araya getirmeyelim, sözde kültürlü birçok aydınlarımız emperyalizmin uşağı olsalar bile.

(Yeni Ufuklar, Kasım, 186)

NÂZİM HİKMET

*Nâzım Hikmet (d. 1902 ö. 1963) bu yıl,
«anlaşılmanın, sevilmenin» ötesinde, yararlanıl-
mak istenen, eserlerine incelemeler, denemelerle
yönelinen bir sanatçı olarak görüldü.*

YAŞAMAYA DAİR

1

Yaşamak şakaya gelmez,
büyük bir ciddiyetle yaşayacaksın
bir sincap gibi meselâ,
yani, yaşamanın dışında ve ötesinde hiçbir şey beklemeden,
yani, bütün işin gücün yaşamak olacak.

Yaşamayı ciddiye alacaksın,
yani, o derecede, öylesine ki,
meselâ, kolların bağlı arkadan, sırtın duvarda,
yahut, kocaman gözlüklerin,
beyaz gömleğinle bir laboratuvar
insanlar için ölebileceksin,
hem de yüzünü bile görmediğin insanlar için,
hem de hiç kimse seni buna zorlamamışken,
hem de en güzel, en gerçek şeyin
yaşamak olduğunu bildiğin halde.

Yani, öylesine ciddiye alacaksın ki yaşamayı,
yetmişinde bile, meselâ, zeytin dikeceksin,
hem de öyle çocuklara falan kalır diye değil,
ölmekten korktuğun halde ölüme inanmadığın için,
yaşamak, yani ağır bastığından.

Diyelim ki, ağır ameliyatlık hastayız,
yani, beyaz masadan

bir daha kalkmamak ihtimali de var.

Duymamak mümkün değilse de biraz erken gitmenin kederini
biz yine de güleceğiz anlatılan beктаşı fıkrasına,
hava yağmurlu mu, diye bakacağız pencereden,
yahut da yine sabırsızlıkla bekleyeceğiz
en son ajans haberlerini.

Diyelim ki, dövüşölmeye değer bir şeyler için,
diyelim ki, cepheleyiz.

Daha orda ilk hücumda, daha o gün
yüzükoyun kapaklanıp ölmek de mümkün.
Tuhaf bir hınçla bileceğiz bunu,
fakat yine de çıldırasıya merak edeceğiz
belki yıllarca süreceк olan savaşın sonunu.

Diyelim ki, hapisteyiz,
yaşımız da elliye yakın,
daha da on sekiz sene olsun açılmasına demir kapının.
Yine de dışarıyla beraber yaşayacağız,
insanları, hayvanları, kavgası ve rüzgârıyla
yani, duvarın arkasındaki dışarıyla.

Yani, nasıl ve nerde olursak olalım
hiç ölmeyecekmiş gibi yaşanacak...

Bu dünya soğuyacak,
yıldızların arasında bir yıldız,
hem de en ufakıklarından,
mavi kadifede bir yıldız zerresi yani,
yani, bu koskocaman dünyamız.

Bu dünya soğuyacak günün birinde,
hattâ bir buz yığını
yahut ölü bir bulut gibi de değil,
boş bir ceviz gibi yuvarlanacak
zifiri karanlıkta uçsuz bucaksız.

Şimdiden çekilecek acısı bunun,
duyulacak mahzunluğu şimdiden.
Böylesine seviyecek bu dünya
«Yaşadım» diyebilmen için...

AŞI

1

tarla hazırды
koyu esmer eti anadan doğma cırılçıplak
tarla hazırды
şişkin ıslak dudaklarını açmıştı yarı yarıya
uzun sürmedi bekleyiş
sabah aydınlığında canlı küçük kurtlar gibi yukardan saçılıp aktı
tohum
hazla ürperdi toprak
içine çekti akanı
 açılıp kapanarak
 açılıp kapanarak
sonra da mahmur
 bir kat daha güzel
 terli kabarık
 gerindi
ben ölümden kuvvetliyim diyebilirdi
 gebeydi artık

2

arılar fırladı güneşe doğru
en önde kızıoğlankız yeni beyarı
nazlı bir vızıltıdır zar gibi ince şeffaf kanatları
beli koptu kopacak
altın tüylü süzme karnavalda üç kızıl kusak

yetişip önledi onu erkeklerin en güçlüsü
sonra yukarda boşlukta güneşin orda
dikenli incecik bacaklar karıştı birbirine
bir saniye sürdü aş
silkinip kurtuldu dışı
düştü erkek
içinden kopan etleriyle toprağa

3

odalarının penceresi ormana açık
ağır yaz bulutlarının altında orman
bir yumurtalık gibi de nemli ılık
erkeğin yüzünde aşağıdan
kadının gözlerinden vuran ışık
ormanın üstüne yağmur boşandı ansızın
yeşil elâ gözlerini yumdu kadın
yarı açık ağzında ıslak dişleri berrak duru
içinde taa yüreğinin kökünde sıcak sıcak duydu yağmuru

4

atan bir damar gibi akıyor nehir
acı yemişleri dikenli dallarıyla duruyor ağaç
duruyor kıraç yabani
güneşte bir şarkı gibi parladı balta
kesildi ağacın gövdesi orta yerinden
ihtiyardı esmerdi ıslaktı makta
kanayacaktı da âdeta

aşı bıçağıyla açıldı park

sokuldu ucu kalemin
bu kesik

bu yabani gövdede müjdesi vardı artık
dikensiz dalları

ince kabuklu tatlı yemişleri
geniş yapraklarıyla gelecek olan
yepyeni bir âlemin.

(*Yeni Dergi*, Ağustos, 35)

MEMLEKETİMDEN İNSAN MANZARALARI ÜSTÜNE BAZI NOTLAR

*Bu yıl Nâzım Hikmet üzerine yapılan incelemele-
rin en dengelisi Ahmet Oktay'ın (d. 1933)
«Memleketimden İnsan Manzaraları» üzerine
yaptığı çalışmaydı. «Papirüs» dergisinin «Nâzım
Hikmet Özel Sayısı»nda çıktı.*

Geleneksel şiirin ilkelerini bir yana bırakalım. Yürür-
lükte olan imgeci şiirinkini de. Nâzım Hikmet bambaşka
bir şiir sunuyor çünkü: Tarih'e, olgu'ya, gözlem'e bağlı bir
şiir. Tarih sözcüğünü, içerikte *görünen* nesnelliğin bilinci
olarak kullanıyorum yalnızca. En basit anlamında, kronoloji-
ye bağlı bir tarihtir bu: Doğum 1310, Ölüm 1929.

Memleketimden İnsan Manzaraları, bu heyecanlandırıcı
doruk, *poetika*'nın dışında temelleniyor bir bakıma. Dil bu-
rada kendisi için değildir. Dışlaşmıştır şüphesiz, ama bir nes-
neye dönüşmemiştir. Çift yanlıdır: *Açıklar* bir yandan, sıra-
lar, bağlantı kurar; öbür yandan açıkladığının *yalnızca* işareti
olmamayı bilir, *aşar* görünüşü. Hem anlamın ve apaçık ola-
nın içindeyizdir, hem duyulur ve sezilir olanın.

İnsana yapışıktır bu dil, *imgeye* değil: Üretimde bulu-
nan ve haberleşen insana. Bu yüzden alabildiğine somuttur.
Alışılmış anlamda içsellik söz konusu edilmiyor çünkü: İl-
kin duyarlılığımıza, sonra da bilincimize çarpan, *başkası*'dır.
Nâzım Hikmet bu dil, *İkinci El* kitabı *başkasının* varlığıyla nes-

nelleştirir. Kendimizi nerde mi algılıyoruz? *Başka-ben*'de. Dil betimleyicidir: Dış yapıyı, bedeni gösterir önce, duyular bedenle ulaşır bize; *içsellik* böylece görünür.

Plehanov'u anımsayalım: «Ben kendi kendim için ben'im aym zamanda başka birisi için sen'im. Ben gerçek bir varlığım; cismim *mabiyet*'ime aittir, hattâ hattâ, bir bütün olarak mütalâa edildiğinde, cismim bizzat benim ben'im, hakiki antite'mdir.»¹

Bu kısa metin Nâzım Hikmet'in beden ve yüz betimlerine verdiği önemin nedenini açıklar. Algı, başkası yoluyla kendi diline çevirir gerçeği, *özümler*, sen'in sorunu ben'in sorunu haline gelir.

Bir sonda gibidir Nâzım Hikmet'in şiiri: İçe doğru işler. Bellidir dış çizgilerin görevi: Başka-içselliği somutlamak. Ancak bu somutlayışta yapay bir nedensellik aramak gerekiyor. *Görünüş* içselliğin belirleyicisi değildir her zaman. Yalnızca temas sağlar. Bakış, görünüşten geçerek dokunur ötekine. İnsandan *insan-bireyi*'ne yöneldikçe, dil ayırdedici betimlemeler yapar. Betimlenen dışsallığın da, açıklanan içselliğin de şudur ortaya koyduğu *bütün*: İnsan-bireyi. Bir insan-bireyi ise *kendi* bütününden başka bir şey değildir.

Manzaralar'ın şiirin dışına taşmasının başlıca nedeni bu sanıyorum. Nâzım Hikmet, bütün kitap boyunca bireyler sunar bize, ancak *tasarı-bireyler* değildir hiçbirisi. Somut dünyanın içindedirler, etkilenirler bu dünyadan ve etkilerler onu. Ne diyordu Marx: «İnsan fikirlerinin, kavramlarının vb. üreticileri insanlardır, ama, üretici güçlerinin, bu üretici güçlere en ufak biçimlerine kadar uygun düşen iliş-

¹ Plehanov, «*Marksist Düşüncenin Temel Meseleleri*», *Sosyal Yayınlar*, 1999, Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

kilerin gelişmesiyle belirlenen insanlardır. Bilinçlilik, bilinçli varlıktan başka bir şey olamaz ve insanların varlığı onların gerçek hayat sürecidir.»²

Bu yüzden, küçük el sanatlarıyla makina üretimi arasındaki ilişki kavranılmadan ve bu *geçiş*'in zorunlu olduğu bilinmeden, «Baskıcı Ömer» in *bireysel dramı* anlaşılmaz ve okur, yanlış sonuçlara vardırıcı yığınla «mistification» a sürüklenebilir.

Nâzım Hikmet'in bize sunduğu bir durum, bir izlenim değil, bir *tarihsel an*'dır. Geçmişî özümlemiş, geleceği bağrında saklayan bir an.

İnsan Manzaraları adı boşuna değildir. İnsanlığın dünyası insanlarla kavranabilir ancak. Onlardır bu dünyayı yaratan ve oluşuna katılan. Nâzım Hikmet, bilinçli ve büyük bir şairin yolunu izleyerek somut tikelden soyut genele doğru açılan bir hareketin şiirini kurar. *Manzaralar* bu yüzden yalnızca anlatılan bir *hikâye* olmaktan kurtulur. Bir *im*'dir bu şiirin bütünü: İnsanoglu sensin dünyayı *değiştirecek*.

Kuşkusuz, bir felsefe sorunu olduğu kadar bir siyasa sorunudur bu. Ancak Nâzım Hikmet'in şiirini *yalnızca* siyasal bir bildiri sanmamalı. Böyle bir koyuş biçimi özünü boşaltmak olur şiirin. Yansıtmaz Nâzım Hikmet, yaratır. Edinilmiş bilginin çevrilmesi, bir yeniden konuş'u değildir içerik; kuramsal desteğini son çözümlemede bulur. Halil bir militandır elbette, ama bu militanda dile gelen, *somutlanan*, genel insanlığın isteğidir, siyasal program değil. Militan savaşında hiç şaşmaz: Siyasa, siyasal iktidarı ele geçirmeden dünyayı değiştirmek mümkün olmadığı için gereklidir. Şair de şaşmaz: İnsanlıktır kendisini bekleyen.

² K. Marx-F Engels, «*Din Üzerine*», *Gerçek Yayınları*

Böylece «Militan Halil» le «Gangster Hasan» *insan dostluğu*'nda birleşirler.

Bu yüzden siyasanın kökten ya da taktik nefretleri yoktur Nâzım Hikmet'in bakışında. İki pencere vardır *Manzaralar*'a açılan: Sevgi ve acıma. Bir uçta, diyelim Kam-bur Kerim, öbür uçta da Nuri Cemil duruyor.

Derdemez de tikelin alanına giriyoruz.

□

Manzaralar tikel olan yoluyla hayatın somut belirle-nimlerine yönelir; bireysel öznellikten söz edemeyiz, yani alıştığımız ve sözcüklerle gerçeği aşmaya çalışan şair, aradan çekilmiştir. Işıldayan ve kavrayan şey, *romancının gözü*'dür. Öyleyse *salt* şiirselle Nâzım Hikmet kınanamaz; aynı biçimde Nâzım Hikmet'le de *salt* şiirsel.³

Hem nitelik farkı var çünkü, hem nicelik. Nitelik farkı şu: Nâzım Hikmet'in *öncelikle* kullandığı olaydır, *sözcük* değil. Bu yüzden mısra da ya da kıta da karşımıza çıkan, genellikle duyu!abilir imge yerine çözümlenebilir olgu'dur. Ancak bu ayırmamada *öncelik* sözcüğü üzerinde önemle dürmek gerekiyor. Elbetteki imge yok edilmiş değildir. Nicelik farkını belirtmek daha kolay: *Manzaralar* elimizdeki haliyle 500 sayfayı buluyor. En uzunundan da olsa bir şiirin kapsamını aşıyor bu yüzden.

Tek şiirde tarihsel an'ı ve içinde yeralan bireyleri nes-neleştiremezsiniz. Bir *birim* ya da *kesit* almak zorundas-

³ *Salt şiir* deyimiyle, idealist düşüncenin bir ürünü olan «saf şiir» birbirine karıştırılmamalıdır. Ben, olay ve hikâye yoluyla değil de, sözcük yoluyla bir bütün koymaya işaret etmek istiyorum. Çünkü burada sözcüğün kullanımı bakımından temelden bir ayrık vardır.

nızdır. İki şey şairin peşini bırakmaz çünkü: Şiirsel yapı ve psikolojik zaman. Bu yüzden, örneğin Eliot «Yitik Ülke»de, Turgut Uyar «Akçaburgazlı Yekta»da, Cansever «Tragedyalar V»de bütünü değil, kesiti sunmakla yetinirler.

Oysa Nâzım Hikmet bir romancı gibi davranır. Ya da senarist. Değişik zamanlar ve mekânlar kullanır, «découpage» yapar. *Manzaralar*'ın biçimsel çözümlemesi bu kanıyı pekiştirir sanıyorum.

Şunu görüyoruz ilkin: Nâzım Hikmet iki tren alıyor, yani iki ayrı mekân ve zaman. Ama *Manzaralar* doğrudan doğruya trenlerle başlamıyor. Şair, bu iki ayrı mekânı kendinde barındıran bir «genel mekân» kullanıyor: Haydarpaşa Garı. Ve Galip Usta bu genel mekânı çerçeveleyen bir kamera gibi merdivenlerin üzerinde duruyor. O, bizi mahkûm Fuat ve Halil'le tanıştıtararak halkın arasına götürecektir. Yani 15:45 katarına. Ama geriye çekilmiş bir ikinci kamera daha var: Hasan Şevket. Nuri Cemil'i yakalıyor ve hemen halkı sömürenlerin arasına giriyoruz. Yani «Anadolu Sürat Katarı»na. Ne var ki iki katar arasındaki ilinti kesilmez hiç. Gizli bir bağ vardır aralarında: *Tarihsel ve toplumsal* an.

Vagon Restoran'da Ahçıbaşı Mahmut Aşer ve Garson Mustafa «Kurtuluş Savaşı Destanı»na eğilerek burjuvaziye Anadolu'ya, 15:45 katarında da Nuri Öztürk ve Basri Şener, orta sınıf ve «mütegallibe» çıkarıcılığıyla Anadolu'yu burjuvaziye bağlarlar. Bununla da yetinmez Nâzım Hikmet: Dünyaya doğru açılır ve okuru, yurdun geleceğini dünyanın geleceğine bağlayan bir noktaya getirir: İkinci Dünya Savaşı. İnsanların adları da değişir, Hans Müller'dir artık, Thomson'dur, Gabriel Peri'dir.

Son derece güçlü ve inandırıcı bir tekniktir bu, ama şiirden de başka bir şeydir. Korkutmuşluklanarak bu yar-

gıyı verirken. Gerçekten de *Manzaralar*, gelmiş geçmiş şiir tekniklerini şiirin *dışında* kırar. Dil ve ses de farklılaşır bu *kavrayıcı* teknik dolayısıyla. Dil iyiden iyiye betimlemeye, ses de düzyazıya yaslanır. Karşılaştırarak okuyun örneğin *Bedreddin Destanı*'yla *Manzaralar*'ı, şunu göreceksiniz: Azalmıştır şiir payı. *Manzaralar*'da daha az duyar, ama daha çok anlarsınız. Bir yürek-durumu değildir sözkonusu edilen, bir bilinç-durumu'dur.

Nâzım Hikmet'in tikel olan'a eğilmesinin nedeni de budur sanıyorum. Çünkü *yürek* duyar ve başkaldırır daha çok, *bilinçse* algılar ve örgütler. *Manzaralar*'ın apaçıktır ikinciye seçtiği.

Ayracı kapamak gerekiyor: Nâzım Hikmet'tir bu yol *başarıya* çıkararı. *Manzaralar* öz deneyidir O'nun. Aynı tekniğin ve aynı tutumun bir başka şair elinde de aynı sonucu sağlayacağını sanmak en azından «safdillik» olur. Bir edebiyatta iki tane Nâzım Hikmet olmaz. Geçen yüzyıllara rağmen bütün dünyada iki Shakespeare olmadığı gibi.

Güçlü bir sanat eseridir *Manzaralar*, başvurulacak bir el-kitabı, bir yol gösterici değil. Yaşayan her şair heyecan duyabilir ondan, esinlenebilir; oraya varamayacağını iyi bilmelidir ama. Elbet şair olmayanlar da. André Malraux «ilk örnek, her zaman için, bir başka sanat eseridir» diyor; doğru. Ama sonunda elde edilen de her zaman için bir *başka* sanat eseridir.

□

Manzaralar'da üzerinde önemle durulması gereken bir tip var: Doktor Faik. Bir yandan destanın başlıca taşıyıcılarından biri olarak: Vagon Restorandaki açıklayıcı hikâyeleriyle burjuvaziyi, bir Anadolu hastanesi doktoru kimliğiyle de köylüyü *şerçeveler* o. Öbür yandan ölümü seçen bir

birey olarak: Eylemiyle düşüncesi arasındaki büyük boşluğa *kavramış* bir aydındır çünkü. Seçtiği çözümün doğruluğu tartışılabilir elbet, ama bu çözümün kendinde barındırdığı yanlışlık, Doktor Faik'in durumundaki *somutluğu* ortadan kaldırmaz.

Nâzım Hikmet'in somuta ve *doğruluğa* olan bağlılığı, bireysel bir durumun *her zaman* yüzeysel sınıf açıklamalarıyla ortaya konamayacağını görmesini sağlar. Şiir, sınıfsal olanı içerikte barındırarak *beşerî* olana yükselir. Birine iyice severek, ötekine acıyarak bakar ama, Nâzım Hikmet'in «Bethoven Hasan»la «Doktor Faik»i birer insan-bireyi olarak ele alışında bir *ayrım* görülemez. Marxist insancılığın aşırı *idealleştirilmelerden* kaçınması gerektiğini en iyi ve en önce gören sanatçılarımızdan biridir Nâzım.

Doktor Faik'in çözümlemesine girerirken, elbette ilkin toplumsal durumunu araştıracağız: Bir orta sınıf aydını. Bu sözsel bağlantıyı açmak gerekiyor: Doktor Faik ekonomik kökeniyle küçük burjuvaziye bağlıdır; emekçinin somut koşulları kapsamaz onu. Emek dünyasının *dışındadır*. Aynı zamanda o dünyada yürürlükte olan somut sömürölme biçiminin de.

Ama bir aydındır da o: *Dışında* bulunduğu dünyanın *nasıl* ve *niçin* sömürüldüğünü bilir. Dış ticaret dalaverelelerini, yabancı sermayeyle ideolojiler arasındaki ilgiyi anlatır karşısındakine güzelce. Edası, Doktor Faik'in kişiliğini açıklar: Bir sinik.

Bu yüzden, aydınca davranışı gösterip *emekçilerin* sınıfına katılacağına, *iğrendiği* ortamdan kaçmayı, kendini bir Anadolu hastanesine «mahkûm etmeyi» seçer.

Doktor Faik acıyı etinde duymak ister gibidir. Sarp dağlar, kendisini sevmeyen yüzler içinin *boşluğunu* yansıtır hep, yalnızlığın *gürsesi*. Kısacası *yalnızlıkta* *sanatçı* *beraber-*

liğı, *kardeşliğı* bir bilim adamı, bir *doktor* olarak sunmaya çalışır. Horgörülen, kuşkuyla karşılanan bir çabadır bu. Kişisel dramının *olduğu gibi* durduğunu bilir Doktor Faik: Nesnel koşullar aynı kaldıkça değişemez bu durum: Anadolu, maddeleşmiş «vicdan azabıdır» onun.

Olumsuz ama yadsınamaz biricik edim kalmıştır geriye: Kendini öldürmek. Siyasal mücadeleyi horlayan, geleceğe inanmayan bir *umutsuzluk* değildir bu ölümle nesnelleştirilen. Tam karşıtı, Doktor Faik, insanın sonsuz olanaklarını, yüceliğini duyurur bize: Her şey elimizdedir.

Nâzım Hikmet, öyle sanıyorum ki, Doktor Faik'in intiharıyla bir doruğa erişir. Ancak, intiharın öncesi ve sonrasını gözönünde bulunduralım: Doktor Faik, insanların arasında ve toprağın üstünde yapayalnızdır, yitmiştir imlemi. Oysa yerleşmek, kök salmak ister o, bir ağaç gibi. Bedenini, *bireyliğini* duymaya çalışır, eti sesleniyordur sanki: Üre, çoğal, yerleş bu *toprağa* ve *insanların* arasına. Doktor Faik son bir umutla hastane hemşiresine sarılır: Hayatın çağrısı.

Ama yine de öldürür kendini. Bütün iyi niyetine rağmen çürümüştür çünkü: Gelişen güçlere katılamayacaktır, kavganın uzağına düşmüştür bir defa. Nâzım Hikmet doruğa bu noktadan sonra ulaşır: Halil bir insan-bireyi'nin ölümünü düşünürken, hastanenin kadınlar kısmında bir kadın doğuma hazırlanmaktadır. Halil gözler her şeyi: Doktor Faik'in gerçekleştiremediği hayat, köylü kadının karanlığından dünyaya doğru gelmektedir. Bir zafer çılgılığıymış gibi duyulur yavrunun sesi: Dünyayı değiştirecek *olan* insanoglu bütün ölümleri yenmiştir.

Eyleme geçemeyen aydın'ın yenildiği yerde ve başka bir sınıftan doğmaktadır hayat: *Anadolu'da ve halktan.*

Masasının başında büyük bir kararlılıkla şöyle yazıyordu Erostrate: «İnsanlık kaynıyor kanınızda: Alinyazınızın cilvesi.» Az sonra, biraz da *sevinçle* ekliyor: «İnsanları sevmek *elimden gelmiyor.*»⁴ Şahende Hanım'ın kanında «insanlık kaynamadığına» eminim ben. 510 numaralı üçüncü mevki vağonda taştanmış gibi oturuyor o: Bir kötülük anı. Onun da elinden gelmez insanları sevmek. Ancak bu sevgisizlikten ötürü sevinçli değildir. Alinyazısının farkında değildir çünkü, *ona bile yabancı*'dır. Erostrate ağır ağır, bilinçli şekilde uzağına düşer insanların, ne yapacağını da bilincindedir bu yüzden: Birkaç kişiyi öldürmek. Oysa Şahende Hanım, adeta *tarafsız* bir şekilde kopar her şeyden, sanki olup bitenlerin içinde *yoktur*. Gören, edimde bulunan bir nesnedir. Bir nesne gibi *duygusuz*: En tutarlı özetleme budur sanıyorum. Şahende Hanım'da sevgi bulunmadığından bir *duygu* olarak «nefret» de bulunmaz. *Öyledir o*. Kıpırdar, kalkar, «çok uzun boyludur», «beyaz ve kaşsızdır.» *Görünüşüne* bakmayın, bir *kadın* bile değildir hattâ: Çünkü «sıcak bir rahatlıkla açılmadı bir gece olsun beyaz kansız eti aşka.»

Şu kompartımandaki herkese *yabancısıdır*: Konuşmaları ve *gebelikleri* ilgilendirmez onu. Belki de özellikle gebelikleri ilgilendirmez demek gerekiyor: Kendi öz oğlu üvey oğlunca öldürülmüştür. Gerçi sevmemiştir onu da, ne var ki, kendinden olan, etine acı verebilen tek şeydir. Gebelik yitirilmiş olanın, *umudun* ve *cennetin*, bölünmemiş *mülkiyetin* simgesi gibidir.

Şahende Hanım, kirazları pencereden döktüğünde nefret duymaz. Aslında kendisiyle ilinti kurmaya çalışan, gö-

⁴ J. P. Sartre, *Redükün», Aşağı Kaynaklar, org 66*

zünün önünde duran bu *simgeyi* geri çeviriyordur. Masanın üstünden bir eşya kaldırmak gibi basit, olağan bir işlem. Bütün istediği, şu *insanlığın dünyası*'yla ilgisini kesmektir. Nedenini bilmeden, bir *refleks* olarak.

Çünkü beşerî dünyanın değil, *mal* dünyasının bir ürünüdür Şahende Hanım. Şerif Ağa'nın karısı olduğunda kendisini öncelikle çevreleyen *tarla*, *mandıra* ve *değirmen*'dir. İnsanî *birleşme*, sözkonusu olmamıştır hiçbir zaman. Vakit yoktur buna. Tarla, mandıra ve değirmenle uğraşılacak ve *emek paraya* dönüştürülecektir. Şahende Hamm'ın bilincine yansıyan, onu bir insan-bireyi olarak koşullayan amansız yasa budur. Marx'ı anımsayalım: «Burjuva sınıfı... insanlar arasında öz-çıkarından ve paranın katı yasasından başka ilişki tanımadı. Dinsel coşkunluğun kutsal titreşimlerini, yiğitçe davranışları, küçük insan *duygululuğunu* (ben çizdim A. O.) bencil bir hesapçılığın soğuk sularında boğdu.»⁵

Şahende Hanım, bu dünyanın bir parçasıdır, ayrılmaz bir parçası. Her şeyi bu dünyanın yasalarınca şartlandırılır, *oluşturulur*: Öz oğlu Ratip'e «elleri kadın ellerine benzediğinden» düşmandır, ama aynı zamanda «*sığirtmaçları kamçıl原因amadığından*» ötürü de düşmandır. Üvey oğlu Yakup'a düşmanlığının nedeni apaçıktır: «öteki doğurmuş diye ve değirmen ona kaldığından.»

Bu kadar değil insan dünyasından kopuş: Şahende Hanım, Ratip'i Yakup'un «kızıl saçlı karısı»nın üzerine iter. Kötülüğün gelişimini izleyelim: «Yakup ya kahreder gider Ya öldürür Ratip'i Yakup'u asarlar Ratip'i öldürdüğü gibi Tarla, mandıra, değirmen Şerif Ağazadelik her iki ihtimalde kalır bölüşülmeden.»

⁵ G. Thomson, «Marksizm ve Şiir», Uğrak Yayınları, s. 67'de alınmıştır.

Mülkiyet içine işlemiştir Şahende Hanım'ın. Koparmış, kendine mal etmiştir. Hiç farkına varmadan, âdeta tarafsız bir şekilde kopmuştur Şahende Hanım insanlıktan. Ve giderek *amacını* da yitirmiştir: Yakup, mülkiyeti bölen bir nesne, bir rakip olmaktan çıkmıştır artık. Bir *düşman-nesne*. Yalnızca onu yoketmeye çalışır. Tek şey kalmıştır kendisini bu dünyaya bağlayan: Yakup'un ölümü. Ödö kopar bu biricik nesneyi elden kaçırmaktan. Hapisanede ölmediğini duyunca yeniden plânlar kurmaya başlar. Böylece *salt kötülük*'ü somutlaştırır. Gayrî insanilik, bireysel bir tavra dönüşür. Daha doğrusu *bireyselliğin* yok edilmesine.

Doktor Faik'inki *umutsuz*, Şahende Hanım'inki *olumsuz* bir durumdur. Üstelik «ilk bakışta» da ele vermezler kendilerini. Ancak Marx'çı bir çözümleme bizi önümüzdeki gerçeğin *hakikatine* ulaştırabilir. Burada en genel biçimde çözümlediğim durumlar, ister istemez şuraya ulaştırıyor beni: Sosyalist sanat⁶ ille de olumluluğu *öngörmez*. Sınıflı bir toplumun yansıtılmasında, hele bu toplum çöküş dönemindeyse, olumluluk kadar olumsuzluk da sanatın konusu olur; hakikati duyurabilir bize. Hakikat hemen şuracıkta, elimizin altında duran, önceden hazırlanmış formüllerle kavranabilen bir apaçıklık değildir. Şunu da eklemek gerek: Sanat eserinde dile getirilen hakikat, bütün umutsuzluğuna rağmen geleceğin ve insanî olanın izini taşıyabilir. Ya da

⁶ E. Fischer, *sosyalist gerçekçiliğin sakıncalarını dikkate alarak, sosyalist sanat'ı öneriyor. Bu deyim, sosyalizmin geçmiş uygarlıkları özümleme çabası gözönünde bulundurulursa elbetteki daha doğru ve kullanışlıdır. E. Fischer, «The Necessity Of Art», s. 107, *Topkapulu*. <https://rantey.org>*

tam karşıtı: Geleceğe ait hiçbir yan bulunmamakla birlikte sanat eserinin hakikati, bütün *olumsuzluğuna* rağmen bize *şimdinin bilincini* verebilir.

Nâzım Hikmet'in önümüze koyduğu şey budur. O, bir şair olarak, daima insana ve somut duruma bağlı kalır; hiçbir şeyi zorlamaz kuram uğruna. Bu yargıyı destekleyen örnekler yalnızca Doktor Faik ve Şahende Hanım değildir. *Manzaralar*'daki hemen her insan, bir örnek olabilir. Örneğin sermaye kızlardan Necla, arkadaşının «frengili» olduğunu söyler. Bu küçük olayda tanık olduğumuz şey, insanca duyguların yokluğudur. Düşmüş insanlar bile mal dünyasının yasalarına uymuşlardır, dayanışma yoktur aralarında. Ama Nâzım Hikmet olumsuz tip diye kaldırıp atmaz onları.

Bu yüzden, öyle sanıyorum ki, *Manzaralar* çok derinlemesine incelenmeden Nâzım Hikmet'in sanatı üzerine kesinlemeler yapılamaz. O bize, sosyalist bir sanatın içeriği konusunda son derece yararlı bilgiler verebilir. Yeter ki yalnızca siyasal değerlendirmelere kapılmayalım. Devrimci bir sanat gücünü insana bakışından alır, şu ya da bu programa uygunluğundan değil. Bir de şu var: Sanat bütün *insanlığın malıdır*. Sanat eserinde yalnızca bir sınıfın isteklerini ya da yıkılışını görmeyi dilemek, ondan hiçbir şey anlamamaktır.

□

Manzaralar'ın elimizdeki dört kitabından en şairce başlayanı, sanırım üçüncüsü. Beni bu sanıya ulaştıran ne? Önce şu: Nigâr belirli bir *trajikliği* içeriyor. Önünü ardını düşünmeden bir insanın umutsuzluğu, onulmazlığı sunuluyor bize. «Biber gibi acı» bozkır da, yasalar da, hattâ *sevda* da bu insanı aynı amansızlıkla çevreliyor.⁷ Sonra da şu: *İmgeler* var ilkin!

Toprak gözalabildiğine
dümdüz
çırılçıplak
ve kırmızı biber gibi acı.
Batıda bir tek, uzun
kavak ağacı.

Henüz bir *apaçıklıkla* karşı karşıya değiliz. Toprak ve
«bir tek» kavak ağacı şunu ya da bunu simgeleyecek elbet:
Ama *henüz* neyi olduğunu bilmiyorum ben. Onları iste-
diğim gibi tasarlayabilirim. Bu «acı»yla bu «ağaç» arasında
sonsuz olasılıklar var. Buysa *kaygılandırıyor* insanı. Bir de
şu başlangıçları görelim:

Haydarpaşa garında
1941 baharında
saat on beş.
Merdivenlerin üstünde güneş
yorgunluk
ve telaş

Gülden güzel kokan Arnavutköy çileği
ve asma yaprağına sarılı barbunya ızgarasıyla gelir
Haydarpaşa garının büfesinde bahar.

Buna rağmen
Hasan Şevket
rakıyı bir tek dilim beyaz peynirle içiyordu

Günlerden Pazardı.

⁷ Doktor Faik ve Şahende Hanım'a uyguladığımız çö-
zümlerle bu şiir de Defter-i Divan'a girmiştir. www.sanatsorum.com

Ve canım ciğerim
on üç yaşındaki işçi Kerim
hapisaneye gidiyordu
ziyaretine Halil Amcanın.

Aşağı yukarı aynı uzunluktaki bu parçalarda hemen göze çarpan bir özellik var: Tamamlanmışlık. Bilinç nesnesini kavlıyor hemen, izlemeye hazırlanıyor onu: Merdivenlerde yorgunluk ve telâş var, Hasan Şevket bir tek dilim beyaz peynirle içiyor rakısını ve işçi Kerim Halil Amca'yı ziyarete gidiyor hapisaneye. Oysa, öbür yanda sadece toprak ve kavak ağacı görülüyor. Bir boşluk duygusu. Üstelik vahşi ve yalnız.

Nâzım Hikmet çok güçlü biçimde kullanır bu *boşluk* içinde sunduğu nesneleri, kısa ve kesin bağlantılar yaparak sona yaklaşır:

bakıyor bulutların arasından geçen bir çaylağa

Kuyunun başındaydı kavak

Kundakta düğmeler dikili

bir tanesi cam

Bir tilki geçti yolun alt ucundan

Çaylak yırtıcıdır.

Tilki kurnaz.

Kuyu derin

memek için:

Münihli'nin 12 oğlu muharebe edemediler
çünkü doğamadılar,
çünkü henüz, efendim, Anna'yla zifaf vaki olmadan önce
bizzat harbe gitti Hans Müller.

Hele ikinci kitap, çok *güçlü* bölümlerine rağmen, baş-
tan aşağı düzyazıdır. Bunda *genellikle* diyalog'a dayanması-
nın rolünü araştırmayı bir yana bırakarak birkaç alıntıyla
yetineceğim:

Mahkûmların bölmesindeydi Üniversiteli,
Son harbin ekonomiko-sosyal sebeplerini anlatıyordu
mahkûm Halil.

Yuvarlak sayılar ve kupkuru kelimelerle konuştuğu
halde

kavga ediyormuş gibi heyecanlı.
Ve miyop gözleri gözlüklerini yenmişti.
Ve ölen insan sayıları yıkılan şehir isimlerine rağmen
umutlu iki el gibi bu gözleri alnının üstünde duyuyordu
Üniversiteli.

Hakkı Ustanın aklından geçenler
gözüküp kayboluyor yumuşak yüzünde.
Dört yıl önce karısını boşadı usta.
Kadın vardı kunduracı Rıfat'a.
Fakat şimdi usta tekrar istiyordu eski karısını.
Bir ay önce rüyasında göründü kadın
divaneye döndü usta.

Nihayet kadınla sözleştiler.

Bu gece yatağında organla boğup kunduracı Rıfat'ı

ve çekip gidecek kendileri Balıkesir taraflarına.

Etimesut'da durdu tiren.

Etimesut bir numune köyüdür galiba.

Ve bundan dolayı

numune mekteplerinden kanaviçe örneklerine kadar bütün numune örnek ve modeller gibi yalancı ve ölüydü. Muharrir mahkûm Halil'in böyle düşünmesine rağmen tesviyeci mahkûm Fuat beğendi Etimesut'u.

Bir gazete *haberi* ya da *makalesi* de bunca *saptayıcı* ve *kanıtlayıcı* olabilir. İstenildiği kadar çoğaltılabilir bu örnekler. En baştaki bir sözüme dönüyorum şimdi: *Manzaralar* bir anlamda poetika'nın dışında temelleniyor. Ama yalnızca *bir anlamda*. Bu konu üzerinde özellikle durmamın nedeni şu: *Manzaralar*, bazı Marxistlerimizin sandığı gibi şiirin *biricik* yolunu sunmaz bize. Çünkü, sık sık, yüzyıllardır edinilen ve Marxizmce de *özümlemesi* gereken şiirin dışına düşer.⁸ Özel ve *şii*rsel bir deneyi, edebiyat dışı kurallarla bir yöntem haline getirmeyelim. Aynı dünya görüşüne bağlı iki şairin apayrı kaygıları olabilir. Şiir doğrudan doğruya *maddî* yapıyı değiştiremediğine göre, *dil'e* ve *kişilik'e* bağlı kalacaktır. Örneğin bir şair *müzik'i* şiirin ayrılmaz bir parçası sayabilir. Ritmi diyelim isterseniz. Derdemez de Nâzım Hikmet'le ve *Manzaralar'la* çatışmaya düşebilir:

Manzaralar'da müzik ya da iç ritm hemen hemen yok

⁸ G. Thomson, aynı eser, s. 89, şöyle yazıyor: «Burjuva mirasını burjuvalardan kurtarmak, bu mirası ele geçirdikten sonra onu yeniden yorumlamak, kendi gereklerimize uydurmak, her yanıyla kendimizin bir parçası yaparak ona yeni bir canlılık kazandırmak.»

olmuştur. Kulağa çarpan *ses* mısraın kuruluşuna uygun olarak (doğruluk derecesini bilmiyorum ama, bir sözcük uydurmama izin verilsin) *düzyazısal*'dır:

Çanakkale, Soğanlıdere.
Basri bir gece yarısı girdi sipere.
Bombardıman.
Gökte yıldızdan çok mermi yanıyor.
Kapandı yüzükoyun yere.
Yumdu gözlerini..

Halil göz resimleri çizmiş kıyılarına haritanın.
Gözlerin kimi önden, kimi yandan.
İnat ve ısrarla bakan
bir gözün yarılmış kaşı ve
pınarlarından sızmakta kan.

Şimdi de *bölerek* Kemal Tahir'den bir alıntı yapıyorum:

Şoseye çıkınca beygirler
kulaklarını dikip
tırısa kalktılar.
Sıcak ve sakın
gecenin içinde yol
dümdüz uzanıyordu.⁹

İkinci örneği de aynı işlemi kullanarak bir çeviriden alıyorum:

O zaman
üç ufak, karamtırak

⁹ K. Tahir, *Uçsuz Göl* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1971), s. 190

yuvarlak gördü.
 Bir çarşaf kıvrımına sokuldular çabucak.
 Onlardı.¹⁰

Burada karşımıza çıkan sorun *kafiye*'dir. Gerçekten de Nâzım Hikmet *şiiresel ses*'i genellikle kafiye yoluyla sağlar. Son derece ustadır bu konuda. Bu yanı, onun geleneksel şiirden tam anlamıyla kopmadığını ve kafiye *devrimci* şiirin yararlı bir ögesi biçimine getirmeye çalıştığını da gösterir. Kafiye, Nâzım Hikmet'in şiirinin en belirgin yanıdır, öyle ki; kimi zaman *imge* ve *içerik*'den daha çok önem kazanır. Kafiye yoluyla ne aradığı bellidir Nâzım'ın: Güçlü ve özgün bir *ses*. Ne var ki, bazan elde ettiği yalnızca kafiye yoluyla sağlanmış *mekanik* bir sestir, bir *iç* ses değil:

Memedin ayağında yarım çarıklar.
 Memet yüzükoyun yatmış sayıklar.
 Memet beygir fışkısında arpa ayıklar.
 Arpayı götürüp derede yıkar.
 Güneşte kurutup yiyecek Memet.
 Dağ taş Memet dolu, dağ taş sevkıyat
 Ölüm Allahın emri, açlık olmasa fakat.
 Memetçik, Memet
 Memetçik, Memet.
 Arpayı en fazla bir avuç verir
 beygir fışkısında yoktur merhamet.

Bu parçada, halk şiirinden gelen *esintiyi* duymuyor değilim. Ama beni kaygılandıran şey, sesin tekdüzeliği ve mekanikliği. Beş sayfa boyunca *tam* ve *yarım* kafiyelerle çalışır

¹⁰ A. Gide, «Vatikan'ın Zindanları», Varlık Yayınları, s. 94 Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Nâzım Hikmet. Öte yandan kimi yerde altı - beş'i, kimi yerde yedi - yedi'yi yakalayabilirsiniz. Bazen da duraksız ve *türetilmiş* vezinler kullanır Nâzım.

Ama, Nâzım Hikmet'in şiirinde çok başka bir ses de var:

Sonra göz alabildiğine yol
sılaya gittiğimiz
gurbette göründüğümüz
ve neden
ve niçin olduğunu sormadan
çöle, Çanakkale'ye,
ölüme gittiğimiz yol;

Demir
kömür
ve şeker
ve kırmızı bakır
ve mensucat
ve sevda ve zulüm ve hayat
ve bilcümle sanayi kollarının
ve gökyüzü
ve sahra
ve mavi okyanus
ve kederli nehir yollarının
sürülmüş toprağın ve şehirlerin bahtı
bir şafak vakti değişmiş olur
bir şafak vakti, karanlığın kenarından
onlar ağır ellerini toprağa basıp
doğruldukları zaman.

Gözleri hayretle yandılar
önünde sırt üstü, yan yana yatan postalları
her seferkinden daha kocamandılar.
Ve bu postallar daha bir hayli zaman
üzerlerinden atlayıp geçen arkadaşların arkasından
seyredip güneşli gökyüzünü
ihtiyar bir muhacir karısını düşündüler.
Sonra.
Sonra sarsılıp ayrıldılar birbirlerinden
ve Deli Erzurumlu ölürken kederinden
yüzlerini toprağa döndüler.

Nâzım Hikmet'in imge düzeni hakkında ne söylenebilir? Her şeyden önce *dışa* ve gerçeğe *uygun* olduğunu sanıyorum. Bu yüzden imge düzeni yerine, görüntü düzeni sözünü kullanmak daha doğru. Çünkü imge bir *kendindenliği*, tek başınalığı içerir, karanlıkta bir kıpırtıdır, *ansızın* gerçeklik kazanır. Bir yansıma vardır görüntüdeyse: Bir gerçeklik *varetmez*, varolan bir gerçekliği sunar bize.

Cenupta
ve cenubu şarkîde
yapraksız ve hazin
geniş ve uzun
ve insana bıraktığı hiçbir şeye acımadan
ölmek arzusu veren
Cihanbeyli ovası:
çöl.

Orda, ey demir çarıklı ruhum
Orda tepişmeden, çileşmeden, çığlıksız doğum

orda dünyamızın ilk kımıldanan eti,
orda bir hamam tasının mahrem şehveti,
mahrem şehveti, efendim,
gümüş kuşlu bir hamam tasının
ve koynuna ilk girdiğim kadının kızıl saçları

Artistik bir işlem var elbette, ama bu işlemin ortaya koyduğu bir imge olarak görülebilir mi? Yalnızca verilmiş örnekleri kapsamıyor soru. *Manzaralar*'ın bütünü için koyuyorum. Her halde iyice düşünmek gerekiyor.

Bana öyle geliyor ki, Nâzım Hikmet, daha çok *benzetmeye* bağlı kalmıştır. Çağdaş dünya şiirinin imge anlayışıyla pek ilintisi yoktur. Halk ve divan şiirinin yüzyıllarca yürürlükte kalmış yapısına bağlıdır bence. Kurduğu şiirin de, başka bir anlayışla bağdaşmasına imkân olamazdı zaten. Olguya bağlı somut bir içerik, somut ve dolaysız bir artistik anlatımı gerektirir.

Bazı alıntılarla yetiniyorum:

Vahşi bir tapınış gibi içiyordu cigarayı.
Hava kan gibi ılık

Ümitli bir çift söz gibi güldü mahzun siyah gözleri

Ve günler karşıda, uzak
uzak turnalar gibi geçer

kirli, ıslak bir ten fanılası gibi taşıyordu
garsonluğu sırtında

bir anda bütünleri bıçakla kesilmiş gibi düştü

Örnekler çoğaltılabilir. Ancak hepsinde gözlemlenebilecek yan şudur: Nâzım Hikmet, benzetme ya da görüntü yoluyla bir *arka-plân*'ı sunmaz okura, tam karşıtı, *olanın, görünenin* içine katar onu. Hep *nesnelerle*'dir. Halı heybe'nin sahibi yırtıcı bir «Kuş» gibidir, teller «Lâstik» gibi uzar, yün çoraplar «Kuzu» okşanır gibi okşanmaktadır, bir çeşit insan vardır ki memlekette, «Balık» gibidir, «Ağaç» ya da «Maden» gibidir.

Nâzım Hikmet, nesneyi ve nesnelliği yine nesne ve nesnellik yardımıyla verir. Tek nesnenin kullanımı yetmiyordur sanki, pekiştirmek ister ille de. Duygunun, düşüncenin altını çizer durmadan, benzetmelerinde dip notu düşer gibidir kimi zaman. Bu yanı, ister istemez onu çağdaş şiirin imge kavramından koparır. Zaten, çağdaş şiir de fazla düşündürmemiştir Nâzım Hikmet'i. Yalnızca *kendi* şiiriyle, *bildirisiyle* uğraşır o.

Tutarlı kalmasının nedeni de budur. Nâzım Hikmet, dünya görüşüne, bu dünya görüşüne katılış biçimine, artistik yeteneklerine ve *kaygılarına* en uygun gelen şiiri yaratmıştır. Bu şiirin hataları ve sevapları, ancak kendi içinde değerlendirilmelidir diyorum. *Manzaralar*'da yalnızca sevap hanesi görmek, sanat dışı bir yanılmadır, zararlı bir «mistification»dur.

□

Nâzım Hikmet'in şiirine bir *İlk-yaklaşım denemesi* olan bu çalışmayı bağlamak istiyorum: Amacım sadece Nâzım Hikmet'in belirli yanları üzerinde durmak, şimdiye kadar değinilmemiş öğelerine dikkati çekmekti. Sanırım, bu görevi yerine getirdim. Doğruluk ölçüsü nedir, bilemem. Çünkü Marxist yönetime inanmakla birlikte, *herkes için* genel geçer bir *edebiyat bilimine* inanmıyorum. Bir Marxist de, yaptığı

çözümlemeler nice bilimsel olursa olsun, önünde sonunda bir sanatçı hakkında yargıda bulunurken, kendi *öznelliğini* kullanır. Aksi halde, sanata da, denemeci'ye de gereksinim duyulmazdı. Sanat alanında her şey, sonunda *öznelliğe* dönüşür.

Nâzım Hikmet de bir özneliktir, unutmayalım. İstekleriyle şiirine koyabildikleri arasındaki *uygunluk* derecesini bilmemiz olanaksız. Eseri, artık zamanda yerini almış bir *nesne*'dir. Bu nesne araştırılacak, nitelikleri ortaya çıkarılacaktır elbette. Eğer bir sanat eserinde, ayrı ayrı kuşaklar, yücelten ve *yoruma* açık bir yan bulamazlarsa, kalıcı yanından sözedilemez o eserin. Böylesine yaratılar için verilecek başka bir ad var: *Belge*.

Ben, Nâzım Hikmet'de daha uzun yıllar bir şeyler bulacağımız inancındayım. Eleştirici bir sevgiyle yaklaşıldığında, eserinden farkına varılmamış nice parıltılar fışkıracak kimbilir. Ama bu parıltılar köreltmesin gözlerimizi. Gelişmekte olan bir sanatın asıl dikkat etmesi gereken şey, esere yayılmış bulunan *donukluk* ve bu donukluğun *nedeni*'dir. Parıltıların bilincinden çok, donukluğun bilinci yeni bir sanatı hazırlar.

Öyle sanıyorum ki, biz de yeni bir sanatın yaratılma dönemine girmiş bulunuyoruz. Bütün şiirler ve teknikler gibi, Nâzım Hikmet'in şiiri ve tekniği de önümüzdedir, *açıktır* bize.

(*Papirüs*, Eylül, 16)

CEMAL SÜREYA

Cemal Süreya'nın (d. 1931) «Kalın Abdal» şiiri ile Turgut Uyar'ın (d. 1926) «Büyük Gurbetçi» şiiri, «Sıla ve Muhacirlik Mısraları» yazısı da «Papirüs»ün «Nâzım Hikmet Özel Sayısı»nda çıkmıştır.

KALIN ABDAL

ağıtı önce söylenen
sen nereye uçuyorsun,
ağıtı önce söylenen
ölüm korkusunu atar,
sen nereye uçuyorsun
boyunu usul telli turna

Pir Sultan benim ağıtım
ben de senin ağıtınım
uzar gideriz bu yolda,
sen nereye uçuyorsun
gökyüzüne kana kana

benim söylendi ağıtım
yazda kışta hazıranda,
ben hep zindanlarda yattım,
en müşkülü daha sonra '
kendi kendim sürgün ettim,
sen nereye gidiyorsun
bir yerlere konmayana

silâh çatuben askerler,
neden silâh çatıyorsun
dostum dostum aslan dostum
sen nereye uçuyorsun,
Kerem Aslı'nın koynunda
çiçeği hiç solmayana

biz ki Nâzımdık dünyada
rumelili kalın abdal,
uçan kuşa selâm saldık
sevdik oluklar boşaldık,
cemi cümle bir sofrada
muhanneflik kalmayana

(*Papirüs*, Eylül, 16)

TURGUT UYAR

BÜYÜK GURBETÇİ

*Senin adın bir deftere yazıldı
Eskimez bir mavi deftere
Adın
Yazıldı*

Erenköyünde bir bahar eskir
Savrulur ve eskir sürekavları
Kuzey yarımkürenin çok koyu mavi bir gecesinde
Aşkî Türkçe kavramanın sağlamlığı başlayınca
Bir öğrenci yatakhanesinde
Uzak asyalı bir başka öğrenciyle çatışınca
Bir sürü ıvır zıvır ve ekimler
Bir kahramanlık sandığımız kendimizi
Eskir ucuz ormanlarda yürek avları
Ve eski anaların belbağladığı hekimler
Eskimez senin gurbetçiliğin
Yanar, tüter, dağılır
Ve ince bir duman eskir bir kalın duman adına

Gurbet bir yazgıdır ulusuna
Güneşe çıkmak gibi, alınteri bilinir
Gurbet bilinir, bir duyarlıktır, bir meslektir

Sen herhalde en iyi bilirdin bayramları
Paşalarla, yalılarla uzlaştırılan
Kısa kış akşamlarını, uzun yaz akşamlarını
Kayalar, kayalar ve kayalar
Kayalar, kayalar ve kayalar

Kayalar, kayalar ve kayalar

Bir türkü gibi öfkede söylenen
Issız hanlar, bilgece susmalar, bakımsız bağlar adına
Puslu ve telâşlı garlardan kaçırdığın
Bir pençeden, bir katılıktan kayırdığın
Her ülkede söylenen bir türkü gibi

Aklıgın, eskimez bir kış güzelliğinde
Sıcak evler, karlı yollar, bağlılıklar adına
Bir zorbalığa direnmek adına,
Anlaşılmazsa
Söğütler yeşermez, balıklar bırakmaz döllerini

Ellerin bir gezinmedir uykularda
Kimine korkudur, ısınmak kimine

Eskimez bir kış güzelliğinde
Kuzey yarımkürenin çok koyu mavi bir gecesinde
Büyük bir alanda, küçük bir cezaevinde
Ve çok yabancı dilden iki istasyon-arası biletinde
Biliyorum nasıl yaşadığımı senin Türkçe yokken
Mahzun ve yaşamaklı — eskimez elbet —
Ülkeni dirençle yaşamak, ülken olmayınca sözlüğünde

Sen bir ağlayış gibisin neden
Bir çocukluğu sürüklüyorsun kanında
Bir güvencin gibi parlar şaşkınlığın
Ölüme yakınlığında bir köylünün, uymasında
Gök durur ve boncuklar durur pazarlarda
İğdir'da, Orta Anadolu tarlalarında
Akşam oldu muydu gaz lâmbası yakılır
Nerde olursa olsun artık. Coğrafyada
Sürekli bir gurbet vardır.

Eskimezsın bir mayıs serpintisı gıbi
Bir mayıs serpintisı ki sağlıklı
Ağustos gúnlerini hazırlayan. Gúllerini
Súrer gurbetçiliğin.

Halksız bir yazarın acısını taşıyan
Kalebent bir şehzade gibi mahzun
Börklúce gibi sabırsız haklılığında

Öyle bir şey
Biraz uzak, biraz çıplak, ve yayan.

(*Papirüs*, Eylül, 16)

TURGUT UYAR

SILA VE MUHACIRLIK MISRALARI

Memleketimi seviyorum.

*Çınarlarında kolan vurdum, hapisanelerinde yattım.
Hiçbir şey gideremez iç sıkıntımı
memleketimin şakıları ve tütününü gibi.*

Memleketim

develer, tiren, Ford arabaları ve hasta eşekler.

(Memleketimi Seviyorum)

Sen esirliğim ve hürriyetimsin:

Çıplak bir yaz gecesi gibi yanan etimsin.

Sen memleketimsin...

(Sen)

Bende bir kavak ürperir

Nerde olsam sesi gelir

Muhacirliğimden beri...

(Kavak)

Mavi çanakta cacık.

peynirli pide getirdiler,

— İstanbuldayım sanki —

peynirli pide getirdiler,

susamlı, sıcak sıcak, yumuşacık...

Varna'da bu yaz günü,

çok hasta, çok muhacir şair için bile,

bütün büyük lâflardan uzak

bir bahtiyarlık — yaşamak.

(Balkon)

... Ama kendi evin kardeş evinde bile unutulmuyor.

Şu gurbetlik zor kanaat zor...

(Sofya'dan I)

Nâzım'dan bir tek şiir seçmek, onun şiiri ve kişiliği konusunda bir tek şiirle düşünmek, yazmak zor; hattâ imkânsız. Bütün şiirlerinde, başlangıcından beri büyük bir tutarlılık gösteren bir şair için bir tek şiirinden çıkarak yargılara varmak hem haksızlık olur, hem de yanıltıcı. Nâzım'ın şiirinin taşıdığı bu özellik, bu bütünlük özelliği, bir bakıma, şiirini hayatından çekip çıkarmasından gelmektedir. Bu yüzden tam tamına bir destan şairidir o. Hayatında ne varsa şiirinde de vardır. Aşkları, işleri, kavgaları. Hiçbir özentiyeye kapılmadan somutlukları yaşar ve yazar. Kitaplarının adında bile: «Piraye için yazılmış: Saat 21-22 Şiirleri». Bu yüzden şiirlerine arada bir notlar düşmek gerekmektedir. Bu davranışı takınma bir içtenlik, yapay bir duygu tavlamaı değildir. Şiirini onun şiiri yapan, kendiliğinden bir oluşturmaktadır. Halk'tan bir kişi olmanın, insan olmanın erdemini ve zaatlarını birlikte taşımanın güvenidir.

Tekniği bu yüzden ilkel, bu yüzden sivruttur biraz. Nâzım'ın şiir tekniği birtakım aşırılıklar, bile bile yapılan ilk abartmalar dışında, çok olağandır, ilkeldir. Hiç düşünül-

meden seçilmiş — daha doğrusu seçilmeden alınıvermiş — bolca, sorumsuz ve kolay kafiyeyle dayanır, geleneksel halk şiiri kolaylığına. Bu kolaylığı bir ayrıcalık durumuna getiren, Nâzım'ın, dünyaya bakışındaki ayrılık ve bu ayrılığa uygun duyarlılığıdır. Görüntülerini, açısına uygun izlenimlerden, çok büyük bir rahatlıkla çıkarıp kurar. Onun zayıf, hattâ çoğu zaman bayağı ve komik olan kafiyeleeri görüntü tazeliğı ve kurma ustalığı yüzünden göze batmaz; gerekli hale bile gelir.

Çerçeve resim:

çerçeve resmin gözleri yanıyor yanıyor.

Çerçeve resim:

canlanıyor.

Ve birden

atlıyormuş gibi boşluğa bir pencereden

fırlayıp çıktı resim çerçeveden;

ayakları yere vurdu.

Daha ben haykırırken adını

karşıma dikilip durdu:

muazzam bir kavganın dev kadını...

(Jokond ile Si-Ya-U)

Nâzım, batıdan aldığı bütün etkilere karşın, yüzde yüz bir halk ozanıdır. Şiiri, entellektüel bir etkinliğin dışında düşünmüştür. Düşünmemiştir bile. Şiir onun için, bulduğu gibi vardır. Sadece kendi adını, bağlılığını ve büyük dirimini koyar bulduğuna. Mayakovski bir bahanedir onun duyarlılığına. İlk hüznlerini, ilk isyanını Anadolu'dan almıştır çünkü. Başkaldırması önce çok yerel, çok duygusal, çok beşerîdir. Bu özelliklerini sonuna kadar da yitirmemiştir. Demek istediğim şudur ki, Nâzım, Mayakovski ve bütün öbür fütürist'ler olmasaydı da, yazdıklarından başka bir şey yazma-

yacaktı yine. Çünkü çıkışını büyük bir kaynaktan, dilden, halktan, halkın kolay ve özentisiz, yaşamaya bağlı dilinden almaktadır. Savrukluğu biraz da bu güvenden gelmektedir. Son şiirlerindeki — hattâ *İnsan Manzaraları*'ndaki — değişme oluşma, onu Mayakovski'ye bağlamanın yanlışlığını gösterir. Nitekim son şiirlerinde akıl almaz bir isabetle Türk şiir dilinin oluşup gelişme grafiğine uymaktadır.

Solgun, kansız, veremli Türk şiirine bir büyük rüzgâr gibi girdi. Bazılarının:

*Dostlarım toplanın öldüğüm zaman;
Riyayı o günlük bir yana atın!
Tutunuz tabutun bir kenarından,
Bir derin çukura beni fırlatın!*

diyebildiği bir dönemde, o:

*Ortada demir yolu
sağ yanda Karaşehir;
solda fabrikaların
duvarları yükselir...*

(Bayramoğlu)

diyecek tazeliktedir, güçtedir. Böylece şiiri kendiliğinden — hattâ farkına bile varmadan — salon merhabasından, zıpır ukalâliğinden sıyrır, çeker kurtarır. Sağlıklı, kanlı canlı kılar onu. Şiirindeki zaaf, yanılmalar biraz da bu yüzden kutsal hale gelir.

Dençebilirse Nâzım, «mevcut olmasa idi şiiri icad edecek, bulacak adamdır.»

Üstelik sadece Türkçe'de ve Türkçe ile.

Hiç şüphesiz Nâzım'ın şiirinden, inandığı öğretisi ile ilgili öğeler çıkartılabilir. Daha doğrusu onun şiiri tamamı ile bu inancın saptamalarının, duygulanmalarının sonuçlarıdır. Romantizmi bile bu bakımdan yepyeni ve maddeci bir romantizm sayılmalıdır. Bu ayrı bir konu şimdilik. Ben Nâzım'ın, daha çok şair yaradılışı ve Türk şiirindeki yeri üstünde durmak istedim.

Nâzım'ın, Nurettin Eşfak ağzından, Âkif için,

Âkif inanmış adam

demesi pek boşuna değildir. Âkif'le aralarında büyük paralellikler var bana kalırsa. İkisi de birtakım durumları görüp saptamakla, halk adamlarını bulup betimlemekle yaparlar gerçekliklerini. Ustalıkları da burdan gelir. Dünya görüşlerinin zıtlığı bir yana, Nâzım, sonsuz bir şiir duygusu, doğruluğu tartışılmaz bir sezgi ile yavaşır adamlarına. Âkif'de biraz üstten bakan bir mizah tutkusu vardır. Yer yer kötü değildir bu taşlama, bu mizah. Ama kendini bunlardan ayırması, öğüt verme durumuna geçivermesi, şiirsel yükünü azaltır, inandırıcılığını eksiltir, vecize söyleyen bir ukalâ haline getirir onu. Denebilirse bu tutumu, durumun trajikini hiçe indirger ve kötü bir gülünçlüğe götürür. Felsefesiz bir gülünçlüğe. Hiçbir iç titremesi olmayan bir gazeteci davranışı ile, korkunç karşılaştırmalar yapar:

*Nedir kâğıtdaki, peynir mi? Açma koynuna sok...
Lokanta keyfine âmâde, istedikçe yavaş...*

Yok öyle heybeye dirsek verip ımızganmak;

Yataksa emre müheyyâ içinde... hem ne yatak!..

Âkif de çok iyi tanır Türk halkını. Bütün davranışlarını bilir. Ama hiçbir ekonomik görüşü, behre'si bile yoktur. Böyle bir sorunun varlığından habersizdir belki. Tam bir burjuva çalımını ile eleştirir, veryansın eder durur. Duygusuzdur bir bakıma. Şiiri de bu yüzden kurur gider. Geriye sadece tok sözlülüğü kalır. Bir de becerikli mizahı ve dili.

Oysa Nâzım bir dirimdir Türk şiirinde birdenbire. Hastaliksız ve sağlam. Anlattığı kendisidir. Yukardan bakmaz, içinde olduğunu anlatır. Heybeye yaslanandır, ımızganır, eleştirmedir, gelecek günleri düşünür. Gelecek günleri daha güzel kurmak için çabalar da. Bu yüzden biraz vahşidir, yabandır, ödünsüzdür, bağışlamaz. Ve sanırım aslında onun rahatsız ediciliği — politika ve şiir alanında — daha çok buradan gelmektedir.

Çok sağlam bir gövde, çok sağlam bir ruh yapısı, çok iyi bilinen sorunlar, çok iyi çıkarılan bir izdüşüm ve çok derinden bir insanîlik, ödünsüzlük. İşte belli başlı özellikleri Nâzım'ın. Bunlara çok sağlam bir güveni de ekleyebiliriz. Bu özellikleri yüzünden zaman zaman, inandığı, baş koyduğu öğretinin bile dışına düşer.

Nâzım'ın sanki hiç yeri yoktur dünyada. Her zaman gurbettedir. Bu müthiş bir yazgıdır aslında. İlk sebebi, yurdunda yadsınmaya dayanır belki. Paris'de de gurbettedir, Bolu'da da, Moskova'da da. Sürgündür, sürülmüştür bir kere. Bu durum, bir sızı olarak sürer gider bütün yaşamasında. Bununla birlikte, kendini gurbette hissettiğinde bulduğu, sığındığı sıra objesi, Anadolu'dur, İstanbul'dur. Ve mutlaka Türkçe imajlarla, Türkçe duygulanmalarla hasretlenir. Terhis

özlemi çeken bir kurra neferidir sanki. Cacığın ve peynirli pidenin ve kiraz dudaklı yarin özlemini duyar. Hiç de yapmacık yoktur bu duygularında. Her şeyi, bütün ayrıntılarıyla, en önemsiz ama en şiirsel ayrıntılarıyla duyar, «gel tezkere, gel,» deyip şapkasını havaya atmaz ve postallarının bağını gevşetir. Tam bir gurbetçidir. Gurbetlik her ne kadar zor zanaatsa da. Sanırım belki bundan biraz kıvanır da. Zoraki bir gurbetçinin, yani bir sürgünün cakasını, bütün keyfiyle yaşar. Kendini gurbette duyduğunda, daha doğrusu içinde bir gurbet duygusu baş verdiğinde Nâzım hemen şiire ve her şeye boşverir, bir halk ozanı olur ve en güzel duygularını söyler.

Özlediği Anadolu'yu büyük bir gözlemci gibi rahat tanır, Mr. Ford'un arabalarıyla, hasta eşeklerin yanyana gittiğini, hattâ birbirleriyle çekiştiklerini bilecek kadar.

Nâzım, müthiş bir şiir bulguculuğuyla gurbetçiliğini biraz da kendi yaratır.

Geleneğimize göre hüznlenmek ve kendi kendine çekişmek için...

Becerir de büyük «muhacir» bunu...

(*Papirüs*, Eylül, 16)

BUGÜN PAZAR ŞİİRİ

Nâzım Hikmet'in şiirleri daha yazılmaktayken, son biçimlerini almadan cezaevi duvarlarından dışarı sızardı. Kendi de gerçi bir iki kişiye gönderirdi — karısı Piraye'ye, çok güvendiği bir avukat arkadaşına — ama şiirler son biçimini alınca. Oysa dostları, meraklılar, şiire düşkün cezaevi görevlileri, bitmiş bitmemiş, ellerine ne geçse kopya ederlerdi.¹ Sonra da o şiirler kopya edile edile elden ele dolaşır, bu arada da, tabii, değiştikçe değişirdi.

Nâzım Hikmet'in kendisinin de şiirlerinde sonradan düzeltmeler yaptığı doğrudur — çıkarır, ekler, değiştirirdi. Ama asıl kargaşa, bitmemiş, son biçimini almamış şiirlerin elden ele dolaşmasından, bu arada, kopya edenlerin dikkatsizliklerinden doğdu. Üstelik ezberlendi de o yanlış kopyalar. Orada burada basıldı da... Hele Bulgaristan'da Türkçe basılan kitaplar... Yenir yutulur şeyler olmayan, korkunç yanlışlar için kimileri, «Nâzım Hikmet öyle düzeltmiş anlaşılır,» demek anlayışsızlığını, *şiirsizliğini* göstererek «incelemeci zevksizliği»nin doruklarına ulaştılar. Bazı ezberciler de yirmi beş yıl önce yanlış kopyaları ezberlemiş olabileceklerini akıllarına bile getirmeden, bana, «Şiirleri yanlış basıyor, yirmi beş yıldır ezbere bilirim ben onları,» gibilerden haberler gönderdiler.² Bu arada, ünlü «Bugün Pazar» şiiri için

¹ Örnekse, «Kurtuluştan Sonrakiler» adlı antolojiye alınan şiirler, Orhan Burian'a, Donanma Komutanlığı Mahkemesi'ndeki savcılardan biri olan Halûk Şehsuvaroğlu eliyle ulaşmıştı — yanlış mıyorsam.

² Ben Nâzım Hikmet'in şiirlerini baskıya verilmek üzere ken-

de ileri geri konuşanlar oldu.

«Bugün Pazar» şiiri 1938'de Ankara Merkez Komutanlığı Cezaevi'nde yazılmış. O günlerde Nâzım Hikmet'in cebinde olan küçük bir not defterinde bu şiirin ilk çalışmaları var. Şairin el yazısıyla:

Bugün ilk defa güneşe çıkardılar beni.
Ve ben ömrümde ilk defa güneşin benden bu kadar uzak
gökyüzünün bu kadar mavi
bu kadar geniş olduğuna şaşarak
kımıldanmadan durdum.
Sonra saygıyla toprağa oturdum.
Dayadım sırtımı beyaz duvara.
Birdenbire tuhaf bir hatıra
deniz.
Ve işin en aşağılık tarafı şu ki yavrum
galiba yalnızlığa alışıyorum.
Artık
bana kâfi geliyor zaman zaman
yerimden kımıldanmadan
bir (okunamadı)
bir de bir kutu kibrit, bir paket cıgara
sonra bir de bıyıklarımı çiğneyerek
düşmek dalgalara.

Nâzım Hikmet bu şiirde önce bazı sözcüklerin üstünü çizmiş, bir iki değişiklik yapmış, sonra «deniz» sözcüğüne kadar olan bö-

di hazırladığı, daktilo ettiği, üzerinde kendi yazısıyla düzeltmeler bulunan müsveddelere dayanarak yayımlıyorum. Onun bunun kop-ya ettiği müsveddelere dayanarak değil. Belleğime güvenerek değil.

lümün üstüne birbirine paralel üç çapraz çizgi çekmiş. Zaten şiirin
ordan yukarısı başka kalemle, aşağısı başka kalemle yazılmış.

Soldaki sayfada şiirin daha gelişmiş bir biçimi

Bugün pazar.

Bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar.

Ve ben ömrümde ilk defa gökyüzünün bu kadar benden uzak
bu kadar mavi
bu kadar geniş olduğuna şaşarak
kımıldanmadan durdum.

Sonra saygıyla toprağa oturdum
dayadım sırtımı duvara.

Toprak, güneş ve ben.

Ve ben artık hiçbir şeyi

hattâ seni bile düşünmezken

takıldı birdenbire gözüm

birbiri ardınca bozkırın ufkundan sökülüp

ağır beyaz yelkenler gibi gelen bulutlara.

Bu anda bir hatıra

deniz.

Hürriyeti, ısıltısı, kokusu.

Bu şiirin de «Toprak, güneş ve ben» mısraına kadar olan bölümü birbirine paralel altı çapraz çizgiyle çizilmiş, ondan aşağısı çerçeve içine alınmış. Sola doğru dört sayfa ötede oldukça gelişmiş bir biçim

Bugün pazar.

Bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar.

Ve ben ömrümde ilk defa gökyüzünün bu kadar benden uzak
bu kadar mavi

bu kadar geniş olduğuna şaşarak
kımıldanmadan durdum.

Sonra saygıyla toprağa oturdum
dayadım sırtımı duvara.

Bu anda ne düşmek dalgalara,
ne baş aşağı, ne baş yukarı.

Bu anda ne kavga, ne hürriyet, ne karım.

Sade toprak, güneş ve ben.

Bu anda yeter bana bu kadarı
bahtiyarım.

Nâzım Hikmet şiirin onuncu mısraı ile on üçüncü mısraını,
bir de «sade» sözcüğünün üstünü çizmiş. Böylece de son biçimine
oldukça yaklaşmış. Silinen yerleri çıkarıp okuyalım:

Bugün pazar.

Bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar.

Ve ben ömrümde ilk defa gökyüzünün bu kadar benden uzak
bu kadar mavi

bu kadar geniş olduğuna şaşarak
kımıldanmadan durdum.

Sonra saygıyla toprağa oturdum
dayadım sırtımı duvara.

Bu anda ne düşmek dalgalara,

bu anda ne kavga, ne hürriyet, ne karım.

Toprak, güneş ve ben.

Bahtiyarım.

Nâzım Hikmet'in not defterinde bu şiirin başka taslağı yok.
Kurtuluştan Sonrakiler adlı antolojide basılıp okur önüne «basılı
olarak» ilk çıkışı ise şöyle:

Bugün Pazar.

Bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar.

Ve ben ömrümde ilk defa

gökyüzünün bu kadar benden uzak

bu kadar mavi

bu kadar geniş olduğuna şaşarak

kımıldanmadan durdum.

Sonra saygı ile toprağa oturdum.

Dayadım sırtımı beyaz duvara.

Bu anda ne düşmek dalgalara

bu anda ne kavga, ne hürriyet, ne karım.

Toprak, güneş ve ben...

Bahtiyarım.

Görüldüğü gibi en önemli değişiklikler üçüncü mısraın ikiye bölünmesi, bir de «Dayadım sırtımı duvara» mısraına «beyaz» sözcüğünün eklenmesi.³

Nâzım Hikmet *Dört Hapiseden* adlı kitabını hazırlarken bu şiiri «Ankara» bölümüne almış. Tıpatıp şöyle:

Bugün pazar.

Bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar.

Ve ben ömrümde ilk defa gökyüzünün bu kadar benden uzak

bu kadar mavi

bu kadar geniş olduğuna şaşarak

kımıldanmadan durdum.

Sonra saygıyla toprağa oturdum,

dayadım sırtımı duvara.

Bu anda ne düşmek dalgalara,

³ «1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet» adlı kitabında A. Kadir de şiiri böyle yazmış. «Son şekli» budur diyor.

bu anda ne hürriyet, ne karım.
Toprak, güneş ve ben...
Bahtiyarım...

Şiirin en son, en doğru biçimi budur. «Yeni Dergi»de de böyle yayımlanmıştı. Ama *Dört Hapiseden* kitabına alırken son-
dan üçüncü mısraa «ne kavga» sözünü yeniden ekledim. Şairin
Fransa'da bu şiiri plağa okurken o mısraı «bu anda ne kavga, ne
hürriyet, ne karım» diye okuduğu söyleniyordu. Doğru mu, yanlış
mı, araştırmadım; çünkü o mısra «ne kavga» sözü eklenince çok
daha güzelleşiyor. Ama «dayadım sırtımı duvara» biçimi bana
«dayadım sırtımı beyaz duvara» biçiminden daha güzel görünüyor.
Zaten şair bu ikincisini yalnız ilk taslakta kullanmış, sonrakiler hep
«dayadım sırtımı duvara».

(*Yeni Dergi*, Nisan, 31)

ORHAN VELİ'NİN ŞİİRLERİ

1967'de yeniden ele alınan, incelemelere konu olan bir şair de Orhan Veli'ydi (d. 1914 - ö. 1950). Bu yılın başında «Okudukça» adlı bir kitapta yazılarını derleyen, hemen arkasından da «Orhan Veli Kanık» adlı bir inceleme kitabı yayımlayan Asım Bezirci (d. 1927) yaptığı araştırmalar sırasında şairin dergilerde unutulmuş ya da hiç yayımlanmamış şiirlerini bulup çıkardı. Asım Bezirci'nin bu konuda yazdığı iki yazıdan bulunduğu şiirlerle ilgili bölümleri sunuyoruz.

Orhan Veli sağlığında beş şiir kitabı yayımlamıştır: Garip (1941, 1945), Vazgeçemediğim (1945), Destan Gibi (1946), Yenisi (1947), Karşı (1949). Fakat bu kitaplarına girmiyen birçok şiiri vardır. Bunlardan bazıları çeşitli dergilerde, gazetelerde çıkmıştır, bazıları ise hiçbir yerde çıkmamıştır.

Varlık Yayınevi basılmış olanların çoğunu «O. Veli Bütün Şiirleri» adlı kitapta toplamıştır. Ama, yazık ki, şairin bütün şiirlerini almamıştır. Nitekim, şu şiirler dergilerde yayımlandıkları halde kitaba konulmamıştır: Sicilyalı Balıkçı (Gençlik, 19.5.1938), Lâkırdılarım (Varlık, 15.10.1939), Efsane (Nokta, 15.2.1951), Cânân (Yeni Dergi, 1.2.1951), Ben Orhan Veli (İnkılâpçı Gençlik, 15.8.1942).

Bunlardan *Efsane* ile *Ben Orhan Veli* daha sonra Papi-rüs'te (Ocak 1967) yayımlanmıştır.

(Ocak 1967'de yayımlanan *Papirüs*'ün 8. sayısında Asım Bezirci'nin «İlk Şiirler» başlıklı yazısından:

EFANE

Bir zamanlardı bu gamhanede bir dem vardı
Gece sahilde sular fecre kadar çağlardı

O çağlıyla beraber döğünürken def ü çenk
Bir güneş dalgalar üstünde doğar rengârenk

Mavi bir gökyüzü titrerdi güzel bir histe
Rindler muğbeceler mest bütün mecliste

Ve o aletle bütün kahkahalar nağmeleşir
Dilde Yahya Kemal'in şarkısı şehnameleşir

O gürültüyle sular çalkalanır çağlardı
Bir zamanlardı bu gamhanede bir dem vardı

Lâkin artık o hayal âlemi bir efsane
Ses sada yok bu değil sanki o devlethane

Gene Asım Bezirci'nin o yazısında bu şiirle ilgili not: Şiir, *Nokta* dergisinde (15.2.1951) şu ön açıklamayla birlikte yayımlanmıştır: Orhan Veli bu şiiri, eski tarzın hiç de zorluk göstermediğini anlatmak için düzmüştür herhalde. Anlatıldığına göre şair sağlığında, bu şiiri Yahya Kemal'e okumuş, üstad da kendine: «Siz biraz daha gayret etseniz, bizi de geçeceksiniz,» demiştir. Orhan Veli'nin verdiği cevap ise şudur: «Aman efendim, biz bunu alay olsun diye yazıyoruz.» Gene Asım Bezirci'nin o yazısında bu şiirle ilgili başka bir

not: Örneğin Kadırcan Kafı Efsane şiiri dolayısıyla şunları yazmıştır: «Bazı yaşlılar (...) yeni nesli cahil sanıyorlar. (...) Yanıldıklarını söylemiş olsam yanıldığımı söyleyebilirler. Halbuki haksızdırlar. Delil meydanda... (Yeni Sabah gazetes, 27.2.1951)

Papirüs'ün Ocak 1967 sayısından:

BEN ORHAN VELİ

Ben Orhan Veli,
«Yazık oldu Süleyman Efendiye»
Mısraı meşhurunun mübdei.
Duydum ki merak ediyormuşsunuz
Hususi hayatımı,
Anlatayım:
Evvelâ adamım, yani
Sirk hayvanı filân değilim.
Burnum var, kulağım var;
Pek biçimli olmamakla beraber.
Bir evde otururum,
Bir işte çalışırım.
Ne başımda bulut gezdiririm,
Ne sırtımda mührü nübüvvet.
Ne İngiliz kıralı kadar
Mütevaziim,
Ne de Celâl Bayar'ın
Sabık ahır uşağı gibi aristokrat.
İspanağı çok severim.
Puf böreğine hele
Biterim.
Malda mülkte gözüm yoktur.

Vallahi yoktur.
Oktay Rifatla Melih Cevdettir
En yakın arkadaşlarım,
Bir de sevgilim vardır pek muteber;
İsmi söyleyemem,
Edebiyat tarihçisi bulsun.
Ehemmiyetsiz şeylerle de uğraşırım
Meşgul olmadığım ehemmiyetsiz
Sadece ibda arasında
Ne bileyim,
Belki daha bin bir huyum vardır.
Amma ne lüzum var hepsini sıralamaya?
Onlar da bunlara benzer.)

Dergilerde unutulup kalmış öbür şiirlerin burada bir
daha yayımlanmasını yararlı buluyorum:

SİCİLYALI BALIKÇI

*Yüz sene sonra bugünkü dünyadan
Bir tek insan kalmadığı gün,
Sicilya sahillerinde yaşayan balıkçı
Bir yaz sabahı ağlarını atarken denize
O zamankinden daha geniş gökyüzüne bakıp
Benden bir mısra mırıldanacak
Şarkı halinde;
Bu dünyadan, Mehmet Ali isminde bir şairin
Gelip geçtiğini bilmeksizin.*

*Bu güzel düşüncenin
Olmıyacağından eminim*

*Fakat nedense bu iş
Benim pek tuhafıma gidiyor.*

LÂKIRDILARIM

*1914 de doğdum
15 de konuştum
Hâlâ konuşuyorum.*

*Lâkırdılarım ne oldu,
Gökyüzüne mi gitti?
Belki de hepsi geri gelecek
Tayyare biçiminc girip
1939 da.*

*Allah varsa eğer
Başka bir şey istemem ondan.
Bununla beraber istemem
Ne Allahın olmasını,
Ne de işimin
Allaha kalmasını.*

CÂNÂN

*Cânân ki Degüstasyon'a gelmez
Balıkpazarı'na hiç gelmez.*

Bu şiirlerin «Bütün Şiirleri» adlı kitabın sonraki basımlarına alınmaları gerekir. Ayrıca, kitaba alınmış şiirlerin sıralanışını da düzeltmek yerinde olur. Çünkü, şiirlerin yayımlanış tarihleri ile kitaptaki sıralanışları birbirine uyum-

yor. Örneğin, «İlk Şiirleri I» bölümüne bakalım. Buradaki şiirler 1936-1938 yılları arasında Varlık dergisinde çıkmıştır. Şiirlerin kitaptaki sıraya göre adlarını ve yanlarına yayımlanış tarihlerini yazıyorum: Odamda (15.12.1936), Oaristys (1.12.1936), Ebabil (1.12.1936), Düşüncelerimin Başucunda (1.12.1936), Eldorado (1.12.1936) Kurt (15.12.1936), Buğday (15.12.1936), Ave Maria (1.2.1937), Gün Doğuyor (15.3.1937), Zeval (15.5.1937), Masel (1.6.1937), Uyku (1.6.1937), Son Türkü (15.6.1937), Ölümünden Sonra Neşelenmek İçin Lied (15.8.1937), Tûba (15.7.1937), Açsam Rüzgârda (1.2.1937), Uzun Bir İstirabın Sonunda (15.3.1937), Güneş (1.4.1937), Helene İçin (1.6.1937), Ehram (1.1.1937), Dar Kapı (15.1.1937), Haber (1.9.1937).

Görüldüğü üzere, şiirler kronolojik sıraya uymuyor. «İkinci Bölüm»deki şiirler için de aynı şey söylenebilir.

Daha önemli bir noktayı açıklamalıyım: O. Veli'nin hiçbir yerde çıkmamış ve dolayısıyla «Bütün Şiirler»e alınmamış şiirleri de vardır. Bir dostunda bulunan şiir defterini incelerken bunu sevinçle gördüm. Şair, eliyle tuttuğu bir deftere kendi şiirlerini yazmış. Bazı şiirlerin altına yazılış tarihlerini de koymuş. Bunlardan, şimdiye değin yayımlanmamış olanları, aşağıya alıyorum:

SEYAHAT

(René Bizet'den mülhem)

*Her yanı yolculuk dolu gökyüzünde
Altından kuşlarımın çırpınışı var.
Dönüyorlar bir manzaranın üstünde;
Soluk, gül rengi bir günle dönüyorlar.*

*Hangi liman veya adaya bu gidiş
En canlı çırpınışlar kanatlarında?
Denizde ne bir yelken, ne bir ürperiş;
Bütün zenci kırallar ölü bu anda.*

*Gidecekler beyaz köpükten izinde
Uzak, ağır ve çok uzak bir vapurun,
Birden belirecek hepsinin gözünde
Manzarası, Yafa'nın ve Singapur'un.*

*Sonra, sabahların en muhayyeli
Geri getirecekler bu uçuşlarında
Ve anlatacaklar hikâyelerini
Hazzın en büyüğünü duyan ruhuma.*

İHTİYARLIK

(Franz Hellens'den mülhem)

*Benim, bardağın, sürahinin
Önümüzdesin; rengin uçmuş.
Bu, eski sevdiğim bir duruş.
Elin içinde benimkinin.*

*İçelim! Madem ömrümüz boş
Geçmiş, tatmamışız ayrılık;
Madem ne bardağımız kırık,
Madem ne de sürahimiz boş.*

*Bir gün ikimizden birimiz
İçmek veya doldurmak için
Burada olmayabiliriz.*

KÜÇÜK BİR KALP

(Jules Supervielle'den mülhem)

*Asfaltın üzerinden
Bisikletle geçen kızın
Bacaklarının arasında
Bir güvercin çırpınmada
Ve küçük bir kalp.
Küçük bir kalp çarpmadadır.*

ŞAHESERİM

*Âşık olduğum zamanlarda
Şiir yazmak âdetim değildir.
Halbuki asıl şaheserimi
Onu en çok sevdiğimi
Anladığım zaman yazdım.*

*Onun için bu şiiri
İlk önce ona okuyacağım.*

(Eylül, 1937, Ankara)

BEBEK SUITE'İ

(Sekiz parçadan müteşekkildir)

Yol

*Düzdür.
Üzerinden tramvay geçer.
Adamlar geçer
Kadınlar geçer.*

Kadınlar

Kadınlar...

Akşam, sabah

Tramvayı beklerler

Rejinin önünde..

Yeşil

Sevdikleri renk

Yeşildir.

Ellerinde

Yemek çıkınları.

Vatman

Hep karşıya bakar,

Cıgara içmez

Vatman

Ömür adamdır.

Peyzaj

Evler, dükkânlar, duvarlar;

Kömür depoları,

Deniz;

Çatanalar, mavnalar, kayıklar

Deniz

Denizi kim sevmez

Üstünde ve kenarlarında

Balık

Tutulduktan sonra.

Balıkçılar

*Bizim balıkçılar
Kitaplardaki balıkçılar gibi
Şarkıyı
Bir ağızdan söylemezler.*

Senin Evin

*Bütün bu yollardan
Tramvayla geçilir,
Halbuki senin evin
Daha ötededir.*

(Ekim, 1937, İstanbul)

BİR ŞEHİRİ BIRAKMAK

*Bu şehirde yağmur altında dolaşılır,
Limandaki mavnalara bakıp
Şarkılar mırıldanılır geceleri.
Bu şehrin sokakları çoktur,
Binlerce insan gelir gider sokaklarında...*

*Her akşam çayımı getiren
Ve bir beyaz rus olmasına rağmen
Hoşuma giden garson kadın bu şehirdedir.*

*Bu şehirdedir
Valsler, fokstrotlar arasında
Şumandan, Bramsdan
Parçalar çaldığı zaman dönüp*

*Bana bakan ihtiyar piyanist.
Doğduğum köye müşteri taşıyan
Şirket vapurları bu şehirdedir.
Hatıralarım bu şehirdedir.
Sevdiklerim,
Ölmüşlerimin mezarları
Bu şehirdedir işim gücüm
Ekmek param..*

*Fakat bütün bunlara mukabil
Yine budur başka bir şehirdeki
Bir kadın yüzünden
Bıraktığım şehir..*

(18 Kasım 1937, İstanbul)

HAYAT BÖYLE ZATEN

*Bu evin bir köpeği vardı;
Kıvrır kıvırdı,
Adı Çinçon'du, öldü.
Bir de kedisi vardı;
Maviş,
Kayboldu.
Evin kızı gelin oldu,
Küçük bey sınıfı geçti.
Daha böyle acı tatlı
Neler oldu bir yıl içinde!
Oldu ya,*

*Olanların hepsi böyle...
Hayat böyle zaten!..*

(Haziran 1939)

MANZARA

*Karşı evin arkasından ay doğdu.
Akşam serinliği çıktı.
Tramvay sesleri geliyor,
Deniz kokusu geliyor uzaktan.
Manzaradan pek fazla mütehassisim.*

(Nisan 1940)

RESİMLER

*Hiçbiri ona ait değil,
Fakat ne hazin isimleri var
Şu resimlerin:
«Nisan sabahı»,
«Yağmurdan sonra»
Ve «Dansöz».
Baktıkça ağlamak geliyor içimden.*

(Nisan 1940)

(Papurüs, Haziran, 13)

(Şairin el yazısıyla yazılmış olarak bulunan aşağıdaki iki şiirin de daha önce yayımlanmamış olduğu sanılmaktadır.)

BAYRAK

*Ey bir muharebe meydanında
 Avuçları kanımla dolu,
 Kafası gövdemin altında,
 Bacağı kolumun üstünde,
 Cansız, uyuyan insan kardeşim!
 Ne adını biliyorum,
 Ne günahını.
 İhtimal aynı ordunun neferleriyiz,
 İhtimal düşman.
 Belki de tanırsın beni.
 Ben İstanbulda şarkı söyleyen
 Tayyareyle Hamburğa düşen,
 Majinoda yaralanan,
 Atinada açlıktan ölen,
 Singapurda esir edilenim.
 Alinyazımı kendim yazdım.
 Bununla beraber biliyorum,
 O yazıyı yazanlar kadar olsun,
 Çilekli dondurmanın tadını,
 Cazbant sesindeki sevinci,
 Meşhur olmanın azametini.
 Sen de nimetler tanırsın biliyorum;
 Çaydan, simitten,
 Kalınca bir paltodan gayri.
 Zeytinyağlı enginar, kremalı keklik*

*Bir kadeh
Black and white viski,
Kıl pıranga kızıl çengi bir esvap.
Yirmi yıllık çalışmanın
Bir kurşunluk hükmü varmış,
Hayata
Harkoş bölgesinde atılmakmış nasip;
Aldırma.
Biz bir bayrak getirdik buraya kadar;
Onu daha ileriye götürürler;
Şu dünyada topu topu
İki milyar kişiyiz,
Birbirimizi biliriz.*

(Papurüs, Ocak, 8)

ORHAN VELİ

*Ben neyim?
Cin miyim,
İn miyim?*

*Yarısı insan,
Yarısı balık,
Sevgilim kayığın burnunda;
Güvercinim kâğıt helvasında;
Boyacının sandığında;
Bir okla yaralı kalbim.*

(May, Kasım, 2)

ORHAN VELİ'DE FIKİR ÖRGÜSÜ

«Tek insan hallerinden insanlığın haline doğru: Orhan Veli'nin şiirinde gittikçe beliren yöneliş buydu.» S. Eyuboğlu

Egemen Sınıfların Ayak Dolaştığı: İlerici Sanat

Politik özgürlüğün, gerçek demokrasinin olmadığı ülkelerde değişen dış gerçeklere uygun yeni biçimler arama çabaları, anlatımını daha çok sanatta bulur. Bu yüzden, bu tip ülkelerde egemen sınıf yöneticileri sanatla, sanatçıyla uğraşmaya özel bir çaba gösterirler. Geçmişte örnek bulmakta hiç de sıkıntı çekmeyeceğimiz bu olguyu, bir yıl kadar öncenin bir gazete haberinde bir daha görelim:

«Sanat Perdesi Altında Komünizme Hizmet

«Johannesburg (Güney Afrika) (a.a.) - Pretoria Üniversitesi öğrenci konseyi, bir üniversite halk tükürleri grubu kurulmasını, 'Bu çeşit faaliyetler yıkıcı, komünistçe ve Afrika'nın geleceği için tehlikeli' olduğu için yasaklamıştır.

«Okul dergisi, 'Life' dergisinin 'Halk şarkıları, bir şeyin karşısında olmalı, ya bir şeyin, ya da her şeyin, özellikle ırk ayrımının' şeklindeki sözlerine dayanarak halk şarkılarının, 'Sanat perdesi altında komünizme hizmet eden canavarları sakladığını' söylemektedir.

«Öğrenciler, yasağı şarkı söyleyerek protesto et-

mişlerdir.»

Orhan Veli'yi bizim kuşak bu hava içinde tanıdı. Protesto nedir bilmiyorduk henüz. Protesto, daha uzun yıllar tekinsiz bir sözcük olarak kalacaktı bizim için. Bütün yaptığımız, Orhan Veli'yi, o günlerin deyimi ile «Yeni Şiir»e öncelik tanıyan dergileri okumak, izlemektir. Edebiyat derslerinde, şimdiki açık oturumların ilk örnekleri sayılabilecek edebiyat gecelerinde «Yeni Şiir»i bütün gücümüzle savunmaktı «eskici»lere karşı. Dedikodusu haftalarca süren gecelerdi bunlar. Birçok dostlukların tohumları bu gecelerde atılmıştır. Tabii birçok kırgınlıkların, hattâ düşmanlıkların da.

Biz gençlerin kötülüğünü (!) istemeyen aklıbaşında (!) bazı büyüklerimizin bizi bir kenara çekip «ağabey nasihatı» vermeleri gecikmedi. Bize bu fikirleri aşıl原因anlar, dergilerin topu «kominist»ti. Bu şiirler «kominist» şiirleriydi. Bakmayın açıkça söylenmemesine, o şiirlerin altında hep «kominizm» tohumları yatıyordu. Sağolsun ağabeylerimiz. Önce tatlılıkla öğüt verip, sonra üzerimize üzerimize geldikçe biz daha sıkı sarıldık Orhan Veli'lere. Yeni akım, sanattan da öte bir anlam kazandı gözümüzde. O güne kadar öğretilenlerden şüphe etmesini öğretti, Orhan Veli, bize.

Önce yadsımayla, sonra alayla, daha sonra da aşağılatılarak önlenemeyen yeni kuşağın sanat akımına şimdi de korkutmayla karşı durulmaya çalışılıyordu. Tıpkı yukardaki Güney Afrika haberinde olduğu gibi.

Orhan Veli'nin ve genellikle 1940 kuşağının girişiminin sınırlarını çok aşan bu suçlamalar niyeydi? Alışkanlıklarından, yerleşik zevklerinden kıl payı ayrılmayı kabul etmeyenlerin Aruz'dan Hece'ye geçerken gösterdikleri, kökleri sanatsal kaygılarda olan, bir direnme miydi yalnızca, bunlar? Yoksa daha derinden gelen, toplumsal değişimlere, yeni bir

dünya görüşüne karşı egemen çevrenin direnişi miydi? Neden bırakmıyorlardı biz lise öğrencisi gençleri, solukları, diyecekleri tükenmiş şairler, hikâyeciler yerine Orhan Veli'leri, Orhan Kemal'leri, Sait Faik'leri okumaya?

Öte yandan, 1940 kuşağı neyin kavgasını ediyordu? Verdikleri savaşın kökleri salt sanat alanında mıydı? Salt sanat alanında mı kalmıştı? Yoksa toplum yapımızla, değişen değer yargılarıyla, dünya görüşüyle ilgili miydi? İlgiliyse ne derece bilincine varmışlardı o günler bunun?

Sanat eserlerinde hakim ögenin, öz (muhteva) olduğunu gözden uzak tutmaksızın, biçim değişikliği çabalarının değişen dış gerçekle, dış dünyayla ilişkilerini unutmaksızın, Orhan Veli'nin ilk günlerinden son günlerine kadar şiirlerini, hikâyelerini, sanat üzerine yazılarını, konuşmalarını inceleyerek bu sorulara cevap bulmaya çalışacağız, işte. Diğer bir deyimle, Orhan Veli'nin evrim çizgisi üzerindeki fikir ilmiklerini yakalamaya çalışacağız.

Orhan Veli ve Sanat-Toplum İlişkisi

Yeni akıma karşı o günlerdeki saldırıların sanat çerçevesini aştığı, bunların özellikle hangi çevrelerden geldiği hatırlanırsa bugün, hareketin dünyaya yeni bir bakış, alışılmış ve süregelen bir direniş, yeni bir insan anlayışı getirdiği daha kolay görülür. Aslında şiiri, *İç'e*: ama donmuş, kalıplaşmış, öğrendiklerinden bir adım ötesini kabul etmek istemeyen bir içe dönüklükten, *Dış'a*: değişen, değiştikçe devrimci bir güç kazanan dış dünyaya taşımaya çalışan hareketin temelinde, artık gerçekliğini kaybetmiş bir dünya görüşüne ve insan anlayışına karşıt, hayatı kendi devinimi ve canlılığı içinde yakalamak isteyen bir dünya görüşü ve insan anlayışının bulunması çok doğaldır.

1941 yılında, «Yeni bir zevke ancak yeni yollarla, yeni vasıtalarla varılır..... Yapıyı temelden değiştirmelidir..... Lüzumu hissedenler kurucular, lüzumsuzluğu hissedenler yıkıcılardır»¹ 1945 yılında ise, «Güçlülere bir başına da olsa, karşı koyan insan kuvvetli insan olmalı»² diyen Orhan Veli, yaptığı işin bir karşı koyma, bir başkaldırma olduğunu bildiği halde, kişiliğinde düşün adamlığına, eylemciliğine ağır basan sanatçı yan, onu hep sanat-edebiyat sınırları içine çekiyor, çıkışının toplumsal koşullara ilişkin nedenlerini, köklerini araştırmaya giriştiğinde birtakım yüzeysel yargılara getiriyordu onu.

Daha 1939'da, yani savaşın başında yazdığı *Rönesans*, *Tereyağı*, *Bizim Gibi*, *Gangster*, *Karanfil*, *Veda* gibi toplumsal yanı ağırbasan, savaş aleyhtarı şiirleri³, ilk kitabı olan *Garip*'e almamış olması, 1941 yılındaki dış politika koşullarının elverişsizliği yüzünden değilse, şiirde yapmak istediği değişikliklerin, değişen dış gerçeklerle ilişkileri üzerinde uzun boylu düşünmediğini gösterir. Gerçekten de, Orhan Veli'nin ilk çıkışının önemli bir belgesi olan *Garip* önsözünde, bugün çok daha belirli biçimde ortaya çıkmış birtakım tutarsızlıklar ve boşluklar vardır.

Garip'in birinci önsözünde (1941) şöyle yazıyordu:

«Bugüne kadar burjuvazinin malı olmaktan, yüksek sanayi devrinin başlamasından evvel de dinin ve feodal zümrenin köleliğini yapmaktan başka hiçbir işe yaramamış olan şiirde bu değişmeyen taraf, *müreffeh sınıfların zevkine hitap etmiş olmak* şeklinde

^{1 2} Orhan Veli, *Garip* önsüzü, 1941, 1945.

³ Bu şiirler için bak: Orhan Veli, *Bütün Şiirleri*, *Ek Bölüm*, Varlık Yayınları, 1952.

tecilli ediyor. Müreffeh sınıfları, yaşamak için çalışmaya ihtiyacı olmayan insanlar teşkil eder. O insanlar geçmiş devirlerin hakimidirler. O sınıfı temsil etmiş olan şiir, lâıyk olduğundan daha büyük mükemmeliyete erişmiştir. Ama yeni şiirin istinat edeceği zevk, artık, akalliyeti teşkil eden o sınıfın zevki değil. Bugünkü dünyayı dolduran insanlar yaşamak hakkını mütemadi bir didişmenin sonunda buluyorlar. Her şey gibi şiir de onların hakkıdır, onların zevkine hitap edecektir. Bu, mevzubahs kitlenin istediklerini eski edebiyatın aletleriyle anlatmaya çalışmak demek de değildir. Mesele bir sınıfın ihtiyaçlarının müdafaasını yapmak olmayıp sadece zevkini aramak, bulmak, sanata onu hakim kılmaktır.»⁴

Büyük bir karmaşa içinde buluyoruz Orhan Veli'yi bu satırlarda. Bir fikirden diğerine organik bağlarla değil de elektik bağlarla gelişen bir tutarsızlık içinde. Bir yandan Sinclair'vari katı ve yanlış bir görüşle, kendinden önceki şiiri «dinin, feodal zümrenin ve daha sonra burjuvazinin köleliğini yapmış olmak»la suçlarken, öte yandan, «Mesele bir sınıfın ihtiyaçlarının müdafaasını yapmak olmayıp sadece zevkini aramak, bulmak, sanata onu hakim kılmaktır» diyerek tam ters yönde soyut bir sanat anlayışından hareketle *zevk*'in *sınıf ihtiyaçları* ile olan bağını koparıyor.

Sonra, «o sınıfı (müreffeh sınıfları, M. D.) temsil etmiş olan şiir»in «lâıyk olduğundan daha büyük bir mükemmeliyete erişmesi» havada bir söz olarak kalıyor. Orhan Veli, burjuvazinin artık gününü doldurduğunu mu söylemek istiyor bununla? O halde, burjuvazi karşısında, yıldızı par-

⁴ O. V. Garip önsözü.

layan emekçi sınıfı daha bir iyi tanınması, «zevkini arayıp bulmak» ve «sanata hakim kılmak» istediği sınıfa daha derin bağlarla bağlanmış olması gerekmez miydi? Oysa 1947'de bile hâlâ: «Asırlar geçmiş, nesil kavgaları bitip tükenmemiş. Her çağda bir *yeni-eski dâvası*, her devirde bir genç-ihtiyar cebelleşmesi..... Dâva, zihniyet farklarının çatışması dâvasıdır. Zihniyet farkları şüphesiz terbiyeden gelir»⁵ diyordu o. Nitekim, toplumsal uyumsuzluğu, sosyal-ekonomik koşullardaki sürekli değişim ve gelişimi bir nesil kavgası, kökü «terbiye»de bir «zihniyet farkı» olarak gören Orhan Veli, sorunları yüzeysel görünüşleriyle ele alan küçük burjuva görüşünden hiçbir zaman tam olarak kurtaramamıştır kendisini.

Ama bugün yanlış ve hattâ safdilce bulunacak birtakım düşüncelerinden ötürü Orhan Veli'yi kınamak, küçümsemek de, aradan geçen yılların bize hiçbir şey getirmediğini söylemekle bir olur. 1940-1950 arası fikir ortamının, toplumsal dalgalanmaların, günümüzdekilerden ne kadar ayrı ve nasıl kısır olduğu düşünülürse, Orhan Veli'nin, olayları bütünüyle kavramadaki — bugüne oranla — güçsüzlüğü, onun kişisel yetersizliğine bağlanamaz. Edebiyat tarihçisini asıl ilgilendirecek şey, Orhan Veli'nin, gününün fikir ortamında nasıl bir gelişim izlediğidir.

1947'de kendisiyle yapılmış bir röportajda:

«Ben sanatla edebiyatı birbirinden ayırıyorum ve şiiri sanata sokuyorum. Roman, hikâye ve tiyatro edebiyat çerçevesi içine giriyor. Fikir, sanatta yer alamıyor. Bu itibarla edebiyatın halk kütlelerine bir şeyler söylemesi lâzım. Okur yazarları, halka doğru götüren bir edebiyat isterim. Yani edebiyatın çoğunluğa hitabetme-

⁵ O. V. *Ölü Doğmuş Çocuklar*, *Varlık* sayı 324, 1947

sini istiyorum. Çoğunluk okuyup anlamalıdır. Anlayabilmesi için de edebiyatta kendi meselelerinden bahsedilmesi lâzım... Bugünkü dünyada çoğunluğu fakir halk teşkil ediyor. Demek ki, edebiyat onların edebiyatı olacaktır. Kahramanını onun içinden seçecek, hayatını o hayatın içinden alacak, ve *arasıra* (M. D.) onun meselelerinden bahsedecektir.»⁶

derken, halkın okuma olanaklarını ve şiirin, o dilinden düşürmediği «halk»a nasıl sesleneceği, ne vereceği sorununu ortada bırakan şair 1948'de:

«Halkı kalkındıracak, refaha ulaştıracak olan okutma işinin aynı zamanda şairin okunma, yayılma, beğenilme hırslarını tatmin edecek tek yol oluşu şairin bu demokratça dâvada nasıl büyük bir payı olduğunu meydana koyuyor. Menfaatleri bir yandan diline, bir yandan da doğrudan doğruya halka bağlı olan şairin bağlı olduğu o büyük kalabalığı unutmaması lâzım»⁷ diyor.

Ondan bir yıl sonra ise:

«...Yazar yetişmesi, yazının para eder, yazarını geçindirir bir meta olmasına bağlı. Yazının para etmesi, müşteri bulmasına bağlı. Müşteri bulması, halkın okuyup yazma bilmesine, ayrıca da kitaba verecek parası olmasına bağlı. Halkın okuyup yazma bilmesi, ailelerin hallerinin — çocuklarını çifte, oduna, çarşıya, fabrikaya göndermek zorunda kalmamak için — sıkıntı

⁶ *Tasvir*, 21 Mart 1947, *Bahadır Dülger'in röportajı*.

⁷ O. V. *Şairin İş, Varlık*, sayı 336, 1948.

çekmeden geçinebilecek kadar düzgün olmasına bağlı»⁸

derken ayakları yere basan, somut koşullarla düşüncesi arasında bir ilgi kurmuş bir Orhan Veli var karşımızda. Hele aynı konuşmanın birkaç satır sonrasında «...Bunlara bir de yazarın elini kolunu bağlayan hürriyetsizliği ilâve edin,» diyen şair, 2 yıl önce, «Fikir sanatta yer alamıyor» diyerek şiiri sorumluluktan kurtarmaya çalışan Orhan Veli'den çok farklı konuşuyor.

Ölümünden çok kısa bir süre önce, belki de son yazısında, Orhan Veli için şair, artık içinde yaşadığı topluma sıkı sıkıya bağlı, halkından ayırdedilemeyen bir kişidir:

«Uzun sözün kısası: Bugünkü Türk şairi, *meselesi olan insan* (M. D.), halkı halka anlatıyor. Kendisi de halktan. Kendi refahının çoğunluğun refahına bağlı olduğunu, çoğunluğun da halktan başka bir şey olmadığını biliyor.

«Bütün dünya şairleri gibi»⁹

Orhan Veli bir düşün adamı değildi. Bir şairdi her şeyden önce. Onun için, düşüncelerindeki bu gelişmeyi, somutlaşmayı şiirlerinde de aramak hiç de boşuna bir çaba olmayacaktır. Özellikle şiirindeki insanların, yıldan yıla nasıl değiştiğini izlersek dikkate değer sonuçlara çıkarız:

«At üstünde mor kaküllü şehzade»

(Masal, 1936-38)

⁸ O. V *Bir ankete cevabı*. *Akşam*, Kasım 1949.

⁹ O. V *Cumhuriyet Devrinde Şiir*, *Yeni İstanbul*, 29 Ekim 1950

«Ne kadar severim o insanları!
O insanlar ki, renkli, silik
Dünyasında çıkartmaların
Tavuklar, tavşanlar ve köpeklerle beraber
Yaşayan insanlara benzer.»
(İnsanlar, 1941)

«Yazık oldu Süleyman Efendiye»
(Kitabe-i Seng-i Mezar I, 1941)

«Neler görmüş, neler öğrenmişti kimbilir,
Denizle boğaz boğaza geçen hayatında!»
(Deniz Kızı, 1943)

«Ellerinde nasır, yüzlerinde nur,
Yarına ümitle yürüyenlere
Bir selâm uçuralım.

İnsanlar hayat mücadelesinde;
Adamlar, kadınlar, çocuklar;
Ellerinde ekmek çıkınları
Rejiye giden işçi kızlar.

Yüz karası değil, kömür karası.
Böyle kazanılır ekmek parası.»
(Destan Gibi, 1946)

«Biz memurlar,
Saat dokuzda, saat on ikide, saat beşte
Bizbizeyizdir caddelerde.»
(Zilli Şiir, 1947)

«Biri bir koca görür rüyasında
Yüz lira maaşlı kibar bir adam.

Lağamcının hamam rüyasıdır
Rüyaların en güzeli.»

(Altındağ, 1947)

«Sizin için insan kardeşlerim,
Her şey sizin için.»

(Sizin İçin, 1949)

«Durmadan işliyen saatlerde
Dişli dişliye karşı;
Dişlilerin arasında
Güçsüz güçlüye karşı.»

(Karşı, 1949)

«Neler yapmadık şu vatan için!
Kimimiz öldük;
Kimimiz nutuk söyledik.»

(Vatan İçin, 1949)

«Uyuşamayız, yollarımız ayrı;
Sen ciğercinin kedisi, ben sokak kedisi;»
(Kuyruklu Şiir, 1950)

Ve 1949-50 yıllarının bütün o *Pireli Şiir*'leri, *Macera'sı*, *Delikli Şiir*'i, ve en son *Aşk Resmigeçidi*...

Orhan Veli'nin ilk yola çıktığı «küçük adam»ın, «ba-sit», «alelâde insan»ın yıldan yıla, şiirden şiire daha bir gerçeklik kazanışına, sokakta görünce «İşte bu!» diyebileceğimiz insanlar haline gelişine tanık oluyoruz. Hem de yalnız dış görünüşleriyle değil, hayat karşısında takındıkları tavır ve davranışlarıyla, kavgaları ve yenilikleriyle...

Aynı gözlem, örneğin, «kadınlar» için de yapılabilir Orhan Veli'nin şiirlerinde. *Aşk Resmigeçidi*, kadınların da kendisiyle birlikte nasıl değiştiğini, tikelden, çocuksudan, hafif meşrepten, «bütünsel insan»a doğru nasıl gittiğini gösteren doyumsuz bir şiirdir.

Bu gelişimin, bu duraksız ilerlemenin, Orhan Veli'nin sanatında, düşün hayatında bu kadar elle tutulur derecede somutlaşması, eserinin, kendi öz yaşamından ayrılmaz oluşuyla, onun gerçek aynası oluşuyla açıklanabilir: 1940 öncesinin renksiz, cansız, uyuşuk şiir anlayışına başkaldıran 1941 yıllarının Orhan Veli'si, kendini durmadan tamamlayarak, aşarak, «*Şekil bakımından türlü imkânları denemiş olan Türk şairinin de, bir dünya görüşüne bağlanması lâzım. Üstelik bu görüş, ileri bir görüş, çağımıza yaraşır bir görüş olmalıdır.*»¹⁴ diyen 1949'un Orhan Veli'si olmuştur. *Yaprak* dergisi, bu büyük, bu insancıl gelişimi taçlandıran bir eylemdir.¹⁵ O güne kadar edebiyatımızda pek az şairde gördüğümüz bir eylem.

Orhan Veli ve Halk Kavramı

Halk kavramı, öteden beri şaşırtıcı, birleştirmekten çok çağıtıcı bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Yalnız bizim kuşakta ya da bizden önceki kuşakta değil. Romantiklerden beri. Bakın bu konuda Ernst Fischer ne diyor:

¹⁰ O. V. *Yaşamın Sanat ve Lettrisme*, *Yaprak*, sayı 3, 1949.

¹¹ Orhan Veli'nin yaşamında ve eyleminde büyük bir yer tutan *YAPRAK* dergisi dönemi, başlıbaşına bir inceleme konusu yapılacak kadar önemli görünüyor bana. M. D.

«Romantiklerin, sınıf farklarının dışında ve ötesinde bir gerçek gibi görünen ve kollektif bir yaratıcı 'halk ruhu' kazanmış olan, *halk* kavramı, ta bugüne kadar karışıklığa sebeb olagelmıştır: birçoğumuz, 'halk' sözcüğünü ne demek istediğimizi açık seçik bilmeden kullanırız çok kez.»¹²

Yoksulu, zavallıyı, işçiye, işsizi köylüyü, hattâ pek küçük bir bölümü dışında bütün bir ulusu bu büyümlü «halk» sözcüğü ile tanımlarız. Bunun dışında kalan o küçük bölüm de kesin olarak belli değildir çoğu zaman. Kavram, ta başından beri sosyal-ekonomik temellere oturtulmamış olduğu için, «halkın yararı», «halkın anlayışı», «halkın tutumu», «halkın şiiri, sanatı» dediğimiz zaman bunun karşısına çıkaracağımız terimler açık seçik olmamaktadır. Ve çoğu kez bir duygusalıktan kurtulamamaktadır.

«Halk» ve «Halkçılık» terimlerindeki, bugün bile süregelmekte olan bu anlam belirsizliğini 20-25 yıl önce Orhan Veli'de de bulmamız çok doğal. Bunun için de Selâhattin Hilâv'ın, «basit ve duygusal bir halkçılık eğilimini»¹³ bahane ederek Orhan Veli'ye yüklenmesini hiç de haklı bulmuyoruz. Çok partili bir döneme yeni geçmiş, particilik anlayışının bir sen-ben kavgasından öteye gidemediği, devrimci kuramın ve dolayısıyla devrimci eylemin olmadığı, toplumsal yapıyı bütünüyle kavramak için gerekli verilerin ve pratiğin bulunmadığı bir ülkede elbette «duygusal» olacaktı Orhan Veli'nin halkçılığı. Yıllar geçtikçe bu duygusallığın da hafifleyip yerini daha bilimsel ve daha gerçeklere dayalı tanımlamalara bırakması bir yana, 1941 yılında bir şairin kal-

¹² Ernst Fischer, *The Necessity of Art*, p. 62, 1964.

¹³ S. Hilâv, *Blaise Cendrars önsözü*, De Yayınevi, 1964.

kıp, «Bugünkü dünyayı dolduran insanlar yaşamak hakkını mütemadi bir didişmenin sonunda buluyorlar. Her şey gibi şiir de onların hakkıdır, onların zevkine hitap edecektir,»¹⁴ diyebilmesi, o günlerin koşulları gözönüne alınırsa, yine de büyük bir şeydir.

Doğru. «Yaşamak hakkını mütemadi bir didişmenin sonunda bulan» bu büyük kütle hangi sınıftır, pek tanımıyor Orhan Veli. Nitekim bir iki satır ötede, «...mevzubahs kitle» diyerek kendisi de adını yerini belirtemiyor. Şiiri ve sanatı, birtakım okumuş kişilerin bu kütleyle bir hak olarak verebileceğini sanıyor.

Aynı kavramın, yıldan yıla daha bir aydınlığa kavuştuğunu, yukarda yaptığımız gibi, çeşitli dönemlerde yazdığı yazılardan kısa bölümler alarak göstermeden önce şunu belirtmek zorundayız: *Garip*'de «bugüne kadar dinin, feodalizmin ve burjuvazinin köleliğini yapmaktan başka bir işe yaramamış olan şiir»i halka maletmek, onun şiirini yapmak gibi büyük bir iddia ile ortaya çıkan Orhan Veli, 1946'lara kadar hep küçük adamlarla, onların basit günlük yaşamalarıyla ilgilenmiştir. (Montör Sabri, Şoförün Karısı, Dedikodu, Kitabe-i Seng-i Mezar I, II, III, Eski Karım, Söz, Tren Sesi.. vb) Ne var ki, bu şiirler, «basit», «alelâde» insanların, geniş plânda, edebiyatımızda ilk ortaya çıktığı, oldukları gibi işlendiği şiirlerdir.¹⁵ Bu tipler, yıllar yılı Türk insanından, onun gerçek yaşamından yoksun şiirlerdeki insan anlayışına bir karşı çıkıştı. İlerdeki yıllar, biçimsel bir demokrasi temelinde de

¹⁴ O. V. *Garip Önsözü*.

¹⁵ Bu işi daha ustaca, daha geniş bir çerçevede ve bilinçli bir şekilde yapan N. Hikmet'in «Memleketimden İnsan Manzaraları»nın ilk 2 cildinin, Türk okuyucusu karşısına, ancak 1966 sonralarında çıktığı gözden uzak tutulmamalıdır.

olsa önem kazanacak, önemli rol oynayacak olan sokaktaki insanın şiirde ilk görünüşüydü bu. Henüz kavga yoktu bu şiirlerde; yaşamı da ancak anlık ve yüzeysel gözlemlerle ortaya çıkıyordu, ama kendisi de öyle değil miydi o günler: yöneticilerine karşı güvenini yitirmiş, içine kapalı ve kendisiyle ilgilenilmeye alışmamış...

Destan Gibi (1949) ile bu insan bir yere, bir işe, bir uğraşa bağlanıyor. Yalnız basitliği, alelâdeliği çekmiyor artık şiiri, yaşamlarının çeşitli anlarında gördüğü bu insanların emeğine saygı duyuluyor. Bu insanı tanıma ve belli bir ülkede, belli bir dönemde yerli yerine oturtma çabaları, *Kapalı Çarşı*, *Zilli Şiir*, *Altındağ*, *Sucunun Türküsü* gibi şiirlerde (*Yenisi*, 1947) devam ediyor. *Karşı'daki* (1949) şiirlerde ve kitap halinde toplayamadığı 1949-50 yıllarının şiirlerinde ise bu insan, dünyaya bakışı ile, kavgası, direnişi ile, gücü, güçsüzlüğü ile veriliyor.

«*Bu düzen böyle mi gidecek?*» diye soruyor. (Pireli Şiir)

«*Anam anam/Dayanamam,/ Bu iş bana zor gelir*» diyerek hayat karşısındaki zayıflığını söylüyor. Kimi zaman en büyük suçlamaları, «*Sen ne domuzsun, sen!*» diye alaya alıyor. Kavgadan kaçanları, «*Şu kavga bir bitse dersin/...../Ölsem desene!*» diye paylıyor.

Aslında bu insan Orhan Veli'nin kendisidir. Toplum koşullarının yoğurduğu, yeni tutum ve davranışlar kazandırdığı; 1941'de belki biraz da romantik bir eda ile «zevkini aramak», «şiirini yazmak» istediği kütleye her gün biraz daha yaklaşmış, sonunda yaşamıyla düşünceleri arasındaki ayrımı aşmış, sanatçı ve insan olarak sorumluluğunu yüklenmiş bir Orhan Veli.

Melih Cevdet, *Son Yaprak*'da 1950 yılının Orhan Veli'sini şöyle anlatıyor:

«Şiirdeki sahte dilden nefrete, gün geçtikçe, hayattaki sahtelikten, kalleşlikten nefret de eklenmeye başladı. O zaman Orhan şiirini, yalnız şiirini değil, bütün kalemini doğruluğun emrine vermeye koyuldu. Otuz yedi, otuz sekiz yıllarının Orhan'ı artık çok geride kalmıştı. Günden güne üstü başı fakirleşiyor ama işine, uğraşına olan saygısı artıyordu...»¹⁶

Abidin Dino aynı dergide şöyle yazıyor:

«... tek serveti, sevdiği birkaç yağlıboya resmi satarak, yemekten giymekten geçerek işine devam etti. Çeşitli curnallara, hapis tehditlerine kulak asmadan, yılmadan dergisini çıkardı. Hem de nasıl, bir halk türkü söylencesine.»¹⁷

Başlangıçta, eskiye karşı çıkmanın coşkusu içinde bilinçsizce kullandığı «halk» sözcüğünden «çalışan insanlara», henüz belirsiz de olsa bir «sınıf» kavramına gidişi, yazdığı altı hikâyede (Kan, Baharın Ettikleri, Denize Doğru, Öğleden Sonra, İşsizlik, Hoşgör Köftecisi)¹⁸ ve *Yaprak* dergisindeki yazılarında (Halk Kültürü, Halk İçin, Kabahat Teknikte mi?, Tarafsızlar, Nelere Bağlanmalı?, Yağmurdan Doluya) daha açık ortaya çıkmaktadır:

¹⁶ *Son Yaprak*, 1951, *Melih Cevdet'in yazısı*.

¹⁷ *Abidin Dino, Yeni Şair, aynı dergi*

¹⁸ *Bu hikâyeler için bak: Orhan Veli, Nesir yazıları, Varlık, 1953.*

«... Ama ne yazık ki biz o insanları tanımıyoruz. Girmişiz küçük burjuvanın içine, yuvarlanıp gidiyoruz... Biz, tanımadığımız o *sınıfın* (M. D.), o fakir sınıfın adamıyız. Ama tanımadığımız için onlardan, onların hayatından bahsedemeyiz. Üstelik tehlikeli bir iş o. İnsana sol diyorlar, komünist diyorlar...»

(Baharın Ettikleri, 1948)

«Kimi adamlar derler ki: 'Aşk insanı güzelleştirir'miş. Orasını bilmem; ama *iş* (M.D.) güzelleştiriyor.»

(Öğleden Sonra, 1949)

«Ah biz küçük burjuvalar, ne sahte, ne yaldızdan ibaret insanlarız. »

(Aynı hikâye)

«Bu üç masalı balıkçı kahvesinde gördüğüm dünya gerçekten ne güzeldi! Çalışan insanlar, namuslu insanlar, kardeş insanlar.»

(Hoşgör Köftecisi, 1950)

«Geri kafalarla, dar kafalarla savaşmayı kendine dert edinmiş» olan *Yaprak* dergisi, hiç de duygusal olmayan bir halkçılık anlayışı içinde 1949-1950 yıllarının olaylarına ışık tutuyor, doğruluğunu hâlâ yitirmeyen bir gözlemlerle Türk halkını:

«Yüzyıllar boyunca ihmale uğramış, durmadan ezilmiş, sömürülmüş, kanını, canını, emeğini bir avuç müstebitin yoluna harcamış bir kitle...»

olarak tanımladıktan sonra, bizdeki ve bütün dünyadaki «halkçılık cereyanı»nın temelinde «*İstihsal kuvvetlerini meydana getiren insan tabakalarının*» büyüüp genişlemesi, güçlenmesi nedenini buluyor. Sorun bu yörüngeye oturtulup

bu yöntemle yola çıkılınca yurt olayları çok daha şaşmaz yorumlara kavuşuyor:

«... halk C.H.P.'yi istemedi diye onun şariat istediğini, sermayedarın memleket ekonomisinde cirit oynamasını istediğini, yabancı sermayeye esir olmamızı istediğini sanmak, en büyük gaflettir.»¹⁹

«Bilime inanmak, barışı sevmek, insanlığın mesut geleceğine inanmak demektir.»²⁰

Unutulmasın ki, Orhan Veli bu sözleri bugün değil, bütün dünyayı bir salgın gibi saran McCarty'ciliğin yurdumuza da ulaştığı günlerde söylüyordu.

Sonuç

Bugün, «Orhan Veli yaşasaydı...» gibi laf ebeliklerinin gereği yok. Her soy sanatçı gibi o da, kısacık ömrü içinde her gün kendisini aşmayı bilmiş, içinde yaşadığı somut toplumsal koşullardan değil kopmak, onlara her gün biraz daha bağlanarak sanata, yurduna, aralarında yaşadığı insanlara bütün elindekini, avucundakini, bütün varını vermiştir. Yaşadığı sürece sanatından ödün vermeden kendisini değiştirmeyi; ilk yılların «tiyatro âşığı», «şiir âşığı» Orhan Veli'sinden mücadelecilik bir Orhan Veli çıkarmayı bilmiştir. Bu mücadelecilik de kendine özgüdür aslında. Sanatçı, yalansız-dolansız ve iç-

¹⁹ O. V (Yaprak imzası ile) *Yağmurdan Doluya, Yaprak*, s. 28, 1950.

²⁰ O. V (Yaprak imzası ile) *Nelere Bağlanmalı, Yaprak*, s. 27, 1950.

ten kişiliği ile küçük burjuvalardan o kadar uzak, ama düşünce ve eylemindeki gediklerle onlara o kadar yakın... Bütün bunlara karşın, onu yine büyük yapan, dış dünyaya hiç kapamadığı gözleriyle, koşulların elverdiği ölçüde doğruyu ve «mümkün»ü görmüş olmasıdır bir bakıma. *Macera* şiirinde anlattığı gibi, attığı her adım ona bu dış dünyayı biraz daha gerçek yüzüyle tanıtıyordu. Sıra insanlara gelmişti:

«Büyüdüm, işsiz kaldım, aç kaldım;
Para kazanmak gerekti
Girdim insanların içine
İnsanları gördüm.»

O tanımaya başladığı insanlara bakışı da değişecekti zamanla. Onları teklikleri, zavallılıkları içinde değil, onlardaki «tek sıcak», «tek zorlu», «tek güzel» kanunu da görecekti Eluard gibi.

Ama bırakmadı «son gördüğü», bırakmadı «geçim derdi».

Ve görüp göreceği de o oldu Orhan Veli'mizin!

(*Yeni Dergi*, Nisan, 31)

TARANCI'NIN MEKTUPLARI

Ziya'ya Mektuplar'ı yayımlandığı zaman okumamıştım, böylelikle kendime on yıl sonrası için birkaç güzel saat sağlamışım. Bu mektuplar gibi sanatçıyı bütün insanlığı ile ortaya seren belgeler sandıklarda, çekmecelerde vardır, elbet — neden yayımlanıp edebiyatımızı, bizi zenginleştirmezler! Bu mektupları okurken yalnız Tarancı'nın şiirini değil, Baudelaire, Verlaine, Mallarmé, Apollinaire'i de yeniden okumak gerekliliğini duydum. Ve Batı şiiri ile Türk şiiri arasındaki bağları yeniden düşündüm.

«Baudelaire'i ona tanıtan Galatasaray oldu. Bu tanışmayla, Cahit aradığını bulmuştu,» diyor Ziya Osman Saba. Sınıf sırasının gözünde Van Bever'le Paul Léautaud'nun çağdaş Fransız şiiri antolojisi dururdu, Baudelaire'in bütün şiirlerini bildiğini zannederken, bir izin günü Hachette Kitabevinin raflarında *Vers Retrouvés*'ye rastlamanın verdiği heyecan başka bir kitabın heyecanı ile ölçülemezdi. Oluşum yıllarında şiir dünyasına bu geçitten giren yalnız o değildir. Okudu, heyecanlandı, yeni ufuklara açıldı, bazan, bunda da yalnız değil, bu ufukların büyüğü, hele ilk dizelerine, fazlaca sızdı. Bir yerde şiir belirli bir aşamaya vardıysa, o şiirin etkisi her yerde duyulur. Bunun önüne geçilemez. Tarancı Batı şiirini kendine bir *patrimoine*, bir miras olarak biliyordu. «Koca Baudelaire! Hepimizin namına ne güzel konuşmuş!» Yoksa kendi yapmak istediğinden emindi:

Yani ben, filân veya falan şaire benzememek için,

ona karşı cephe almak için filân değil, kendi teşekkürümün normal ihtiyaçlarını tatmin ederek ve bu ihtiyaçların yavaş fakat emin tekâmülünü tâkip ederek adım atıyorum. Yani ben kendim, kavgam, öfkem, dâvam, her şeyim kendimdir. Kendi kendimle kozumu paylaşıyorum. Elimde, Türkçe gibi güzel bir silâhım var, mâneviyatım sağlam mı sağlam, hüsnüniyetimden şikâyetim yok, içimde homurdanan ifriti amana getirmemek mümkün mü? (28. 3. 1940)

Şiirin sözcükle yapıldığını Mallarmé söylediyse, bunda da Tarancı'nın suçu yok. Ancak, onun sözcükleri başka idi:

Bilmem, benim niyetim, Türkçedeki bütün ses imkânlarını yoklamaktır, hiç akla gelmiyecek şeylerin şiire girebileceğini ve girdiğini müstakbel yazılarımda görürsen, bendeki bu «olanla kanaat edememek» haletine aşına olduğun için, her halde şaşmazsın. (4. 2. 1942).

Tarancı şairler arasında bir sınır tanımıyor, aynı şeyleri sevmenin, aynı işi yapmanın getirdiği kardeşliği görüyor ancak. Şairden şaire giden ipuçları sevindirici bir gerçektir onca:

Appollinaire'in *évocation* hazinesi bir beyti var:

Je passais au bord de la Seine,
Un livre ancien sous le bras.

Sonunu ben de bilmiyorum. René Lalou'nun edebiyat kitabında gördüm. Fakat işte bu beyit beni dolaştırı

dolaştıra Sâdabada getirdi. «Koltuğumda Nedim di-vânı». Elbette ki bu ne intihal, ne tesir, ne de taklittir. Sadece, şairden şaire, şiir yolu ile gelen bir *patrimoine* — mamelek — sayılabilir. (19. 7. 1942).

Anı mektupta «kardeşimiz Jules Laforgue»dan bir şiir çevirdiğini söyleyerek, şöyle devam ediyor:

Şiir hem muhteviyat hem de eda itibariyle mizacı-ma hayli yakın olduğu için, bahtsızlıktan yana kardeş sayılabilecek iki şairi, Laforgué'la Cahit'i kucaklaştırmak istedim; nasılsa birbirlerinin dilinden ve halinden anlarlar diye. Mısraların, asıllarındaki kırık döküklük-ten *enjam-bement*'a kadar, edadaki mâsumiyet ve safi-yet gibi hasretteki samimiyet de dahil, şaire her planda sadık kalmaya çalıştım. Antolojilerde bulabileceğin aslı ile karşılaştırırsan, şairler arasındaki yakınlığın şiirler arasında ne dereceye kadar tecelli ettiğini görebilirsin.

İstanbul ve Paris, şairin hayatında büyük rol oynayan iki şehir. Ama Paris'i ne kadar da sevse, asıl imgelerini besleyen İstanbul'dur. Sigarası, rakıya benzeyen aperitifi ile *La Source* kahvesinde oturmanın tatlı gelmesi, eskiden Verlaine'in devam ettiği bir yerde bulunmakla ilgili ise, bir o kadar da sevdiği, *irremplacable* dostu Ziya Osman Saba'ya oradan mektup yazabilmekten geliyor. Alman işgalinden sonra Paris'ten bisikletle yola düşen Tarancı, Fransız tarihinin çok dramatik günlerini yaşadığı halde, mektuplarında bunlardan söz etmiyor. (Gerçi gördüklerini, «olmamış meyvalar» gibi, içinde toplamaktadır.) Birçok serüvenden sonra Cenevre'ye ayak basar basmaz, asıl ilgisini çeken konu-

lardan söz açıyor:

«Hamle» mecmuası «Küllük»e akseden şekil dey-se, oraya şiir vermeye değmez. «Servetifünun»un adam olması ne dereceye kadar mümkündür, bilmiyorum. «Ses» mecmuasını henüz görmedim, umarım ki diğerlerine benzemiyor. Ankara'da çıkan «Oluş» mecmuasının da bugünkü vaziyeti hakkında mâlumatım yok. «Yücel»in kapanmış olması cidden yazık. Gene kala kala bizim emektar ve sevgili «Varlık» kalıyor. Bravo Yaşar'a doğrusu. Yaşar dedim de aklıma geldi, Cevdet ne âlemde... Muhip'den ses seda çıkmıyor. Feridun'dan ve Baki'den de keza. Melih Cevdet'in askerliği bitti mi?... (26. 9. 1940).

Bu davranışı ile, mektuplarında Paris'i, Londra'yı hiç anlatmayıp tek memleket işlerinden söz eden Yeni Osmanlıları hatırlatır. Gerçi onlardan daha batılı, meslek kardeşliğine, kültür birliğine inanıyor, ama onun da Batıda aradığı, bulduğu, kendi sorunlarının yansısidir. Olaylar bu sorunların dışına taşıdığı derecede, günlük kayguları içine girmiyorlar. Baudelaire hepimizin namına konuştuğu için koca Baudelaire'dir. Oysa biz merak edebiliriz — Komün, Reform Bill, Birinci Enternasyonal, Hitler işgali altında Fransa gibi büyük olaylara değinen bir avuç Türk bunlar hakkında ne düşündüler?

Aragon'un *Crève-Coeur*'e başladığı o bıçaklanmış aylarda (*Mai qui fut sans nuage et Juin poignardé*) Tarancı şiirini yazmadan ölebilmenin acısını düşünüyordu, onu biliyoruz:

Tayyare bombardımanları başladı. Ölmeden ev-

vel ötmek, kurtlarımı dökmek istiyorum. Yaşamamın Don Juan'ıyım, hayatı her şeyiyle çok, ama pek çok seviyorum. Bu aşkı tam olarak terennüm etmeden gümbürdeyip gidersek, çok yanacağım, Ziyacığım, çok. *Je me laisse faire par la destinée.* (13. 5. 1940)

«Neyleyim, gönlümce değil bu olup bitenler..» Bu temiz, duygulu, sevecen, cömert, çelebi ruhlu şair olayların sürükleyişine karşı gelmiyordu, belki, ama yön tutmuyor değildi. Bunun bir belirtisi dönüşünden epeyi sonra, subaylık sıralarında yazdığı bir mektupta:

Peyami Safa'yla kavgamızın sebebi onun koyu faşist olması, benimse Demokrasiler tarafını iltizam etmemidir. Şüphesiz sonra gene öpüştük, birbirimize kırıldığımızı ihsas etmek istedik, ama, eski dostluğun yerinde yeller estiğini tahmin edebilirsin. (20. 1. 1943)

Ama asıl belirtileri, «Memleket İsterim», «Sulh bir Hatıra Oldu», «Bir Haritam Vardı Benim», ve daha başka bir çok güzel şiirinde. Konu önemli değildir demesine karşın, nasıl insanca bir dünyada yaşamak istediği, mektuplarından olduğu gibi, şiirinden de taşıyor.

Şiirde biçime verdiği öneme gelince, burada da Batı etkisi ile kendi gereksemelerinin birleşimini görüyoruz. İlk şiire uyanış zamanında Mallarmé'nin, Valéry'nin görüşlerinde kendi olgunlaşmamış düşüncesinin daha önce, daha mükemmel bir söyleyişini buldu (gene birçok başkaları gibi). Düzeni, güzelliği, kusursuzluğu sevmek için kendi nedenleri vardı:

Şimdi sana bir itirafta bulunabilirim: Form mese-

lesine bu kadar t k l p kalmam, onun hakik  mahiyetini araştırma yolunda bu kadar çalışmam, fizik  irkinliğimin mahsuludur. İnsan, mahrum olduğu şeyin kıymetini ve m nasını daha iyi anlıyabiliyor. Formsuz da güzellik olmıyacağı, olamıyacağı bedih dir. Güzellik, ancak Form'da *apparition* yapabilir. (15. 3. 1942)

Fizik  irkinliğinin hayatında daha başka şeylere de sebep olduğunu, kendini eleştirmekten hiç kaçınmayan Tarancı çok iyi biliyordu. Bu çirkinlik yüzünden, olgun bir kadının ilgisini uyandıramamak korkusu ile, küçük kızları severdi hep, oysa bir hayat arkadaşına çok büyük özlemi vardı.  l m ne sebep olan, kaç pişmanlığa karşın vazgeçemediği içki de çirkinliğin verdiği güvensizliği giderecek bir araçtı: «Ne başta dert, ne gönülde hasret olsun.» Peyami Safa ile faşizm yüzünden kavga eden Tarancı hiç kavgacı değil, aksine, sevmek, kucaklamak isteyen bir insandır. «Bizim kuşak»tan olmak ona kıvanç verir, başka şairlerin güzel bulduğu şiirlerini sevinerek ezberler, dostu Ziya'dan beğendiği dizeleri gerçekten bir «Hoş geldin sefa geldin»le karşılar, beğenmedikleri için nasıl bir incelikle değişik deyimler  onerir. Güzel içti şiir, onun için, ve kendi de güzel bir insandı. Başarmak istediğini daima başaramadı.  nl  «Otuz Beş Yaş» şiirini kaç kez okusam sevemiyeceğim. Tarancı bu şiirde belki de şiiri çıplaklık, imgesizlik temelleri üzerine kurmak isteyen Garip ilerin kurbanı oldu. Ama bunu da söylemeyi bir borç bilirim: Koca Baudelaire'in *La Mort des Artistes* sonesi var ya. Tarancı'nın aynı ismi, sadece aynı ismi taşıyan, hüzünlü bir şarkı gibi, iki kıtalık «Sanatk rın  l m », g r ş mce daha güzel, daha gerçek bir sanat yapıtıdır.

FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA

ÂSÛ'DA

Eserlerini yeniden «Dağlarca Dizisi» adını verdiği bir dizide bastırmaya başlayan Fazıl Hüsnü Dağlarca (d. 1914) «Çocuk ve Allah»ın arkasından bu yıl da «Âsû»yu yayımladı. Aşağıda «Âsû»nun ikinci baskısına şairin eklediği önsözünü okuyacaksınız.

Sürez diyor Âsû onların zaman dediklerine. Bu sürmenin bitmez tükenmezliğine daha sınırsız, daha içten bir anlam katıyor da ondan.

Bir ortabenek vardır. Diyelim ki bu yeryüzüdür. Ortabenek üzerinde içiçe değirmiler vardır. Diyelim ki bu sürezin katlarıdır.

Ortabenek üzerinde içiçe değirmiler vardır. Kişi usunca, yüreğince bir değirmiyeye ulaşır. Hangi çağda yaşarsa yaşasın Âsû'ların birbirini görebilmeleri, tanıyabilmeleri bundandır.

Âsû biraz Asyalıdır. Ama yeryüzü biraz Asyalı değil midir?

Âsû uygarlığımızın nedenidir. Niceliğidir Âsû varlığımızın.

Ortabenek üzerinde içiçe değirmiler vardır. Sürezin bir uzunluk olmadığı bu değirmilerden de belli.

Ortabenek üzerinde içiçe değirmiler vardır. Bir değirmiden bir değirmiyeye geçerken bunu duymuyor muyuz?

Ortabenek üzerinde içiçe değirmiler vardır. Kiminde hepimiz birleşiriz: Çocukluk değirmisi, Açlık değirmisi, Ölüm değirmisi. Kiminde hepimiz ayrılırız: Ben değirmisi.

Büyük Yapıtlar bu değirmilerin en ilerisine oturmuş gezenler gibidir. Hangi değirmiden gelirse gelsin kişileri kendi değirmilerinde taşırlar biraz, uyduklarınca.

Âsû bütün değirmilerdekidir. Sıcaklığı usuna eşittir bu yüzden.

Ulusların kapısıdır, yerlerin kapısıdır Âsû.

Kim geceyse Âsû'dur, kim aydınlıksa daha çok.

Eşittir tekerleği bulan atomu bulana. İkinin de değirmisi kişinin değirmisidir. Giderek varırlar ta Âsû'dan ta Âsû'ya.

Ellerinde gökyüzü vardır Âsû'nun, ayaklarında yeryüzü.

Yeryüzünün bütün devrimleri Âsû'dur.

Ölümler Âsû'yla başlar, ama Âsû ölü değildir, dirilere çıkar o.

Uygular bütün diriler Âsû'yu, ta ellerinden ayaklarından, ta yüreklerinden.

Âsû'nun başladığı yer, başladığı çağ bilinmez. Bilinmez bittiği yer, bittiği çağ Âsû'nun.

Âsû yerseldir. Âsû yerseldir, gök üzre.

Kim Âsû değil? Hiç kimse. Ölü bile Âsû'dur.

Gide gide yaşamayız. Üzre üzre yaşarız. Böceklerle, evrenle.

Âsû bütün yaşayanlardan biridir. İlki değildir, sonuncusu da değildir. İlkidir, sonuncusudur da.

Yeryüzü düzey değildir, dikey de değildir. Yeryüzü bir ortabenedir.

Âsû o'dur: Bütün yeryüzü, bütün gökyüzü, bütün yaşamak.

Üstüste sayılamaz günler aylar yıllar. Günler aylar yıllar bir ortabeneden kendi değişmez yerlerine, önceki yerlerine uzaklaşırlar.

Kişinin geleceği bir süre büyümesi değildir. Bir duyarlık, bir us, bir us duyarlığı büyümesidir.

Bütün eğitim yanlıştır. Çağlar gün sayılarının uzaması değil, çoğalmasındır. Bu çoğalmada günler bireyliklerini yitirmezler, yıl adına, yüzyıl adına. Günler ölümsüzdür, günler sürdükçe, tanlarımız ağarana dek.

Âsû her gün tarlaya gidendir. Okula gidendir, işe gidendir, göreve gidendir: Bir ortabeneden gidendir.

Âsû bir devinimdir, süreden süreze.

Yol yok, yol düşüncesi var. Uzay yok, uzay düşüncesi var. Âsû bütün yolların uzaya ulaştığı yaşamadır.

Yırlar Âsû'nun ayak izleridir.

Yırlar Âsû'nun parmak izleridir. İşte uzaklığı budur ver-yüzünü tutar tutmaz Âsû'nun.

Ölünün diriliğidir Âsû. Dirinin ölümlüğü değil.

Ta ilkinden beri insanın soyu Âsû'dur. Âsû'dur ta sonuncusuna dek soyumuz.

Bütün Âsû'lar, bir yerden yürürler: Aydınlığa. Ulaştıkları ulaşamadıkları kendi yapılarındandır, düşünüle geldiği gibi çağdaşlıklardan değil.

Âsû'dur kişileri eşit kılan. Anladığımız yer'lerden çalıştığımız yer'lere dek.

Âsû'dur kişileri eşit kılan. Açlığımızla çoğalır Âsû'lar.

Âsû'dur kişileri eşit kılan. Hem birimizin olmadığı birimizin olduğudur, hem birimizin olduğu birimizin olmadığıdır.

Âsû'dur kişileri eşit kılan: Değirmilerdeki bizim ekmeğimizdir, bizim güzelliğimizdir hep.

Âsû bir elin sıcaklığıdır, bir baltada bir kürekte. Ki varır sıcaklığına öteki elin, baltalardan küreklere, hep hep.

Âsû'nun dili evrencedir. Evrence, ağzımızdan, ana dilimizden başlar.

Bir karşı koymadır Âsû. Karanlığa, geriliğe, sömürülmeye, mutsuzluğa... karşı koymadır, değirmilerin çokluğundan, değirmilerdeki çokluğumuzdan belli bu.

Ölü diriye açıklamaz, diri ölüyü açıklar. İşte bundan ötürü diridir hep Âsû.

Âsû der ki: Herkesin adı ulusudur, herkesin soyadı evrendir.

Âsû'nun yurdu yaşadığı topraktır, yaşadığı değirmidir. Ama gökyüzüdür Âsû'nun bayrağı.

Âsû fizik midir, değil. Fizikötesi midir, değil. Âsû içimizden biridir ancak.

Bir ortabenekten yürür uzaklaşır gider, Pitagoras, Einstein, Âsû. Üçünün de ayrıldığı biziz, vardıği biziz.

Evreni sayılar gibi yaşadıkça büyütenler ködürler. Evren her gün güneş doğarken başlamaz ki birer birer, üstüste sa-

yılsın günlerimiz.

Âsû bütün yaşayanların bireyidir.

Yeryüzü, yeryüzü uygarlığı sayıların büyümesi değildir. Dışımızdaki sayılar nice büyürse büyüsün içimizdeki 1'dir, gözyürek.

Yeryüzü bir Bütündür. İnsanlar her çağda bir Bütünün çağdaş Bireyleridirler.

Işık karanlıklar üzre çalışıp durur. Binlerce yıllık bu sonuçsuz çalışmasından ötürü «Aptal Işık» deseler de ona.

Âsû bir büyük aydınlığın ta kendisidir.

(Varlık, 1 Haziran, 695)

OKTAY RİFAT

Oktay Rifat (d. 1914) nicedir şiir yayımlamıyordu. Yıl sonuna doğru «Yeni Dergi» de birbirine bağlı on şiirlik bir dizisi basıldı. Aşağıda bunlardan beşini okuyacaksınız.

BEŞ ŞİİR

I

SONBAHARDA BULUŞMA

Bulut urbalar, toprak galoşlar giydim;
Sevdalıydım, deliydim; yapraklı yollar
Geçerek geliyordum sana. İstanbul
Mevsim sonu ihtiyarlıyor; o sarı
Kuş ötüyordu bir yerde, hiçbir yerde.
Sofada minderlere oturuyorduk;
Eski güneşe doğru oturuyorduk;
Bizdik pencerede, bizdik gelen geçen;
Bizdik akşamlarla çıtırdayan ve susan;
Susmak rüzgâr çılgılığı gibiydi bende,
Konuştukça bir yaprak dökümü sende.

II

SONBAHARDA AYRILMA

Camlarda birdenbire başlıyordun,
Camlarda bitiyordun birdenbire.
Ayrılığa dönerken etekle baş

Dalların arasında birdenbire,
 Sonbaharın bu en kanlı yemişi,
 Yokluğun düşüyordu ellerime.
 Artık burnumda göz pınarlarının
 Kokusu; sıkıntılı ve bulutlu;
 Yağmurun inmesini bekleyerek
 Boşluğunda bakınıyordum, ürkek.
 Napolî ağacı var ya, o senin,
 On bir vapuru geçiyor, o senin.
 Senin ne varsa bir kez sana değen,
 Eski sokak, gökyüzü ve fesliğin.

III

SEN VE BAŞKALARI

Bir sen yürürsün sokakta, yürürken,
 Oturursun koltuğa, oturunca,
 Su, bir senin bardağında en çok su.
 Bir senin kolların bileziklidir.
 Bir senin ağzın dudaklı ve sıcak.
 Bir sen memelisin, ince bellisin.

Başkaları gitmiş olur, gidince;
 Bir sen yakınsın uzakta kalınca.

IV

NİSAN BAŞI KIR KAHVESİNDE

Sevgimin arkasına gizleniyorum,
 Sana bakıyorum usulca. Rüzgârın

Yapraklarıyla oynadığı bir kitap
Yüzün; denizi veriyor ilk satırda,
Altını mavi tebeşirle çizdiğin.

Küçük sihirbazım, mıknaatısım benim!
Dolanıyor çevremizde uyduların;
Masamıza getiriyorsun güneşi,
Toprağı ve suyu. «Olsun!» dedin, oldu:
Telgraf telleri, bir kuş, topal kedi.

Bense havaya çıkar çıkmaz dağılan,
Kazı çanakları gibiyim, gereksiz
Ve suçlu, yeni bir günün yamacında.
Sevgimin arkasına gizleniyorum;
İçim dışım, kımıl kımıl hiyeroglif!

VI

YAĞMURDAN SONRA

Bir şeyler geziniyor oramda, tembel
Ve keyifli. Sen misin? Güneş mi yoksa?
Yoksa o mu, şu mavi mi engindeki!
İnsanı, kedisi, martısı, balığı,
Deniziyle İstanbul olup savrulan
Nisan mı yoksa!

Böyledir ilkbaharın
Rüzgârları; bulut geçer, yağmur dıner,
Yansır ılık ıslak yaprağın üstünde.

MELİH CEVDET ANDAY

SOKAĞA ÇIKIYORUM

Sokağa bir diyalog gibi çıkıyorum
Umurunda değilim gecenin, Gece
Yarınki gecedir ve tanrıdır
Tanrının umurunda değilim.
Kimileyin seviyorum (Sevmek kuşların
Bir an boş bıraktıkları ağaçtır)
Ve yalnızlığın kırmızı yapraklara
Çalan büyüsünü duyuyorum. Ey cesaret
Hep dolu tut bardağımı. Sevgi ve umut
Birdir, yalnızlık ve cesaret bir.

GÜNEŞ

Tam söze başlarken
Güneş açmasın mı?

(*Yeni Dergi*, Şubat, 29)

YILDIZLAR

Düşmek için denizi arıyor yıldızlar
Ölümü inanılmaz kılan denizi
Masal biçen denizi

YAĞMUR

Birden serçelerle indi yağmur
Ama hangisi serçe
Hangisi yağmur

MARTI

Martı bir majesküldür
Küçük bir çocuğun yazdığı

GÜVERCİN

Güvercin
Pencerede kopan alkış

(Yeni Dergi, Kasım, 38)

BEHÇET NECATİGİL

YATAK

Bir yerde her şey Pompei'nin son günleri - -
Nasıl dökülmüşse lav öyleyiz üstümüze,
Bir elbise mi ki çıkar at eskileri.

Epeyce de uzaklarda geriler
Düşünür: kim bunlar, geldiler, aldılar
Eski benim çul giysilerimi
Yine çul giydirdiler.

Uyumak uzun bir süre, serdikleri döşekte
Çok başka görünmüştü
Oysa hep aynı şilte.

Bir zaman belki güzel, değişen bir model - -
Yeniler derken eski vitrinleri, çocukluk..
Ne kadar çevirseler yüzünü
Geriler.

ÇIKAR ÇIKMAZ/DA

Aldatıcı görüntüler yüksek kulelerde
İp ya da saç merdiven - - elleri
Kesilir, bir şey değil, çıkar: çıkmaz/da
Hangi kapıyı açsa ondan önce ordalar
Düştüğü taş, düşen taş, eski taş.

Bir onuru korumak başka nasıl olurdu
Kalır bir şeylerimiz bir kişide/yakınsa/
(Gördüğü birine o kadar benziyordu)
Bilmez geri kalanlar, sevindi birkaç kişi/de
Eğri çizgiler yorumu.

Neden önce boğulmuşlar ne kadar uzaklarda
Bir daha boğulurlar
Gelir görünce birden kabaran denizi - -
Bu sular/da neden düşerler üstümüze
Biz bile unutmuşken kendi hikâyemizi.

(Yeni Dergi, Şubat, 29)

PERİSKOP

Biz çok zaman karanlıkta yarsa
Adı biraz dolaşıp gelirim
Çıkınca yol uzar uzaklıklara.

Bir denizci eski göğe yeni flamalar asar
Ölüm yürüyüşleri hep toplu mu olacak
Kimisi de ayrılır, çeker gider bir yana.

Bir duyurga kımıldar, görür uzaktakini
Aa, tıpkı ben - - periskop
Sonra da bana karşı.

Arkamda dünya fonu füzen
Ellerim korkularda
İnce çizgilerle çiz!

İnsan bir daldı mıydı bölünmek - -
Kalır bir yerlerimiz sularda
Sözde biraz dolaşıp geliriz.

(Yeni Dergi, Eylül, 36)

ETER

Bitti kanunları kentin
Sınır - - kolay sevinmeler bir kır gazinosunda.
Şimdi bir şey değil de, asıl zaman geçince
O o mudur?

Yorgun konuşmalarda kapalı
Duyulur yitikler
Karşısında bir kaçak
Gülümser dalgın.

Tozlu çerçevesinden bir resim
Nasıl gelmiş buraya bilinmez
Neyi nerde, ne zaman bırakmak gerektiği
Açıktı.

Güler çocuk bütün kapanmalara
Çevremde çevirdiği çember
Dengesinde bir düşün
Ve ne çabuk uçar gider bir eter.

(Yeni Dergi, Aralık, 39)

NECATİ CUMALI

SABAHLARI SEVERİM OLDUM BİTTİM

Kalktım sabahı dinledim
4.20 bir yaz günü sabahı
Evlerin yüzü ağardı
Ağaçlar yeşile çıktı
Ben sabahları severim oldum bittim
Sabahları çocukları bütün başlangıçları

Kalktım sabahı dinledim
Kente giren caddelerde köylülerin
Geceden yola çıkan sebze arabaları
— Fırınların kepenkleri nedense hep aralıktır —
Çıplak ampul ışıklarıyla karışır sabahlara
Taze ekmek kokuları

Kalktım sabahı dinledim
Hanların önünde geceleleyen
Koca koca kamyonlar kalktı
İşçi kahvelerinde çaylar demli
İstasyonlarda salepler dumanlı

Kalktım sabahı dinledim
Analar uğurladı çocuklarını
— Her serüvenden ilk sayfa —
Üstlerinde henüz yatakların doyulmamış sıcaklıkları
Bakışları otobüslerin trenlerin soğuk camlarında
— Hep anıstayacaksınız bundan sonra —
Ayrılıklar izleyecek ayrılıkları

Kalktım sabahı dinledim
Dudaklarımda okuldan kalma bir şarkı
Hani yorgundum yeniktim çaresizdim
Dündü — Evet dün
Dün bir kentti geride kaldı
Bu sabah bir başka kente indim

(May, Kasım, 2)

CAHİT IRGAT

TAHTA AT

Kadehimi yere vurdular
Bir adam ağlıyordu, deli
Kendine tahta bir at yapmıştı
Özgürdü bu at, kırdılar.

Kapalıydı tüm kapılar
Çok uzakta beyaz bir at ufuklar
Dörtne gökyüzüne uçabilirdi
Elleri yelesinde, tahta atı kırdılar.

(*Yeditepe*, Şubat, 130)

HAKARET

Üç arkadaşılar. Mevsim bahar, kalkan mevsimi, vakt-i kerahet de gelmiş, yani güneş tatlı tatlı devrilmiş. «Bir yandan rakımızı içer, bir yandan kalkan tavalarımızı yer, bir yandan da konuşuruz,» diye hesap etmişlerdi.

Öylece yapmak üzere bir balık lokantasına girip, denize bakan pencere önündeki masalardan birine yerleştiler. Her şey hemen hemen içlerinden geçtiğinceydi: Kalkanlar taze, rakı dinlenmiş, meyhane kuytu, sâkin. Hele az sonra da masa donanıp, ardından da taze taze tüterek kalkan tavaları gelince iyice mutlu buldular kendilerini. Gerçi her üçü de az gelirliliğin bin bir derdiyle dertliydi ya, o an, o ancık mutlu olmanın, mutluymuşluğun tadına varmaktan başkasını düşünmüyorlardı.

İçlerine buz atılmış rakı kadehleri kalktı, tokuştu, yudumlandı. Yeşil salatalara çatallar uzatılırken, hiç tanımadıkları bir ses ve yüz:

— Merhaba.. âfiyet olsun!

Ellerinde olmıyarak dönüp baktılar: Akı çok kırçıl saçları alâbrus kesilmiş, avurtları çökük, hafifçe sakallı, kaşları da bir hayli kırılmış bir baş ama, beden hiç de bu yaşlı gösteren başa göre değil. Âdeta pehlivan bedeni.

Tanınamalarına rağmen selâmını aldılar.

Adam yan masaya geçti. Elindeki siyah taneli tesbihle oynayarak, üç arkadaşın masasına gözlerini dikti. Üç arkadaşın konuşmalarına vermişti kendini. Güldüler mi, gülüyor, ciddileştiler mi ciddileşiyordu. Yanına gelen garsona bir duble rakı söyleyip savdı. Sonra gene kaptırdı kendini üç

arkadaşın masasına, masadaki sohbetine.

Üç arkadaştan biri birden gördü adamın onlarla ilgilen-
diğini. Arkadaşlarına haber verecekti ki, adam, elindeki ka-
dehi kaldırdı:

— Şerefe!

Öbür iki arkadaş dönüp arkaya baktılar. Sonra bakıştı-
lar birbirleriyle: Nerden tanışıyorlardı?

Üzerinde durmadılar. İçinden öyle gelmiş tamamiyle
yabancı biri olabilirdi. Adamın kalkan kadehine karşılık
verdiler:

— Şerefe..

Tamam. Her şey burada, tadında bitmeliydi ya! Hayır.
Adam rakısını yudumlamadan:

— Şerefiniz vaar olsun, dedi.

Karşılık alamayınca kalktı masasından, üç arkadaşın
masasına geldi, tepelerine dikildi:

— Şerefiniz vaar olsun dedim. Duymadınız mı?

Duymuşlardı duymasına ya, aldırmamışlardı.

İçlerinden biri:

— Duyduk hemşerim duyduk. Senin de şerefin vaar
olsun..

Adam bunu baştan savma saymış, kızmıştı. Elinde ka-
deh, yanlarındaki iskemlelerden birini çekip aldı, ucuna
ilişti:

— Yoo.. beni başınızdan savamazsınız, dedi. Ben baş-
tan savılacak, arkasından da hırtın biri denilecek insan de-
ğilim!

Üç arkadaş donmuşlardı.

O ise gittikçe öfkelenerek ver yansın ediyordu:

— Ben, bugüne bugün yedi buçuk milyon liralık bir
sinema inşaatının başına getirilmek istendiği halde bunu
reddeden biriyim!

İyi ama, üç arkadaş neydi!

Adamsa şaşılmasını, hayranlık duyulmasını, bir şeyler sorulmasını istiyor, bekliyordu. Sorulmayıp hayretler içinde sadece bakılmasına da içerledi:

— Yedi buçuk milyon liralık sinema inşaatı diyorum, anlamıyor musunuz?

Üç arkadaşın da tepesi atmıştı artık. Biri:

— Bize ne? dedi.

O, yani yabancı, elinde kadeh, oturduğu yerden ayağa fırladı çıldırmışçasına:

— Size mi ne?

Üçlerden ikincisi:

— Öyle ya, bize ne?

— Size ne haa? Vay vay vay vay insanlık vay!

—

—

—

— Demek yedi buçuk milyonluk inşaat, yani böyle bir inşaatın sahibine hayır diyen bir insan sizin nazarınızda havayla cıva ha?

Elindeki rakı kadehini üç arkadaşın masasına bıraktı:

— Peki, size böyle bir teklif olsaydı.. bütün inşaatın hafriyatı, yapımı size emanet edilseydi. Daha açıkçası, elinizde milyonlar.. ha?

Gene cevap alamayınca ellerini arkasında bağladı:

— Cevap verin cevap!

—

— Şapkalarınızı havaya atar, çiftetelli oynardınız şerefsizim. Hem çiftetelli oynar, hem de makas Allah makas!

Kadehini aldı, masasına geçti. Az önce kalktığı iskemlesine yeniden oturdu. Bir cigara yaktı sinirli sinirli. Dumanını öfkeyle salıverirken kendi kendine söyleniyordu:

— Enayiler. Ulan benim yerimde olsanız Allahın cebinden peygamberi çalardınız be!

—?

— Pis herifler. Kendilerini bir bok sanıyorlar boyunlarına birer medeniyet yuları takmakla. Ulan biz onun nicelelerini taktık da şimdi de söküp attık!

—?

— Kalkan tavası.. pöh.. levrekten aşağısını ağzıma koymazdım!

Üç arkadaş, adamın deli olması ihtimaline karşı susuyorlar, söylenip söylenip bıkaçağını sanıyorlardı ama, adam susacaklardan değildi. Susuldukça çenesi açılıyordu:

— Duydunuz mu?

Gene cevap alamayınca iskemlesinden ikinci sefer fırlayıp elindeki rakı kadehiyle tepelerine dikildi!

— Duydunuz mu diyorum!

—?

— Duydunuz mu diyorum ulan, hırtlar!

—?

— Enayi pilâkileri!

—?

— Bostan korkulukları!

—?

— Hıyarlar!

—?

Elindeki dolu kadehi tepesine hırsla dikti; sonra:

— Bana bakın, dedi. Sizin bu sükûtunuzdan hakaret çıkar. Ben, küfrüne bile önem verilmeyen budalanın biri miyim yani?

Bahar, kalkan mevsimi, vakt-i kerahet, güneşin tatlı tatlı devrilmesi, buzlu rakılar, çıtır çıtır kızarmış taze kalkan kokusu yüklü buğu, şu bu zehir olmuştu. Adam ya de-

liydi, ya da tahrik ediyordu. Kalkıp iki tokat atsalar ortalık karışacak, karakolluk olacaklardı. En iyisi susmak, sonuna kadar susmaktı.

O

— Cevap versenize ulan eşşoğlu eşşekler, ben küfrüne bile önem verilmiyecek budala mıyım?

Gene cevap almayınca, ağlıyacak kadar hırslı, elindeki boş kadehi masaya âdeta fırlatıp, söylenerek çekti gitti. Az sonra bir polisle geldi. Üç arkadaşı göstererek:

— Bu adamlardan dâvacıyım, dedi. Bana hakaret ettiler!

(Dost, Haziran, 32)

DAR ODA

Oktay Akbal (d. 1923) bu yıl bir zamanlar gazetelerde yazdığı kitap tanıtma yazılarını «Dost Kitaplar» adıyla bir araya topladı. Ayrıca, «Yalnızlık Bana Yasak» adıyla da son yıllarda yazdığı hikâyelerini yayımladı.

Arada sofa var. Yer muşambaları sökük. Yürürken ayak takılır, hep de karanlık. Bir lâmba yanarmış eskiden. Şimdi bozuk. Kimse değiştirmeyi düşünmüyor, gereğini duyan yok böyle bir şeyin. Gün çekilir çekilmez sofa kapkara. Duvarları yoklaya yoklaya odama gidiyorum. Yavaş yavaş. Dakikalar sürüyor üç adım yeri geçmek. Dört kapı var bu sofaya açılan. Hepsi de gıcırtilı. Merdivenden kim çıksa duyulur. Yan odaya bir kadın mı geldi, bilirim. Sarhoş bir arkadaşın yolu mu düştü, bilirler. Öksürsen, karyolanı fazla gıcırdatsan, yan odadakiler türlü düşler kurmuşlardır. Hepimiz türlü düşler kurarız. En ufak çıtırtıda. En ufak ses titreşiminde.

Benim odam en ufağı, en darı, en çirkini. Altıncı kat. Penceresi tavana yakın. Yağmurun yağışını seyretmek hoş olur. Kar tepede birikir. Bazan kuşlar gelir konar. Sokağı görmek için sandalyenin üstüne çıkmak gerek. Sokak kuşbakışı görülür. İnsanlar minicik birer böcek. Arabalar çocuk oyuncakları. Bambaşka bir dünyayı seyretmeye benzer bu. Görmek değil de sezmek. Sandalye üstünde çok durulmuyor. Yoruluyor insan, başı dönüyor. Ama hoş bir şey altıncı kattan dış yaşamı seyretmek. Bir genç kız karşiki eve girmek

üzere. Bir kamyon geçti...

Karanlık hep de birden düşerdi. Dar odaya karanlıkta dönerdim. Aydınlık biterdi yerüstünde. Yatağıma uzanır, göğün koyulaşmasını seyrederdim. Odanın duvarları birbirine yaklaşırdı geceleri. Gözlerimi yumunca duvarlar birbirlerine doğru birer adım atarlardı. Kollardım duvarları. Aldatmaya çalışırdım. Gözümü yumar, sonra hemen açardım. Duvarları suçüstü yakalamak isterdim. Bir açar, bir kapardım gözlerimi. Elektrik ampulü ile iki tavan köşeleri arasını ölçerdim. Bir dakika önceye göre bir kısalma var mı diye. Duvarlar yürürdü. Göremezdim bir türlü. Uykularımda beni sıkıştırırlardı. Ter içinde uyanırdım. Duvarları iterdim, uzaklaştırırdım. Uykumu kaçırdı duvarlarla uğraşmak. Tavanı seyrederdim saatlerce. Bir resim çizmişlerdi tavanın sol köşesine. Kim yapmış, ne zaman, nasıl? Açık saçık bir resim. Üç beş çizgi, o kadar. Uzun uzun baktıkça çizgiler tamamlanırdı. Bir insan vücudu, bir kadın oluverirdi. Başucumdaki lâmbayı yakardım. Kımıldamaya başlardı. Bildik kadınlara benzerdi. Bir gün esmer, bir gün kumral. Serüvenler yaşadık. Yıllar geçerdi serüvenlerimizde. Bazan tek dakikada. Bazan bir saatte. Çılgınlıklar. Korkunç sevişmeler. Sonra kalkar yerine dönerdi. Gene üç beş çizgi oluverirdi. Lâmbayı söndürürdüm.

Duvarlar özgürdü. İstedikleri gibi uzaklaşıp yaklaşabilirlerdi. Beni ezebilirlerdi. Çocukluğumu düşünürdüm. Hastalık gecelerini. Ateş kırkı bulunca kendimi daracık bir yerde bulurdum. Her defa. Hep de aynı yerde. O kadar daracık ki sığamazdım. Bağırırdım, iterdim yastıkları, anneme sarılırdım. İstemezdim o daracık yeri. Duvarlar üstüme kapanmamalıydı. Hiç. Bu oda işte o korkunç düşlerdeki gibi. Belki de o. Burayı çocuk yaşımdan beri tanıyorum. Biliyorum. Ben küçükken bu ev gene burdaydı. Bu odada başka

insanlar yaşıyordu. Bu duvarlar gene yaklaşıp uzaklaşırdı. Başkalarına. Başkalarını korkutmak için. Savaşlar oldu. Şehirler yıkıldı. Bu oda kaldı. Duvarlara bir şey olmadı. Kaç kişiyi korkuttu, kaç kişinin düşlerini çirkinleştirdi, kimbilir!

Camda bir el geziniyor gibiydi. Hafifçe. Rüzgâr yapıyordu bunu. Ürperdim. Lâmbayı yaktım. Saati aradım. Gece yarısıydı. Bekliyordum. Kulaklarım en küçük çıtırtıyı alıyordu. Sofada ses yoktu. Merdivenlerde de. Oysa gelecekti. Öyle demişti. Önce kapının gıcırdaması gerekli. Bir gıcırta duysam, tamam. Yok, yok, gıcırta falan. Her zaman böyle olurdu. Kapısı açılırdı. Sofada terlik sürtülüşleri. Çok hafif, çok. Kimseyi uyandırmadan. Yürümüyormuş gibi yürüyerek. Sayardım. Dakikalar geçerci. Gelemezdi. Belki o değil de, bir başkası. Dört oda vardı, başkaları yaşıyordu bu dört odada. Onlardan biri olabilirdi. Değildi ama. Adımlarından belliydi. Oydu. Sırtında eski mantosu. Mantosunun içinde ipek gecelik. Onun içinde çırılçıplak. Mantoyu biriyle karşılaşırsa diye giyerdi. Gecenin yarısında mantoyla nereye gidecek? Kendini böyle aldatırdı işte. Bir çeşit avunma. Kiracılar bilmemeli odama geldiğini. Bütün komşular bilir oysaki. Daha kapısından ilk adımı attığında hasta ihtiyar kadının yatağından doğrulup başucu lâmbasını yakacaktı. Anlıyorum, nereye, ne yapmaya gittiğini dercesine. Zevk alır bundan. İsteddiği kadar yavaş yürüsün, hafif atsın adımlarını. Yanımdaki öğrenci de kesik kesik öksürecek ille. Adımları durur o anda. Sanki ayakları yerden kesilmiştir, havalandırılmıştır...

Birden gerçekten kopardım. Kendimi unutturdum. Lâmbanın kısık aydınlığında duvarları seyredirdim. Karşı evlerin bombalar altında yıkıldığı geceyi düşünürdüm. O gece de bu odada yalnız bir insan yaşıyordu elbet. Tek başına. Ya kadın, ya erkek. Uzaktan yavaş yavaş yaklaşan bir cehennem

gürültüsü. Nasıl sığmıştı o gürültü bu odaya? Bu karyolada yatan kadın, ya da erkek yastıklara, yorganlara nasıl sarılmıştı? Yanında biri varsa nasıl buruk bir tad duymuşlardı sevişmelerinde. O sevişme ölüme karşı bir başkaldırı olmuştur. Bir meydan okuyuş. Yaşamının hep sürüp gideceğini gösteren. Ama kime? Hiç değilse kendilerine gösteren, kendilerini inandıran bir davranış. Uçaklar inip çıkıyor, projektörler bulutları tarıyordu. Herkes sığınaklara koşmuştu. Bütün ev boşalmıştı. Bir, bu odada, bu dar odada iki insan ölümle alay ediyordu. Bu altıncı katın daracık odasında. Birbirine yaklaşıp uzaklaşan bu duvarlar arasında. Yapışık, tek, iki insan. Karşıdaki evler yıkılınca, onlar da sevişmenin en derin zevkini tatmışlardı. Kalkıp pencereden bakmaya bile üşenmişlerdi. Varsın yıkılınsın ne varsa. Varsın dünyada kimsecikler kalmasın. Varsın bu ev de çöksün. Daha iyiydi. Erkek için de, kadın için de. Alevlerin yanıp sönuşü odayı garip renklere boyuyordu. Gözlerin pırıltıları değişmiyordu hiç. Sevi pırıltılarıydı. Işıltı, dudaklarda gene başkaydı...

İstiyorum ki bu erkek savaştan izinle gelmiş bir er veya bir subay olsun. İki yıldır şehre dönmemiş. Bir kadınla ilk defa yatmış. Sokakta veya lokantada, en iyisi mahallenin alçak tavanlı sinemasında karşılaşmışlar. İki defa bakışmak yetmiş anlaşmalarına. Erkek için bu kadarı çok bile. Bayağı bir erkek işte. Aşka, kadına susamış bir erkek nasılsa, öyle. Kadın beni daha çok yoruyor. Yüzünü görüyorum. On yıl öncenin çizgileriyle. Bugün o çizgiler yok. Başka çizgiler gelmiş. Görsem o kadını tanır mıydım? Yaşamışlarsa, o erkek, o kadını bugün görse tanır mı? Kimbilir belki de her gün sokakta karşılaşıyorlar. Birbirlerini tanımıyorlar. Tanısalar da aldırıyorlar. Kısacık bir selâmlaşma yetiyor. Kadın kendi evreninde, erkek karısıyla çocuklarıyla. Belki de bu sokaktalar. Belki de bu evde. Hâlâ. Sevişiyorlar, hâlâ kaç-

mak. Hâlâ dar odalarda. Hâlâ o bombalar altındaki ateşle...

Bir adım. Yürüyordu. Gene. Odaya doğru. Sofanın ortasındaydı şimdi. Kimbilir neler kurarak. Bana kızgındı. Oda-sına gelmemi isterdi hep. Gitmezdim. Sofadan korkardım. İlle de geceyarısı olacaktı. Bir kere gittim. Komşuların öksürükleri, lâmba yakıp söndürmeleri arasında. Odasını bir daha hatırlamak istemedim. Uzun bir odaydı. Resimlerle doluydu duvarlar. Kara yüzlü resimler. Üniformalı erkekler. Çember çeviren çocuklar. Gelinlik giymiş mutlu kadınlar. Hepsi ölüydüler. Loş ışıktaki bunların bir zamanlar var olduklarına inanmak imkânsızdı. Sanki hiç yaşamamışlardı. Bu dünyadan geçmemişlerdi. Korkutmuşlardı beni. Oysaki çoğu bu evin insanıydılar. Bu evde, bu odada yaşamışlardı. Bu resimlerden çoğu onundu. Resimlerini seyredirken o da beni seyrediyordu. Yarı soyunuk. Ayakları çıplak. Kollarını boynuma uzatmış. Resimleri teker teker incelemiştim. En korkunç yerleri gözleriydi. Yaşıyordu resimlerdeki gözler. Çocuklarının, kocasının, anasının gözleri. Yıllarca geriden bakıyorlardı. Sanki o resimler çekilirken, bir gün, çok uzakta bir gün, yıllar yıllar sonra bir gün, o sevdikleri kadının yabancı bir erkeğin kollarında çırılçıplak halini görmüşlerdi. Onun avaz avaz bağırarak için dudaklarını ısırışını seyretmişlerdi. Çocuklar analarını, erkek karısını, ana-baba kızlarını o resim çekilirken bugünkü haliyle görmüşlerdi işte. Resimlerdeki acılık, karanlık bundandı. Sertlik, düşmanlık bundandı. O gözleri çıkartmalıydım. İğneyle, teker teker. Sonra yatabilirdik. Son çamaşırı da attı. Ayaktaydı, çıplak. Yatağı bozulmamıştı. Beklemişti beni saatlerdir. Ayna karşısında kendini seyrederek. Duramamıştım o resimlerin karşısında. Soyunamamıştım. Ona yaklaşamamıştım. Görünmez eller itiyordu beni dışarı. Dar odadan bir kol uzanmış beni çekiyordu. Kaçmıştım. Koşarak sofayı geçmiştim, odama gi-

rip kapıyı kilitlemişim... Sonra bir hafta ona görünmedim. İşine erken gidiyordu. Bense yatıyordum. Akşamüstü çıkıyordum. Bilerek karşılaşmaktan kaçınıyordum. Gene o oda ya gitmek, gene o yüzleri görmek, gene o görünmez ölümlere değmek... Bir gece yarısı sofada bitip tükenmez çıtırtılar duydum. Belki bir saat. Duvarlar üzerime kapandı. Lâmbayı kısıp bekledim. Kapıyı araladım. Oydu. Eski mantosu sırtında. Attı, gecelikleydi. Yorganı açtım, girdi, «Beni ısıt, donuyorum,» dedi.

Gene kapıyı açacak. Çıtırtılar bitecek. Dar oda genişleyecek önce, sonra daha da daralacak. Karşı boş arsada büyük bir yapı gece içinde yükselecek. Bombalar düşecek. Uçaklar geçecek tepeden. Alevler gökleri yalayacak. Yıllar önceki bir sevişme anısı yeniden yaşanacak. Çılgın gibi verecek kendisini. Tam o büyük bombanın düştüğü an. O an verecek!..

«O gece burada mıydın?»

Karşılık vermedi. Ölü gibiydi.

«Kocan savaştaydı, değil mi?»

Başını boynuma gömdü.

«Ya çocuklar?»

Kocası savaşta, çocuklar dedelerinin evindeydi. Yalnızdı. Savaş yorgunu erkek de yalnızdı. Yalnızlar, yalnızlıklarını yenmişlerdi. Bombalar, alevler, yıkıntılar arasında. Bu dar odayı seviyordu. Bu duvarları. Bu yırtık kâğıtları. Dokunmamıştı hiçbirine. O geceki gibi saklamıştı. Yalnız hoşlandığı erkeklerle kiralamıştı. Kendi odası saymıştı. Yüzlerce anısı birbirine karışmıştı bu oda içinde. Ama tek bir anısı vardı en üstte kalan. O bombardıman gecesindeki kadının anısı.

Söylemedi, hiçbir şey. Ama söylemekten betardi. Duvarlar anlattı öyküsünü. Yatak çok gıcırdıyordu. İki kişi olunca hele. O gece de böyle miydi? Uçak gürültüleri, bom-

ba sesleri, çığlıklar arasında karyola gıcirtısı nasıl duyulurdu? Yalnızdım. Bir de baktım ki yalnızdım. Pencereye iri damlalar düşüyordu. Lâmbayı yaktım. Duvarları seyrettim. Aynada çakan şimşegi gördüm. Dar oda daha da daraldı. Duvarlar iyice yapıştılar birbirlerine. Dört yönden sarıldılar. Canlı yiyen bitkiler gibi. Yağmur, şimşek, gece, kadın, erkek, gelmiş, gelecek, savaş, resimler, gözler... Hiçbiri, hiçbiri yoktu artık. Varsa yoksa bu dört duvar, bu dar oda.

SULARIN DURULMASI

Bir yer vardı. Çok geniş. Yedi iklim, dört bucak bol ürünlü, bol yemişli bir yer. Ama suyunda iş yoktu. Suyunu içenler uyuşuk ve de korkak oluyorlardı. Hayvanları da böyleydi. Yokuşlar şöyle dursun, düzlerde bile doğru dürüst gidemiyorlardı. Üfürsen yıkılacak bir halleri vardı.

Bu yüzden o yerdeki insanların bağımsızlığı yoktu. Bir beyin kulu kölesiydiler. Bey bir konakta yaşıyordu. Bu konak geniş bir koruluğun içindeydi. Geniş koruluğun dört yanı yüksek duvar çevriliydi. İçeriye beyin yakın adamlarından başka kimse giremezdi. Koruluğun bir köşesinde dupduru bir kaynak vardı. Bey bu kaynaktan içerdi. Dışardakiler, korulukta böyle bir kaynak olduğunu bilmezlerdi. Hepsinin gözleri birer perdeyle örtülüydü. Uyuşuk ve de korkak oluşlarını bir «tanrı vergisi» sanıyorlardı. Başka yerlerdeki iyi sulardan, canlı insanlardan hiç haberleri yoktu.

Beyin bu koruluk dışında da bir sarayı vardı. Burada ülkenin işlerini yürütecek memurları çalıştırırdı. Ara sıra kendisi de gelir otururdu. Çizmelerini çekip sert, canlı canlı yürürdü. Dediği dedikti. Düdük çaldı mı herkes toplanırdı. «Bana...» derdi, «herkes şu kadar kıyma getirecek!.. Yağ getirecek!.. Fasulye, fındık, kuru üzüm, kuru yemiş, tütün ve pamuk getirecek!..» Getirirlerdi. Biriken öteberiyi çuvallara, sandıklara bastırır, komşu beylere satardı. Kimse, bunların satıldığını, paraları beyin aldığını bilmezdi.

Her şey burada bitmiyordu. Bey, 17 yaşından yukarı olanları toplar, uzaklara yollardı. Oralarda başka beylerin çıkarları için dögüşürler, yaralanır ve de ölürlerdi. Bey, buna

karşılık başka beylerden para alırdı. Bunu da kimse bilmezdi.

Savaş için başka yerlere gidenler, hemen iki üç gün içinde değişir, kanlı canlı, yürekli insanlar olurlardı. Ama onlar, bu canlanmanın değişen sulardan ileri geldiğini, hattâ kendilerinde bir canlanma olduğunu anlamazlardı.

Böylece uzun, çok uzun yıllar geçti. Babalar öldü, bebeler büyüdü. Torunlar yetişti, onlar da büyüdü öldü, torunların torunları yetişti. Her kuşak aynı alını yazısını çekti: Kötü sulardan içti, köle yaşadı, beylerin çıkarları için savaştı, öldü. Kimse bunun kötü bir yaşama olduğunu anlayamadı.

Sonra bazı değişimler oldu. Savaşa gidenlerden birkaç oralarda eyleşip kaldı. Dönenlerin bazıları da geri gitti. Derken uyushukluğun ve de korkaklığın farkına vardılar. Bunun kötü sulardan geldiğini anladılar. Dediler ki, «Bir yol bulup kötü suları terk edelim. Çaylardan akan, göllerde biriken suları kimseye içirmiyelim. Kaynak bulup insanlarımızı canlandıralım. El ele verip bey düzenini değiştirelim...»

Yurtlarına dönüp kaynak aramaya başladılar. Kaynak sularının iyiliği, ve de kaynak bulma yolları üstüne, her yerde, herkese yayın yaptılar. Bir insanı beş günde on günde zor kandırıyorlardı. Herkes gözünü sımsıkı kapamıştı. Alt kapakla üst kapağı bitıştiren bir lök vurulmuştu sanki, kimse gözünü aralayıp çevresinde ne oluyor, ne bitiyor, görmek istemiyordu. Uğraşa didine bir uyanıklık yaratmaya çalışıyorlardı.

Beyin kulakları dağda çıt eden çalığı duyardı. Burnu iyi koku alır, gözü gökyüzündeki tozu görürdü. Kaynak suları hakkında yapılan yayınları da hemen duydu. Elebaşları yakalatıp dama attı. Din adamlarına emir verdi, kaynak suyu çıkarıp içmenin günah olduğunu söyledi. Din adamları dediler ki, «Kaynak suyu insanlar için iyi bir su olsaydı tanrı

bizden esirgemezdi. Tanrının vermediğini almaya çalışanlar yarın cehennemde yanacaktır. Bundan büyük günah yoktur. Tanrı cümlemizi suçtan, hatadan korusun, âmin...»

Din adamları beyin kölesiydi. Her fırsatta beye yağ çekerlerdi. Uzun zaman bıkip usanmadan böyle yağ çektiler. Yargıçlar da yeni yasa yaptılar. Eski yasalara yeni madde kattılar. Kaynak suyu iyidir diyenler, bu sulardan bulup içmeye kalkanlar ağır cezalara çarpıldılar.

Ama dışarda kaynak sevdası gittikçe yayılıyordu. İnsanların tutuklanıp dama atılması, din adamlarının günahları büyütmesi kimseyi yıldırmıyordu. Biraz akli eren, biraz genç olan herkes bu işin üstüne düşüyordu. İçilecek suyu değiştirmek, bey düzenini kaldırmak herkesin dört elle sarıldığı bir dâva haline geliyordu.

Tutuklanan insanlar o kadar çoğaldı, o kadar çoğaldı ki, yere göğe sığmaz oldular. İçerde dışarda herkes birbirine soruyordu: «Acaba damdakiler mi çok, dışardakiler mi?» Galiba damdakiler daha çoktu. Ve de, dama bir giren bir daha çıkmıyordu. Her gün beşer onar insan da tutuklanıp içeri tıklılıyordu.

Bey, damdaki elebaşlıları hemen astırmak için çok kafa yoruyordu. Ama yargıçlar, «Kaynak suyunun sadece lâfını eden insanları asamayız. Suyu bulup çıkarırlarsa, insanlara iştirirlerse, bunu gözümüzle görürsek, ancak o zaman asabiliriz,» diyorlardı.

Beyin işi gittikçe zorlaşıyordu. Çünkü kaynak arayanlar gittikçe çoğalıyor, hem de el ele veriyorlardı. Geceleri gizlice bir yerleri kazıyorlardı. Bu işleri beyin haberi olmayacak biçimde yapmanın yolunu bulmuşlardı. Hattâ öyle oluyordu ki, ser vermek gerekiyordu, veriyorlardı, ama sır vermiyorlardı.

Kazdıkça su bulma umutları arttı. Sadece gece çalış-

makla olmaz bu iş diye, gündüzleri de çalışmaya karar verdiler. Çifte çubuğa gider gibi yola çıkıp az sonra kaynak aradıkları yere sapıveriyorlardı. İki üç kişiyi gözcü dikiyorlardı. Uyuşma gelince etlerine iğne batırıyorlardı. Yıkılan olursa tutup kaldırıyorlardı.

Böyle böyle çok çalıştılar. Bir gün kazdıkları yer patlayıverdi. Sevinçle birbirlerine sarıldılar. Hoplayıp zıpladılar. Yaşasın yaşasın diye ortalığı cınlattılar.

Ama çıkan şey suya benzemiyordu. Ağda gibi bir çamurdu sanki. Umutları kırılıverdi hemen. Birbirlerine düştüler. İyi su sözünü ilk konuşan arkadaşlarına çattılar. «Kazmayı şöyle tutmak gerekti, böyle tutmak gerekti,» diye kavgaya başladılar. «Orayı değil, burayı kazmak gerekirdi...» dediler. Büyük bir senlik benlik oldu. Daha önce hiç kaynak bulup çıkarmadıkları için, ilk görünen suyun her zaman böyle bulanık akacağını sandılar. İçlerinden birazı, «Bu bir kuru dâva imiş, iyi su filân yokmuş!» dediler, kazmalarını alıp geri gittiler.

Ötekiler: «Hayır!...» diye directtiler. «Burası' olmadı, başka yeri kazarız! Gene bulanık çıkacak değil ya!» dediler. Gidip daha uzaklarda başka bir dağın dibini kazmaya başladılar. Bu arada, beyin emriyle yeni adamlar tutuklanıyor, damdakiler çoğalıyordu. Çoğalan tutukluyu koyacak yer olmadığı için, bey bunları taburlara ayırıp komşu beylerin emrinde savaşa yolluyordu.

Umutlu olanlar, ikinci yeri kazdılar kazdılar. Bir gün o da patladı. Ama hemen bakıp gördüler ki, gene ağda gibi bir çamur! Bu sefer daha çok insanın umudu kırıldı. Umudu kırılanlar geri döndüler. Kalan bir avuç insan başka bir yeri kazmaya gittiler. Onlar, «Ölmek var, dönmek yok! Buluncaya kadar kazacağız!» diyorlardı.

Günlerce uğraşıp bir kaynak daha patlattılar. Fakat

gördüler ki, çıkan sular hep çamur, hep bulanık! Bunlar da umutlarını yitirip geri dönmeye başladılar. Aralarındaki senlik benliği sürdürüyorlardı. Böyle söylene söylenene bir önce kazdıkları yere geldiler. Baktılar o çamurlu su incemiş. İçsen içilecek bir su olmuş. «Hele bir de ilk kazdığımız yeri görelim!» diye koşular. Baktılar, bu da incemiş. Orada biraz beklediler. Gördüler ki sular iyice duruluyor, içiliyor... koşup ötekilere haber verdiler.

Saklı gizli bir akın başladı duru kaynağın başına. Herkes kabını dolduruyordu. Artık her gün bu sudan içiyorlardı. Ve de hemen canlanıyorlar, cesurlaşıyorlardı. Bey düzenindeki kötülükleri daha iyi görüyorlar, haksızlıkları daha iyi anlıyorlardı.

Kısa zamanda, o yerde herkes kaynak suyundan içip canlandı. El ele verip bey düzenini yıktılar. Yeni bir düzen kurdular. Damdakileri çıkardılar. Çalışmayı, bölüşmeyi, yaşamayı düzelttiler. Yeni düzende bey yoktu. Başka beylerin çıkarları için savaşmak da yoktu. Kaynak suları artık duru akıyordu. Kaynak sularını içenler canlı ve cesur oluyorlardı. Yeni düzeni yaşamalarına en yakışır biçimde geliştirip sürdürüyorlardı. Senlik benlik kalmamıştı. Yaşamak bal gibi, balın özü gibi tatlı bir şey olmuştu.

Bu bir masaldır. Bize suların ilkin bulanık geldiğini, ama biraz aktıktan sonra durulduğunu, sular durulunca senlik benliğin uçup gittiğini göstermek için söylenmiştir.

(Yeni Ufuklar, Kasım, 186)

BOZUK

Birkaç gün önce başlayan suskunluğu sürüp gidiyordu. Hep öfkeli, hep patlamaya hazır ve ağzından çıkan sözcükler sertti. Şehrin en büyük alanında her gün kavgalar olmalı, cinayetler işlenmeliydi. Ayak seslerini dinleyerek yürürken gazetelerde yer alan korkunç cinayetleri düşünüyordu. Birden kendini dört nala koşan bir at gibi gördü. İstanbul'un bütün sokaklarını dolaşiyor, kapı önlerinde oynayan çocukları, kadınları, İş Bankasının oralarda gelene geçene el uzatan üç çocuklu dilenci kadını çığnıyordu. Karakolun bitişiğindeki çöp yığılı arsadan gelen ekşimsi kokular çarptı burnuna, soluğunu tutarak hızlı hızlı yürüdü, bir tütüncü dükkânından orda bulunmayacak bir şey istedi. Sarı bir kedinin üstünden atladı, briket basamaklardan yolun altındaki telle çevrilmiş bahçeye indi. Selâhattin birkaç kere çarpışmış, devrilmiş arabayı çalıştırıyordu. Sol ön çamurluğa bıraktığı ciganarın külü uzamış ve orasını sarartmıştı. Karısı Güler, kısa boyu, donuk, gülümsemez, her zaman bir acıyı, hem de aynı olaydan doğan acıyı yaşıyormuş ya da o farkında değilken acı kendi serüvenini büyütüyormuş izlenimini veren yüzüyle ve kollarını arabaya uzatarak ağlayan çocuğuyla eşikte duruyordu. Uzaklara giden çok sevdiği birisini uğurlamaya çıkmıştı da gidenin yabancı ülkelerdeki yaşantısını ya da cndan kendinde kalan şeyleri düşünüyormuşçasına gözleri hafif kısık ve ötelerdeydi. Çocuğu unutmuştu. Elleri alışkanlıkla çocuğun ayaklarını tutuyordu.

«Merhaba,» dedi Ali, başını öne eğdi.

«Merhaba enişte,» dedi Selâhattin gülümseyerek. Tüten

duman burnunu haşladı, elini uzatı ama içilecek yanı olmayan cigarayı alarak yere attı, yeni bir cigara yaktı, kapıyı açıp direksiyona oturdu. Ağzından burnundan boşalan dumanlar, açık camdan, ortalıkta sessiz sessiz dolaşan ve serinliğini yüzlerde duyuran rüzgârın itişiyile çıktı. Selâhattin bir süre karşıya baktı kafasını kurcalayan bir sorunu çözme savaşını veriyormuş gibi. Yüzü aydınlandı sonra, parmaklarını şaklattı, ayaklarını çekti pedallardan, eğildi, gömleğinin ucu çıktı pantolondan, esmer, kıllı beli göründü. Kan yürümüş yüzüyle doğruldu, saçlarını iki eliyle yanlardan bastırdı, Ali'ye baktı, «Atla,» dedi. Gözucuyla karısına baktı Ali. «Yarın da bulamazsam mahkemeye verecem pezevengi.» Güler, kocasının bakışında, «Binelim mi arabaya, ne dersin?» sorusunu gördü, kısa kısa bir iki adım attı, yumuşak baktı, hattâ bakışlarını tatlılaştırdı ve yüzünü bu haliyle kocasının elleri arasında gördü. «Aferin, gel, şimdi seni bir öpeyim.»

«Yorgunum, başka zaman,» dedi Ali. Beyazıt'daki, ayak seslerini duyar duymaz sopasını yere vuran ve kör gözlerini yukarıya kaldıran genç dilenci cebinden mendilini çıkararak burnunu sildi. Kadının yüzündeki yumuşaklık kayboldu. Kucağında çırpınan, ağlayan, göbeğinin üstüne kadar kayarak ayaklarını baldırlarına vuran çocuğu bir sallayıpta göğsüne çıkardı. «İyi olurdu, sizi bir dolaştırır getirirdim. Bir hava alırdınız,» dedi Selâhattin.

«Teşekkür ederim, başka zaman,» dedi Ali, sırtını okşadı. Otomobil bir elektrik direğine çarpıyor, bir ayağı kopuyordu. Üstünde eski püskü giysiler, kara kirli sakallarla örtülmüş bir yüz, uzamış dağınık saçlar ve dileniyordu köşe başlarında. «Ama yarın mutlaka bulacam ve döve döve karakola sürükliyeceğim.»

Selâhattin gaza bastı, hafif döndü tekerlekler, sonra hızlandı, yola çıktı, kendisini de örten bir toz bulutu bıraka-

rak arkasında, kayboldu.

«Çocuğu içeriye soksana, niye ağlatıyorsun?» dedi Ali, baktı, karısının yüzünü görmüyordu. Şeftaliler çiçek açmıştı. Yollardan kalkan tozlar çiçek tozlarıyla birlikte uçuşuyordu havada ve hava gizlenmiş bir sıcaklıkla kadife gibiydi, insanın elinden kayıyordu. Çokları, «Hava ne kadar güzel, şurup gibi,» diyorlardı ve gövdelerini geren bir sıkıntının tedirginliğinde sürüklenip duruyorlardı bir yerlere. Ve Çemberlitaş'daki iki ayağı kıvrık dilenci gözlerini kendine dikmişti. Çocuğun ağlaması hızlandı. Ali'nin yüzü iğrenilecek bir şey görmüş gibi buruştu, gözlerinin çevresi katlandı, «Sana söylüyorum, sağır mısın ne boksun,» dedi, yürüdü ağır ağır, karşısında durdu. Alacalanıyordu ortalık. Çocuk cıvıltıları, konuşmalar çoğalmış ışıklar gün ışığını ezerek çevrelerini aydınlatmaya başlamıştı. «İçeriye girsene,» dedi.

«Ne yapacam içeriye girip,» dedi Güler, omuzlarını kaldırdı.

«Çocuğu ağlatma, içeriye gir. Zaten canım burnumda.»

«Benim de burnumda ama kimseye anlatamıyorum. Biraz dolaşsaydık ne olurdu sanki? Bir şeyin mi eksilirdi?»

«Konuşma da gir içeriye!» dedi Ali. İstanbul Lisesi'nin önündeki dilenci saz çalıyor ve ağlar gibi sesler çıkarıyordu.

«Çocuk onun için ağlıyor... Gitseydik ne olurdu?»

«Sana mı söylüyorum, duvara mı söylüyorum. Gir lan içeriye,» dedi, vurdu tokadı yüzüne, omuzlarından tutup çevirdi, itti arkasından.

«Ne vuruyorsun, serseri,» diye bağırdı kadın eve girerken.

Çocuk susmuştu. Yaşların parladığı ıslak gözlerle şaşkın şaşkın bakıyordu. Kadın çocuğu yere bıraktı, önüne boyaları silinmiş bir lâstik top, birbirlerine iplikle bağlanmış üç kibrit kutusu, plâstikten, tekerleksiz bir otobüs koydu, radyo-

nun yanındaki sandalyeye oturdu ayaklarını sandalyenin altına doğru kıvrarak, kapıya baktı. Kızaran ve yakıcı bir sıcaklık dolaşan, biraz da şişmiş gibi görünen yanağını ovalamaya başladı. Bir süre hiçbir şey düşünmeden düşünür gibi durdu. Sonra düşünmek istediye de düşünemedi. Kulaklarında sürekli bir vınlama vardı. Çocuğa, eve, hiçbir ilgi duymuyordu. Kafasının içinde patlamalar oldu birden. Altın renginde teller, memelerden fışkıran sütler, ağaç kabukları, bir öğlen sonrasının ağır sıcağı, kırmızı kiremitleriyle birbirlerine geçmiş sokaklarda terlerini silerek yürüyenler, ince ince sular, hep birlikte akıyorlardı Karaköy'deki çukura doğru. Gözleri ağlamaktan kızarmış bir kadın, göğsüne sıkı sıkı bastırıldığı çocuğunu sallıyor, yerde yatan genç bir adamın ölüsüne bakıyordu. Bir patikadan, ağaçların başlarını sert rüzgârların eğdiği bir tepeye doğru çıkıyordu. Kahverengi bir yılan bir çalılıktan çıkıp yeşil otları yatırarak başka bir çalılığa girdi kulaklarında bir hışırtı ve yüreğinde bir korku bırakarak. Ormandaydı. Kapkara bulutlar üst üste yığıldılar. Ağaçların gövdeleri hep birden konuşmaya başladılar. Yere attı kendini, yüzünü toprağa gömdü, «Aanneeee!» diye bağırmaya başladı. Sonra kayboldu her şey. Elini göğsüne koydu ve güçlkle soludu. Sesi olmayan sorular sordu. Bu tokatla, isteklerine aykırı ya da yanlış işler yaptığı zaman büyükler tarafından cezalandırılması arasında büyük bir ayrım yoktu. Süren tek gerçek: Cezalandırılmaktı. Şimdi yediği tokadı, kavgaları, kavga sırasında söylenen sözleri düşünüyordu. Bir çuval kuru ceviz boşanmasına benzer sesler geldi kulaklarına. Burun kanatları genişler gibi oldu, içerden içerden iğneler batmaya başladı, iğneler gözleriyle birleşerek yaşlar aktı yanaklarından.

Ali, sırtını beyaz badanalı duvara dayamış cigara içiyor, geçmişteki olayları teker teker bulup çıkarıyordu bel-

leğinden. Yanlışlıklar, karşı koymalar, küçük küçük başkaldırmalar, anlayışsız davranmanın doğurduğu çatışmalar... Yapılmamasını istediği, hattâ başkalarının yaşantısında görünce keskin bir dille eleştirmek zorunda kaldığı şeyleri yapması... Kalktı, radyoyu açtı. Sabite Tur şarkı söylüyordu... Bir gün rakı içerken bu saatlerde Sabite Tur gene şarkı söylüyordu ve o zaman sevmiş, bozuk sesiyle mırıldanmıştı. Ama şimdi bir kuyudan gelir gibiydi. Kapıyı kitleyip dışarıya çıkmışlar, birkaç yüz metre yürümüşler, çeşmenin yanında radyoyu açık bıraktıkları akıllarına gelince geriye dönüp geziden vazgeçmişler gibi bir durum vardı ortada... Ayak bilekleri beyaz bezlerle sarılı bir dilenci dizlerine basarak yürüyor, yanından geçen herkese elini uzatıyordu. Masa saatini aldı, baş aşağı çevirdi. İşliyordu. Düzeltti. Anahtarı soktu arkasına, çevirdi, çevirdi, zemberek koptu, anahtar bir dişliye takılmadan boşlukta dönmeye başladı... Bir rüzgâr gülü dönüyordu. Hava kapalıydı, yağmur geliyordu. Saati sağ eline geçirdi, tarttı, hizaladı, fırlattı radyoya. Beyazıt kulesi devrildi, Marmara'da iki gemi battı ve bir mavnadan denize dökülen sığırlar yüzmeye başladılar. Sabite Tur şarkısını bitiremedi. Saat bezi yırtmış, ampulleri parçalamış, tellere takılmıştı. Kalktı, İş Bankası yıkıldı, Adliye sarayı yıkıldı, Belediye Sarayı yıkıldı, Saraçhanebaşı'ndaki geçit çöktü ve altından geçen otomobiller yamyassı oldu. Radyoyu başının üstüne kaldırdı ve hızla yere vurdu... Vurduğu taş Ekrem'in başını ezmmişti. Ankara toprağın içine gömülüyordu yavaş yavaş batan bir gemi gibi. Köpek balıkları cesetleri parçaladı. Bir Alman askeri makineli tüfekle ateş etti perdesiz bir eve. Kasımpaşalı Çingene Rıza'yı otuz beş santimlik bir bıçakla öldürdüler ve kafasını kopardılar. Radyo parçalandı, teller koptu, cam parçaları yayıldı ortalığa, Ayakkaplarının topuklariyle parçalara vurdu, bir yılanın başını eziyormuş gibi ez-

di, ezdi, kırıntı haline getirdi. «Evinin yakacam o namussuzun.» Başını yukarıya kaldırıp ışıklara, tavana baktı, sola döndü, büfenin üstündeki beyaz örtüyü, oyun gösteren ve hemen bu oyunun arkasından kendisini alkışlayacaklara gülümseyen bir hokkabaz gibi çekti, sürâhi devrildi şangırtılarla, boşalan su hızla akarak çocuğun altına kadar gitti. Çocuk birden bağırdı, kollarını anasına uzatarak ağlamaya başladı. Ali, sağ elinin işaret parmağıyla başını kaşdı, büfeyi, kenarından tutup devirdi. Bir amele kum dolu küfeyi mavnya boşalttı. Açılan kapılardan su bardakları, çay bardakları, yemek tabakları, fincanlar fırladı, birkaçı bir metre kadar yuvarlanarak durdu. Geri kalanlar üstüste geldiği, üzerlerine de büfe devrildiği için kıvrıldı. Büfenin üstüne çıktı, üzüm çiğner gibi çiğnedi, ellerini birbirine sürdü. İki pehlivan kapıştı, biri ötekinin bacaklarına dalarak yıktı. Galata köprüsünün altındaki dubalar tutuştu, evleri sarsan bir gürültüyle köprü ikiye bölündü. Cigara içtiği yere dönüp oturacakken masanın üstündeki ekmek bıçağı ilişti gözüne. «Hah,» dedi, sıkı sıkı kavradı sapından, yürüdü, karısının saçlarından tutarak kaldırdı ayağa, ampulün altına çekti, boğazına dayadı, «Dışarda söylediğini tekrarlar mısınız?» dedi. Güler, bir iki yutkundu, gülümsedi, «Ben sana söylemek istemedim,» dedi korkunun bozduğu bir sesle. Gırtlığına değen bıçağın soğukluğunu duydu, gerilmiş gözlerle Ali'nin donuk gözlerine baktı... Yirmi dört, yirmi beş, yirmi sekiz. Yapmaz canım... Hem ben ne yapmışım. Otomobille ne güzel gidecektik. Annem mevlûttayken çağırıyorlar ve mektubu veriyorlar... Kızım, evlâdım. Beni hiç öpmedi mi? Gözlerinden ayırarak kırıklara dikti, «Bir sürü iş çıkardı başıma. Nasıl temizleyeceğim bunları?»

«Sözünü geri al!»

«Ben sana demedim ki... Bak çocuk ağlıyor,» dedi ya-

vaşça. Bıçak etine gömülüyordu. «Geri aldım, geri aldım. Hem ben sana söylemedim ki. Kendime söyledim.» Ali bıçağı çekti, bir süre baktı gözlerinin içine, sonra yatağın üzerine itti, ellerini ceplerine soktu, kamburunu çıkarıp durdu ışıkların altında.

(*Papirüs*, Haziran, 13)

EZBERİNDEDİR DAĞLAR

Aşağıdaki yazıda Cemal Süreya (d. 1931) şiir yayımlamaya karşı gösterdiği isteksizlik yüzünden yeterince tanınmamış bir şair olan Ahmed Arif üzerine düşüncelerini söylüyor.

Orhan Veli hareketinin hâkim olduğu günlerde bu hareketi umursamadan şiir söyleyen bir iki şairden biri de Ahmed Arif. Bir bakıma Nâzım Hikmet çizgisinde, daha doğrusu Nâzım Hikmet'in de bulunduğu çizgide gelişmiştir. Ama iki şair arasında büyük farklar var. Nâzım Hikmet şehirlerin şairidir. Ovadan seslenir insanlara. Ovada akan «büyük ve bereketli bir ırmak» gibidir. Uygardır. Ahmed Arif ise dağları söylüyor. Uyrukluk tanımayan, yaşsız dağları. Uzun ve tek bir ağıttır şiiri. «Daha deniz görmemiş» çocuklara adanmıştır. Yaban çiçekleri arasında, kurdun kuşun arasında söylenir. Ama o ağıtta bir yerde birdenbire zafer şarkısına dönüşen ya da dönüşecekmiş gibi olan bir umut, bir parıltı vardır. Türkü söyleyerek çarpışan ve yaralıyken arkadaşlarına tarih özeti çıkaran bir gerillacının şiiridir. Karşı koymaktan çok boyun eğmeyen bir doğa içinde.

Ahmed Arif, şiirinin özüne uygun bir anlatım yaratmış, Türkçede destan türünün en ilginç çalışmalarını yapmıştır. Bir yalçınhğı koyuyor şiirine. Bir graniti. Kekre diyebileceğimiz bir lirizme ulaşıyor. Bunu yaparken yararlandığı türkü ve folklor temalarının içinde boğulmuyor, tersine, kalkındırıyor onları, yeni zenginliklere götürüyor. Doğu Anadolu insanının müthiş malzemesini korkusuz bir lirizm için-

de yığıyor önümüze. İmge onda sınırlı bir öge değil, şiirin kendisi, bütünü oluyor. Kelimeler, ilişkin oldukları kavramları aşan ve daha geniş durumları karşılayan bir nitelik gösteriyorlar. Bu bakımdan büyük bir ustadır Ahmed Arif. Özellikle bu yönüyle birçok şairi de etkilemiştir. Ben Hollanda'ya gittiğimde Van Gogh'un sarılarının kaynağını bulmuş ve daha çok sevmiştim Van Gogh'un sarılarını; Hollanda sarısını gördükten sonra daha da büyümüştü Van Gogh'un çalışması gözümde, somutlanmıştı. Aynı şekilde Erzurum toprağını, Doğu Anadolu'nun yeryüzü şekillerini gördükten sonra Âşık Veysel'in sesine daha çok tutuldum. Van Gogh'un sarısı Hollanda'nın hâkim renklerini taşıyordu, orda açılmış çılğın bir çiçek gibiydi; Âşık Veysel'in sesinde Doğu Anadolu toprağının rengi, kıvamı, taşıl niteliği, köy evlerinin içinden geçen arklar vardı. Ahmed Arif'in şiirinde de, şiirini yaparken kullandığı araçlarda da anlattığı yerlerin, eserine koyduğu hayatın çok tutarlı bir bileşkesini görüyorum. Özellikle destan türünde bunun nice önemli olduğunu anlıyorum Ahmed Arif'i okurken.

Cesareti söylüyor Ahmed Arif. Yiğitliği.

Ahmed Arif'in şiirini çoğumuz iyi bilmiyor. Hattâ şöyle diyelim, Ahmed Arif'in şiirini o şiirden yararlanan birkaç şair dışında pek izleyen olmamış aramızda. Hele okuyucu hiç bilmiyor. Gerçi şiirlerini elden ele dolaştıranlar, ezberleyenler var, ama çok az bunların sayısı. Türlü koşullar yüzünden «gizli şair» olarak kaldı bugüne kadar. Şiirleri dağınık yerlerde, bir sayı çıkıp öbür sayı batan dergilerde göründü. Uzunca bir süreden beri de şiir yayımlamıyor. Kitap çıkarmadı. Eleştirmenler belki de yazdığı şiirleri ellerinin altında bulamadıkları için pek ilgilenmediler. İlgilenenler de yanlış yorumlamaya kalktılar. Sözgelimi Hüseyin Cöntürk bir iki yıl önce *Dönem* dergisinde yazdığı bir yazıda, onu Orhan

Veli akımının yedeğinde bir sanatçı olarak ele almıştı. Ahmed Arif için yapılabilecek en büyük yanlıştı bu. Sanırım Hüseyin Cöntürk'ün büyük yanlgısı biraz da onun şiirlerini hiç izleyememiş olmasından ileri geliyordu. Bir yerde rastladığı bir iki parçayı yargılamak gereğini duymuştu da ondan. Gerçi bir iki parçadan da bir şair üstüne aykırı olmayan yönde fikir yürütülebilir ya, neyse.. Dergiler de, yayınevleri de nedense uzak durdular Ahmed Arif'e. Şiirlerini yayımlamak, kitabını basmak için ciddî bir temasta bulunanları olmadı. Olanlarını da Ahmed Arif geri çeviriyordu. Nedense bizdeki dergi yayınevi sahipleri sanatçının hep ayaklarına gelmesini istiyorlar.¹

Ahmed Arif için düşündüklerimi daha uzun bir yazıya saklayarak sözümü genç şairlere vereceğim bir öğütle bağlayayım: Hepiniz Ahmed Arif'in şiirlerini bulmalı, okumalısınız.

(Soyut, Mart, 23)

¹ *Diyeceksiniz ki, peki ya Papirüs? Ahmed Arif 1960-1961'de Ankara'da yayımlanan ilk Papirüs'lerin yöneticilerinden biriydi. Ne yazık ki dergi çabucak batmak zorunda kalmıştı. 1966 yılında Papirüs'ü yeniden yayımlamaya başladığımız sıralarda bizim bir hareketimizi yanlış bularak, dergide hiç yazmamaya karar verdi. Kendisiyle ilgili her şeyi yasakladı bize. Kitabını basmak konusunda da iznini esirgedi.*

AHMED ARİF

«Soyut» dergisi bu yıl Ahmed Arif'den on şiir yayımladı. Aşağıda bunlardan üçünü balacaksınız.

UY HAVAR

Yangınlar,
Kahpe farkları, korku çığları
Ve irin selleri,
Aç yırtıcılar,
Suyu zehir bıçaklar ortasındasın.
Bir cana kalmışsın,
Bir başa,
Pusatsız, duldasız, üryan,
Bir cana, bir de başa.
Seher vakti, leylim-leylim,
Cellâd nişangâhlar aynasındasın,
Oooy sevmişem ben seni...

Üsküdardan bu yan
Lo kimin yurdu!
He canım.
Çiçek Dağı kıtlık-kıran,
Gül açmaz, çağla dökmez.
Vurur alnım şakına
Vurur, çakmaktaşı kayalarıyla
Hışmını, medetsiz,
Munzur...

Şah Murat Suyu kan akar!

Ve ben, şairim...
Namus işçisiyim yani,
Yürek işçisi.
Korkusuz, pazarlıksız, kül elenmemiş,
Ne salkım bir bakış,
Resmin çekeyim,
Ne kinsız bir rüzgâr,
Mısra dökeyim,
Oooy sevmişem ben seni...

Ve sen, daha demincek,
Yıllar da geçse demincek,
Bıçkılanmış dal gibi ayrı düştüğüm,
Ömrümün sebebi,
Ustam, sevgilim,
Yaran derine düşmüş,
Fitil tutmaz bilirim...
Ama hesap, dağlarladır
Umut, dağlarla.
Düşün,
Termonükler çağda bir ayağımız,
Ham çarık, kıl çorapta olsa da biri!
Düşün, olasılık, atom fiziği
Ve bizi biz eden fermansız seveda,
Atıp bir kıyıya iki zamanı,
Yarının çocukları, gülleri için,
Her birinin ayva tüyü,
Çilleri için,
Koymuş postasını,
Görmüş restini,
He canım, sen getir üstünü!

Uy havar!
Muhammed, İsa aşkına,
Yattığın ranza aşkına,
Deeey, dağları un eder Ferhadın gürzü!
Benim de boş yanımla
Hançer yalımı.
Ve zulamda kan-ter içinde âsî,
«He» desem koparacak dizginlerini
Yediveren gül kardeşi bir arzu.
Oooy sevmişem ben seni...

DİYARBEKİR KALESİNDEN
NOTLAR VE ADİLOŞ
BEBENİN NİNNİSİ

Varamaz elim
Ayvasına, narına can dayanmazken,
Kırar boynumu yürürüm.
Kurdun, kuşun bileceği hal değil,
Sormayın hiç
Laaaaal...
Kara ferman çıkadursun yollara,
Yârin bahçesi târûmar
Kan eder perçem.
Olancası bir tutam can,
Kazasına, belâsına sunduğum,
Ben öleydim looy
Elim boş,
Ayağım pusu
Bir ben bileceğim oysa
Ne âfat sevdim.

Bir de ağzı var dili yok.
Diyarbakir Kalesi...

Açar,
Kan kırmızı yediverenler
Ve kar yağar bir yandan,
Savrulur Karacadağ,
Savrulur Zozan.
Bak, bıyığım buz tuttu
Üşüyorum da
Zemheri de uzadıkça uzadı,
Seni, baharmışın gibi düşünüyorum,
Seni, Diyarbakir gibi,
Nelere, nelere, baskın gelmez ki
Seni düşünmenin tadı...

Hamravat suyu dondu,
Diclede dört parmak buz,
Biz kuyudan işliyoruz kaba-kacağa,
Çayı, kardan demliyoruz.
Anam, sır gibi saklar siyatiğini,
«Yel» der, «Baharın geçer.»
Bacım, ikicanlı, ağır,
Güzel kızdır, bilirsin,
İlki bu, bir yandan saklı utanır
Ve bir yandan korkar
Ölürüm deyi.
Bir can daha çoğalacağız bu kış,
Bebeğim, neremde saklayım seni?
Hoş gelir,
Safa gelir,
Ahmet Arifin yeğeni...

ADİLOŞ BEBENİN NİNNİSİ

Doğdun,
Üç gün aç tuttuk
Üç gün meme vermedik sana
Adiloş Bebem,
Hasta düşmeyesin diye,
Töremiz böyle diye,
Saldır şimdi memeye,
Saldır da büyü...

Bunlar,
Engerekler ve çıyanlardır,
Bunlar,
Aşımıza, ekmeğimize
Göz koyanlardır,
Tanı bunları,
Tanı da büyü...

Bu, namustur
Künyemize kazılmış,
Bu da sabır
Ağulardan süzülmüş
Sarıl bunlara
Sarıl da büyü...

(Soyut, Mart, 23)

AKŞAM ERKEN İNER MAPUSANEYE

Akşam erken iner mâpusaneye.
Ejderha olsan kâr etmez.
Ne kavgada ustalığın,
Ne de çatal-yürek civan oluşun.
Kâr etmez, inceden, içine dolan,
Alıp götüren hasrete.

Akşam erken iner mâpusaneye.
İner, yedi kol demiri,
Yedi kapıya,
Birden, ağlamaklı olur bahçe.
Karşıda, duvar dibinde,
Üç dal gece sefâsı,
Üç kök hercaî menekşe...
Aynı korkunç sevdadadır
Gökte bulut, dalda kaysı.

Başlar koymağa hapislik.
Karanlık can sıkıntısı.
Kürdün Gelini'ni söyler maltada biri
Bense volta'dayım ranza dibinde
Ve hep olmayacak şeyler kurarım,
Gülünç, acemi, çocuksu...
Vurulsam kaybolsam derim,
Çırılçıplak, bir kavgada.
Erkekçe olsun isterim,
Dostluk da, düşmanlık da.
Hiçbiri olmaz, halbuki,

Geçer süngüleri namluya.
Başlar gece devriyesi candarmaların...

Hırsla çakarım kibriti,
İlk nefeste yarılanır cıgaram,
Bir duman alırım, dolu,
Bir duman, kendimi öldüresiye.
Biliyorum, «Sen de mi?» diyeceksin,
Ama akşam erken iniyor mâpusaneye.
Ve dışarda delikanlı bir bahar,
Seviyorum seni,
Çıldırasıya...

(*Soyut*, Nisan, 24)

ATTILÂ ILHAN

ÇALAR SAAT

aynalı bir çalar saat eski ankara'dan
çalar saat başlarını miralay «topal» rıza'nın
bir yerde bakarsın son derece akşam
çatır çatır dağılır kargalar
rakı donar kadehte

gelmiyor nedense mûnise'nin mektupları
yüzbaşı muhsin'dir ağlar
tel tel bıyıklarında o beste
— *bûlbûl-ü şeydâya döndüm*

yıkar insanı yaşlılıkta asıl unuttukları
umutsuzluklarından çok daha fazla
yanlış umutları
saatli bir bomba sanırsın her saat başında ölümün
tıkırdar göğsündeki karanlık kafeste
silerek gelmiş gelecek bütün mutlulukları
bacağımın kesildiği gün
kan içindeyim enikonu
iyimser bir telâş herkeste
yarılmış afyon cephesi
sızar kar beyazı gömleklerinden
katran siyahı terleyen
doktor binbaşı abdülkadir
bir elinde tentürdiyot şişesi
bir elinde *aşk-ı memnû*
hâlâ sorarım kendi kendime
nereden bulduğunu

içli bir saraylının göğüs geçirmesidir
dağılan vazodaki nergislerden
sarışın bir nazla
her öğle sonu
bir obüs tarrakası kaplar çınlamalarla körfezi
yeniden vururlar üst üste kaç milyon kere
çat diye ışığı çatlatan o delimsirek hızla
sedd-ül-bahir'de hasan basri
dumlupınar'da kaymakam bekir
uşak cephesinde nalbantoğlu
sonra gün bırakır bizi geceden devraldığı yere
madalyaları sarkık
kalkık kaşları kırçıl
ve gazi kullanılmazlığımızla

meclisin açıldığı yıl
kar yönetiminde ortalık
kavaklar gümüş çırpısı uzaktan pırıl pırıl
ankara'nın camları kıran soğuğu
sırça tozundan bir mavi buğu
saçaklarda enli buz bıçakları
donmuş kuş ölüleri sokaklarda
en çok da serçeler
o gece yine sabahlamıştık
biz üç adam ve bir semâver
nusret'in bakû'da bulduğu
ibrahim sâmi'yle beraber
oymalı bir de ceviz sandık
içinde kimlerin unutulduğu
nerimanov
mustafa suphi
sultan galiyev

ve solugan kafkas trenindeki
 bıçak bıçağa âzerî armonikler
 peki ne yapmalı uykusuzluğu
 son bataryaların en umutsuz yerindeki
 duaları solgun yüzlerle değiştiren
 çalar saatın getirdikleri

ittihatçılar da vardı hilâl bıyıklıydılar
 sustasına basılmış birer çakıydılar
 mor kumrular patlıyordu câmilerden
 mavzerlerin gözü dönmüştü
 kara kalpaklıydılar
 bir tambûr kanat çırpmasın ıtrî'den
 eksiksiz bütün ölmüşlerimiz ayaktaydılar
 kılıçlar çekilmişti bâkî'nin gazellerinden
 budin'den yaşlı sipahiler
 ezân okumaktaydılar
 ertuğrul gâzi mi tutmuştu
 kemal paşa'nın ellerinden
 oğuzlar mıydı yoksa bismillâh
 yeniden başlamaktaydılar

aynalı düm tek üstüne çalar saatın sarkacı
 çalar saat başlarını müslüman sonrasızlığın
 genç kalır cephede ölenler
 bakışları donuk besbelli biraz
 gülümsemeleri acı

izmir körfezi'nde yaz
 ışıktan gülüşmeler donanmış gemilerde
 yıldız fırıldaklarıdır fır döner enginlerde
 kıvılcımlar tutuşur *onuncu yıl marşı*'ndan
 titreşir kıyılardan samanyolları gibi
 zengin fener alayları gelir geçer de

dumanlı bir ampul içindedir sanki
 eski sâhil gazinosu iskele'deki
 ay ışığından sıırıslıklam ince saz
 kıvamını bulmuş sultan-ı yegâh'ın
 yine yummuş gözlerini kemânî zeki
 müberrâ hanım'ın
 iki deli kuş
 elinde ziller

fuar'ın açılışına şeref mi verecekmişler
 gâzi hazretleri
 pek de bilinmiyor doğrusu
 deli puntolar basmış bütün gazeteleri
 ortalıkta bir çarpıntı şaşkınca bir heyecan
 kadınlar ki dudakları kıpkızıl tutuşmuş
 balon dalgınlıkları renk renk çocukların
 ve dört bir yanında yaldızlı şimşekler
 birden bire şehir bandosu

yoktur çalar saatin korkusu
 ne zamandan o soyut ve saydam yılandan
 ne düşmandan dostluğun arkasındaki
 bir yürek edinmiştir eski ankara'dan
 mustafa kemal adındaki

41. bataryanın dalgın uğultusu
 alıp götürse de miralay rıza'yı bu dünyadan artık
 ayrılık çalar gibi uzun uzun ve yalnız
 silâh başı çalar gibi kısa ve kalabalık
 o çalar sabah akşam
 yine istiklâl-i tam
 yine istiklâl-i tam

SABAHATTİN K. AKSAL

YEDİKÇE

Ölüleri yedikçe büyüyoruz biz yedikçe yedikçe yedikçe
Mısır'ı Elâm'ı Kalde'yi
Fenike'yi Yunan'ı Roma'yı yedikçe
Eski bir gökyüzünü
Çiğ mavisî denizlerini ilk basmaların
Bir kuşu İsa'dan önce
Bir ağacı İsa'dan sonra
Büyüyoruz güçleniyoruz sonra yozlaşıyoruz
Gene büyüyoruz güçleniyoruz gene daha başka şeyleri yedikçe
Homeros'u yedikçe
Thales'i sonra
Sokrates'i sonra
Ovidius'u yedikçe
Orta çağ ezgilerini o düşsül o soğuk o dar o kapalı
O donuk aydınlığında sokakların
Ormanlarını Hindistan'ın
Ormanların nemini
Yanık duygusunu Afrika'nın
Yüz yıl savaşlarını
Savaş aralarını barışları
Ayaklanmaları karşı ayaklanmaları
Bitmek bilmiyen göçleri yerleşmeleri dağılmaları toplanmaları
Bir sökülüp bir kurulan sonra gene sökülün gene kurulan
çadırları
Gözyaşlarını sevincin
Gözyaşlarını acının
Düşünü bir genç adamın yalınayak
Bir genç kadının yalınayak

Tünü masalsı erkekleri masalsı kadınları tüm
Kocaman duvarlarını tapınakların şatoların burçların
Yedikçe sarmaşıkların ürediği az ışıklı
Bir güzel yüzü
Bütün güzel yüzlerini betiklerin
Bütün güzel seslerini yontuların
Tekliği çokluğu
Akları karaları mavileri turuncuları kırmızıları morları
Haziranları Temmuzları Ağustosları Ağustos sonralarını
Ekim sonralarını Kasım sonralarını
Güneşleri güneş kalıntılarını
Don Kışot'u Gargantua'yı Mona Lisa'yı
Sonra daha başka şeyleri daha başka şeyleri daha başka şeyleri
Yedikçe bir kadının o çok güzel ağzını
Ürünlerini yeraltının bakır
Ürünlerini gökyüzünün bulut
Bir türküyü
Bir resmi
İlk basımevini bulanı
Barutu bulanı ilk
Döndüğünü söyleyişi dünyanın
Sonra Yeniden Doğuş çağını
Yeniden Doğuş sonrasını yedikçe
İlk gemiyi yüzdüreni büyük sular da gemileri
Uçakları havalandıranları gökdelenleri
İş sözleşmelerini iş bırakımlarını
Yıkımları onarımları
Çocuksul yüzlerini milyonların
Mavisini Picasso'nun
Bugünü yedikçe
O çok eski çok yeni dengeyi
O çok eski çok yeni aydınlığı

O çok eski çok yeni karşıtlığı
Uyumları bütün

Büyüyoruz yarın bizi yiyeceklere

(Papirüs, Mart, 10)

METİN ELOĞLU

AVLAK

Ardımdan kırk İstanbul ese ese
Bir hoşgeldin - hoşbulduk yelkeni bumburuşuk
Hep o aşna deniz merdiveni ya da uç kabarıyor, şimdi ne
Kızılı kırka yarık çatlağı mumlu bir yaz, amma da dışı
Sarar ortalığı o sırnaşık, o kenef aylandız yine
Açmaktayken yüzdeyüz çiçek suların ertelenişi

Aşk (aşk?)
Yoktu benim sözlüğümde

Akşam yekindikçe dindi güz kırk kışa teşne
Boyna istiyorum kendimi, niye güldün, evet kendimi
Seni ancak gördüğümde çalıyor demiştim ya
En içimde aşkın zincirleme zilleri

Büyür elbet kirpiklenir sen güzele baka baka
Ben çocuğun aşılanmaz hayli yaban gözleri

(Papirüs, Ağustos, 15)

CEYHUN ATUF KANSU

MELINA
MERCOURI

Kızıltepede Mardinde
Kızgın toprağında güneşin
Vurdular Şehmuz beyi
Oğlu Sabriyle birlikte
Tam çarşının ortasında.
Yosma bir kadındır yurdumda
Tabancanın çağrışımı.
Gölgesiz güneşin altında
Bir toprak çağrışımı
Timar düzeninden çalınma
Bir su çağrışımıdır
İnsana yasak,
Bıçağa açık.

Melina Mercouri yadsımanın çağrışımı
Direnmenin çağrışımı
Bolivya dağlarında
Orman güneşlerinden bir bıçağın
Toprak ve su hakkı için
Işıl ışıl bilenmesi
Çakmaktaşı yüreğinde çetelerin.
Sürgünlüğün çağrışımı
Denize inmiş saçların
Tuzlu güneşte tel tel
Bir coşkuyu eğirmesi
Seviyi eğirmesi
Kaçak dalgalarından yurdunun.

Bıçak Bursadır yurdunda, bir çarşı
Bıçakçılar çarşısında
Loncadan kalma ellerin çağrışımı
Bir baba, bir oğul, bir yeğen
— Kapanmış kapısı güzel güne
Bir ev, bir ana, bir gelin —
Bir çardak, bir kuyu, bir nalın
— Mardin kadar yorgundur gün —
Bağ bıçakları keser asma çubuklarından
Yol bıçakları bir karpuzdan
Ekmek bıçakları somunların gözyaşını
Ve ince söğüt yaprağı bir bıçak
Çağrışımıdır ağıtların.

Bir uzak adanın çağrışımı
Denizle gelir ipek sesi bir türkünün
Yaros adasında tutuklu
Aristofanesin gelinleri kızları
Başkaldırmışlar cuntaya
Alçaklığın kaptanına
Korsanlarına karanlığın.
Zeytin ağaçlarının çağrışımı
Gelir, balıkçıların barışçı şarabıyla
Melina Mercouri bir ince bıçakla
Çizer mavi damarını çağımın
Bıçakla kan, yosma kan, yürekli kan
Bir işe yarar... karıştır onur yaprağına insanın.

AHMET OKTAY

KIŞ VE TAŞRA İÇİN ÖNSÖZ

Toprak soğudu ve eskil güneş
gözüksü, yiğit bir alın yontan
yansıyan sürgün'ün kristalinde
ve gök: Kuşların ölü kütüğü,
biri düşmüştür asfalta, göğsünde
kocaman bir Haziran çürüğü
ve tohum soğudu. Dağlarda
eşkiya sakallarına çarpılan su.
Duyuyor ihtiyarlar en önce
imge tüketimcileri, simyacılar,
atasözleri bulan ve tekrarlayan
birbirlerinin adını. Parklar çünkü
soğudu. Bitince gökbilimsel sayılar
yeşilsı mağma, hışırtılı gün sonu
yalnızlık ve kış başlayacak.

Kış. Çocuklara ve geceye
sesveren denizcil diapazon,
melankolinin solgun anlamdaşı
kış. Ve ey taşra: Büyük buzui,
orda işsiz elmas kesiciler
anısı en eski loncaların;
çeşmesi donmuş istasyonda askerler
ve kendi kendiyile bırakılan hüzün.

Bitlis'te de rasladım ben ona
bir çay bardağını tutarken,

yaslıydı kerpiçlere saralı bir ikindi
ve savruluyordu kar.

Acı her zaman yürürlükte. Ve hanlar
hancılar oluyor sıkıntıyla.

Kullanmıyorum umut sözcüğünü: Kış,
bir göçebeye raslarsınız akşamda
ağu sunuculardan, uğursuz gömülerden
ve ölülerden sözeder: Kış,
belvermiş tahta köprülerde
köreltiyor gözleri sonsuzluk
ve tınlamalar: Kuvars ve şist.

Bakıyor gurbetçi arkasına
kuyular karla örtülüyor ovada.

Kullanmıyorum sürgün sözcüğünü,
yenik düşüren korkunç çözülme;yi;
terkedilen anıları, silâhları anmıyorum
bedeni anmıyorum, o susuz bedeviyi daha
ve sormuyorum çocuğunu boğan kim;
haklı bir cinnettir taşra.

Tek adres bile yok defterimde.

Yağmur başlıyor ve petROLSÜ
bir akşam fışkırıyor gözlerime.
Her yerde bir meyhane bulurum ben
ve içlerindeki sessiz yanardağla
nerdeyse ağız ağıza adamlar
ki, hünerli gözleri ve elleriyle
acıları ve isyanları damıtırlar.

En ilkel acıdır kış,
kocaman park ölülerinden
kaçan dalgın bakışlarla.
Yazıyorum resmî bir belgenin arkasına:
yüz'ün yerbilimidir şiir
ve sonsuz yalnızlığında taşranın
tanrısal alınlara çarpan sonda.

(*Papirüs*, Mart, 10)

BAŞARAN

BAŞKA SAKARYA

Sesini ilk duyduğumda geceydi
Yiğit ölümlerce büyük bir gece
Kıyısında Anadolumun mahzun söğütleri kavakları
Geçiyordu altın parıltılarla
Evrenin karanlığından
Bir devrim kadar güçlü
Bir devrim kadar güzel

Yakmıştı aşkın ve şiirin
Çoban ateşlerini dağda
Yaklaşan ellerimizin sabahıydı
Zindanlar oy zindanlar
Yerini alıyordu uyanan halkım
Tarihin en haklı savaşında
Yıldızlı sonsuzluğuna kavuşuyordu Türkçe

O sonsuzlukta Bedrettin Yunus
Yeni bir su veriyordu yüreğe
Hızlanıyordu sözcüklerde kan dolaşımı
Budur diyordum aydınlığın destanı
Budur başkaldırmak köleliğe
Çarıklarına yüzlerine bakıp geçenlerin
Budur diyordum Kuvayi-Millie

Toprağın öfkesinden çilesinden anaların
Koca bir gül açıyordu kan rengi
Ey umudun ve coşkunun ırmağı
O gülü söylüyordun sen durmadan
Sakarya'da Vietnam'da açan o gülü
Duyuluyordu Asya'dan Afrika'dan

Kurtuluşun ve barışın türküsü

Düşmandı kardeşçe yaşamağa

Yalanın ve ölümün adamları

Korku düşmüştü yüreklerine

Umurunda değildi mahzun söğütler kavaklar

Memleketin hali ve Kuvayi-Millie

Onlar çarmıha gerenlerdi İsa'yı Spartaküs'ü

Çiftlikleri konaklarıydı vatanları

Tuzakları vardı ta ortaçağdan

Taş duvarları ve ihanetleri

Kapandı üstüne demir kapılar

Zından akşamlarınca uzun sessizlik

Geçtin yaşamının en dar yerinden

Gökyüzüne bakmak nasıl önlenir

Genişleyen mavilikti bildirin susturamadılar

Uzaklarda aktın bir süre çok muhacir

Yüreğinde deli hasret

Yansıdı sularına yaralı ceylanlar gibi

Köylerimiz insanlarımız memleket

Onları işledin geçtiğin yerlere kayalara

Yaşamının direnmenin ulu ırmağı

Onları söyledin yıldızlara denizin kulağına

Aşksın şiirsin Türkçesin şimdi

Yiğit ölümlerce büyük gecede

Bir altın başaklarda bir ak bulutlardasın

Nerde bir kavga varsa halk adına

Silaha sarılmışsa çeteler

Nerde devrimlerce güzelse sabah

Ordan gelir sesin

KUŞKU

Musluğu kapamış mıydım? Elektriği söndürdüm mü acaba? Kitledim mi kapıyı, kitlemeden mi çıktım yoksa? Tümen tümen işkilli. Bir diken batıyor sanki; dirlik yüzü gördükleri yok. Herşeyi kötüye yorarlar. Şöyle bir oturup konuşamazsınız; belli etmek istemeseler de başka yerdedir akılları. Tedirginliğe bir kez kapılan Othello'yu kimse kurtaramaz artık Desdemona'nın kendisini aldattığı saplantısından. Bulaşıcı hastalık gibi kaçırım onun için işkilli kişilerden. Kuşkuyla aram çok iyi ama. Her günümün bir öncekini bastırmasını isterim kuşkuca. Elimden düşürmem kuşkucu yazarları. Canıma can katar kuşkusever bildikler. Gel gör ki kuşkudan yana fukara bir çevre bizimkisi. Yalnız bizde değil başka ülkelerde de sayısı gittikçe azalıyor sanıyorum kuşkucuların. İnsanları aptallaştıran güdümlü eğitimlerden ötürü belki de. Elimden gelse kuşku dersi koyardım okullara — hele bizimkilere.

Kimi insanı rahata düşkün!üktür kuşkudan alıkoyan. Ona göre, yaşamayı ağılamaktır kuşkuya kapılmak. Kısacık zaten yaşama zamanı, bir de kuşku, olacak şey mi bu! İrili ufaklı inançlarla bezenmiştir insan. Çocuksu bir güvenle benimsemişizdir bu inançları. Nerdeyse doğal bir iyimserlikle inançlarımızın doğruluğuna inanırız. Başka türlü tasarlamayız kendimizi. Bir tekini bile soru konusu yapmak olanca varlığımızı sarsabilir. Azıcık deşelim, kimi insandaki kuşkusuzluğun, kuşkunun her türlüşüne uzak yaşamanın korkuyla beslendiğini görürüz. Her değdiği şeyi altüst etme yetkisi var kuşkuda; inancı evirir çevirir, kendi istediği yön-

den bakar inanca kuşku; inancın sözümona kesinliğini «belki»yle karşılayan bir güçtür o; çekiciliğe direnmek, gözboyacılığa aldırmamak, baştançıkarıcılığa yüzvermemek erdernidir kuşku. Belbağladığım acaba doğru mu diye kuşkulanan, kuşkunun vardırıldığı her sonucu göze almış durumdadır. Kuşkunun nereye götüreceği önceden kestirilemez. Doğru diye belenmiş nice düşünce düpedüz yanlış çıkabilir. Sevgilinin aldattığını görmekten de acı birşey bazan bu. Her babayiğite vergi değil alışılmış «doğruları» bırakabilmek. Kuşkunun ulaştırdıkları, tanıdık doğrulardan bambaşka doğrular olabilir, çatışabilir onlarla, taban tabana karşıt olabilir eski doğrulara. Sıkıntılı bir gerginlik başgösterir o zaman yaşamada: Eskiden vazgeçmek yorucu, yeniye ısınmak sıkıcıdır çok kez. Sonra erişilen yargılar korku uyandırır insanın içinde. Beylik düşüncelerle yetinmek çok kişi için tehlikesiz yaşamının en sağlam güvencesidir. Kuşku tam da bu çeşit düşüncelerin eleştirmeni. Ne yana baksanız ürkekleri, üşengeçleri bir süredurum yakalamış sımsıkı: elden geldiğince az kuşkuya çivilenip kalmışlar.

Özlemlerin en güzelini gerçekleştirmeye yönelmiştir oysa kuşku: kendini kandırmak istemeyenlere özgü doğrulara yönelmiştir. Daha'cıdır, kuşkusever, basmakalıbın sağladığından daha öteye uzanmadan yapamaz. «Doğru» dediğin kuşkulara rağmen doğruluğunu koruyabilmeli, kuşkuya dayanıklı bir yapıda olmalıdır. Küçücük bir sınama karşısında bozguna uğrayan ordudan ne ayrılığı var kuşku başlar başlamaz yıkıliveren doğrunun. Doğru arayıcılarının dürtüsüdür kuşku. Bilme istemiyle sorduğumuz soruların hepsi kuşkudan türemiştir: Gerçekten dümdüz tepsi biçiminde mi yer? Bir düzçizgi yörüngesi mi çizer yıldızlar gökyüzünde? Taş ağır olduğu için mi düşer? Hayvan dili diye birşey var mı? Maymun mudur insanın atası? Özü gereği mi atom par-

çalanamaz? Toplumun başındakiler tanrıdan mı devşiriyor gücünü, yoksa başka bir kaynaktan mı? Neden uçmasın insan da kuşlar gibi? Sorucunun öbür adı kuşkucudur.

Sor gitsin öyleyse, salıver kuşkunun gemini — kuşku, sonra kuşku, sonra gene kuşku, hep kuşku. Boşa dönen bir çark: kuşku için kuşku. Daha baştan doğruyu yadsımaktır ama bu, doğrunun varlığından işkillenmektir. Kuşkunun sarhoşluğunda kendini yitiren, doğrulara raslasa bile görüp geçemez onları. Körükörüne kuşku yokeder kuşkuya özgü başarıyı. Yaşamayı kötürümleştirir, yaşamayı ortadan kaldırır tüm kuşku. Bilgisiz yaşanamaz çünkü. Yaşamaya ayakta tutan dayanaklardır bilgiler. Bırakın ki hiçbirşeye bilgi diye belbağlamamak, bilginin kökten olanaksızlığına inanmak, kuşkuculukla bağdaşamayan bir tutum. Kuşku sarhoşluğuna yapışık bir tutarsızlık böylesi. Kendinden başka amaç tanımayan kuşku kendisine ilişkin bir önyargıya saplanmış. Benim değer verdiğim kuşkuysa önyargılardan sıyrılmış olan bir kuşku. Önyargıları, acele genellemeleri, gerekçesiz sonuçlamaları önlemek amacıyla başvururum ben kuşkuya. Ne «aşırısı», ne de «ılımlısı» var bence kuşkunun. Öyle ya, kendini saltlaştıran kuşkuya kuşku adı yaraşmaz artık. Basbayağı kuşkuyu «ılımlı» diye nitelemekse, yerinde uygulanan kuşkuya güveni sarsar; herşeyde ılımlılığı savunan önyargıyı pekiştirmektedir düpedüz.

Kuşkuya konu olmayacak hiçbirşey yok bence. Kendi varlığımdan kuşkulanabilirim. Beni çevreleyen nesnelerin varolmadığını tasarlamaktan engelleyecek bir güç yok beni. Başka insanların benim gibi birer varlık olup olmadığı üzerinde kafa yormaya değer. Kesin değildir tanrının varlığı... Nitekim bütün bu kuşkuyla başlamıştır Yeniçağ düşünmesi. *De omnibus dubitandum est: herşeyden kuşkulanabiliriz.* Düşünmeyi kuşkuyla birtutuyordu Descartes. *Je pense*

ile *je doute* özdeş Descartes'in sözlüğünde. Ama Descartes sonradan şöyle demişti, ama Descartes sonradan böyle demişti — bize ne şimdi bütün bunlardan. Önemli olan Descartes'in apaçık dile getirdiği tutum: aklını kullanan kuşkuya başvurmak zorundadır. Bundan daha mutlu bir başlangıç olamazdı Yeniçağ düşüncesine. Gelgör ki aklını kullanmak istemiyor insanların pekçoğu, kullanamıyor aklını, gene diyeceğim, üşeniyor ya da kullanmaktan.

Aydın dediğin kuşkudan korkmayan kişidir bence. Kuşkuyla aydınlanır çünkü kafa. Kendi düşünmeyen aydın olamaz. Kuşkudan kuşkuya atlamaktır düşünmek. Karanlığı, bulanıklığı, belirsizliği dağıtan bir ışıldak kuşku. Büyük ölçüde kuşkulanmakla görevlidir akıl. O çok övülen aydınlığını kuşkuya borçludur. Böylesi aydınların tutuklukla, çekingenlikle, giderek yüreksizlikle suçlanmasına şaşmıyorum. Sallantıda bırakmış insanı kuşku, kararsızlıktan kurtaramamış kendini insan, kötü şeymiş kararsızlık, eylem gücü diye birşey bırakmamış insanda... Hiç de öyle değil bence. Duraksama değildir sallantı. Hep-durma başka şey, duraksama başka şey. Yargı vermekten kaçmaktır kararsızlık, yargısızlıkta durmak. Sallantıysa dayanaksız yargılar vermekten kaçınmaktır. Diyelim ki eylemenin gerekli koşuludur karar. Hangi eylemin ama? Doğru eylemek istiyorsak doğru kararlara varmak zorundayız. Oysa sallantılarda oyalanmadan doğru kararlara varmayı ummamalıyız. Yargıyı geri bırakmaktır sallantı. Bir yargıya varayım da nasıl olursa olsun, diyenlerden değil kuşkucu. Yanılıyor aydını Hamlet'e benzetenler. İş-görmek varken kuşku sorularına gömülüp kalmak yakışmazmış aydına. *To be OR not to be* diye geveleyeceğine kılıca sarılmalıymış Hamlet... Düşünmeden öyle mi? Önce düşünelim, deyince iş işten geçiyor ama! Aydın mıydı, aydın değil miydi Hamlet, hemen kestirip atamayacağım

bu konuyu. Apaçık birşey varsa, aydının kesinlik düşmanı, eylem ödeği olmadığıdır. Bildiğini iyice bilmek, eylemine tüm varlığıyla bağlanabilmek için kuşkudan vazgeçemez aydın. Kuşkulardan *sonra* elde edilen bilgiler yaraşır aydına; düşünüp taşındıktan *sonra* eyleme geçenlerden ödelek çıkmaz. İlk zorda işleri yarı yolda bırakmak alışkanlığında olanlar «kuşkusuz» kişilerdir çoğun. Bundan hem kendileri, hem eylemdaşları, hem de işin kendisi zarar görür. Her ortak işe girdiğimde, seçtiğini kuşku bunalımlarını deneyleyerek seçmiş yandaşlarla birlikteysem ortak başarıya güvenim artar benim. Durumu çepeçevre gözlemlmeden işe davrananlarla elele yola düzülen, yapayalnız kalıverince şaşmamalıdır. «Evet'ini» «acaba'larla» kotaranların ipiyle en derin kuyulara inmeye hazırım.

Çok kişinin gözükapalı bağlandığı geleneklere, göreneklere kutsal diye dokunulmaz sayılan inanmalara, yürürlükten kaldırılamayacakmış gibi görünen değerlere kuşkuyla yaklaşmayanın bir alıp vereceği yoktur aydınlıkla. Anlamsızlaşmış geleneklere, kutsallığı koruyucu bir maske gibi taşıyan inanmalara, geçeraççeliği gün geçtikçe artsa da düzmeciliği sırtan değerlemelere «hayır» diyebilen kişidir aydın. Uyanık olmayan aydın olamaz bunun için. Kuşkudur ama, kuşku, aydını uyanık tutan. Uyumaktan daha dinlendirici ne var! Ölü gibi uzanıp gider insan uykuda. Uyuyan ister istemez evetler çevresini. Durumlara kurumlara, olmuşlara olacaklara uyanıkça yönelmek kuşkuyla yönelmektir aslında. Aydın elinden kuşkuyu almak ortadan kaldırmaktır aydını.

«Bilmiyorum» diyen, ama neden bilmediğini söyleyebilen kişidir aydın. Hem kuşku hem bilme — hiçbir zaman birarada gitmez bunlar: kuşkudayım, bilmiyorum öyleyse. Bilme gerekçesidir kuşkuya dayanıklılık: Biliyorum, çeşit çeşit kuşkuyla aradım taradım, düşünüp tarttım da ondan

sonra vardım bu sonuca. Aldanması da zor, aldatılması da zordur kuşkucunun.

Ne denli bakım göstersek yeridir kuşkuya. O olmasaydı hoşgöründen yoksun kalacaktık çünkü. Hoşgörü olmadan da insanlık olmuyor. Kim hoşgöründen yoksunsa kuşkusevmezliğine kurban gitmiştir. Bağnazlık, *başka* düşünce olanaklarının varolabileceğini tasarlayamamak, başka düşüncelere yaşama alanı tanımamaktır. Doğruyu arayışını kuşkuyla sürdüren biriye, türlü türlü düşüncelerin içinden geçmiştir, çilesini yüklenmiştir hepsinin; kuşkucuya yabancı değildir bütün bu birer birer aşmış olduğu düşünceler. Bağnaza özgü tekyanlılığı içten anladığına göre, çürütebilecek yetkededir de bu tekyanlılığı. Bağnazla tartışılmaz ama. Başka belgelere, başka gerekçelere kapalılıktır bağnazlık. Belki de yapacak en iyi şey, bağnazın içine kuşku salmak, onun kuşkuyla kendi kendisini aşmasına yardım etmektir. Kuşkunun etkin olduğu yerde barınamaz bağnazlık.

Gene de öyle çok düşmanı var ki kuşkucunun. Çekmediği kalmaz din savunucularının elinden. Kendi inandıklarına inanmayanlar, kendi inançlarını paylaşmayanlar kuşkuyla çarpılmış mutsuz kişiler onların gözünde. «Tanrı diye birşey yoktur» inancına saplanmış olanlarda da aynı tutum. Onlar da tanrının varolmadığına inanmayanları «kuşkucu» diye aşağısalar. Ne güzel dile getirmiş günlüğünde Çehof kuşkucunun üstünlüğünü: «(Tanrı vardır) demekle (Tanrı yoktur) demek arasında, gerçek bilgenin büyük bir zorlukla geçtiği geniş mi geniş bir alan uzanır.»

Politikacılara gelince, nerdeyse hepsi, bulduğu yerde ezmek ister kuşkucuyu. Politikacının gözünde dirliği düzenliği bozar toplumda kuşkucu. Oysa tüm yaptığı, politikacının sözlerini eleştirmek, politikacının eylemlerine birtakım eleştirilerle yönelmektir: Ne diye şu ülkeyle ilişkilerimizi

yeniden incelemeyelim? Böylesi antlaşmalar egemenliğimizi tehlikeye sokmaz mı? Devlet görevlilerinin şimdikinden başka türlü davranması niçin daha doğru olmasın? Toplumsal ortamda görüneni de görünmeyi de eşmekten, deşmekten büyük bir tat alır kuşkucu. Topluma yararlı bir erdemdir de kuşku ondan.

Bizi hayvanlardan ayıran en önemli özelliklerden biri kuşku. Kuşkusuz yaşayacaksam hiç yaşamayayım. «Senin olsun tüm kuşkular, bana kuşkusuz yaşama gerek — böyle mi düşünüyorsunuz? Belki de hayvanları mutlu sandığınız içindir. Mutlu diyebilsek bile hayvanlara, içgüdüleriyle yöneliyor onlar çevrelerinde. Oysa içgüdümüz yok bizim. Varsa da keskin değil — içgüdü içgüdü sayılmaz ya böyle olunca, neyse — kör şeyler bizdeki bu içgüdüler. Ama kuşumuz var bizim, içgüdü yerine. Kuşku, ayrıcalığımız hayvanlardan, Kuşku yol göstermese bize tutunamayız yeryüzünde. Bol kuşkular dilerim size. — Benim gibi düşünmüyor musunuz yoksa?

(*Yeni Ufuklar*, Mayıs, 180)

EDEBİYATTA ÇEVRENİN ETKİLERİ

giriş

Yazımızda, çevrenin edebiyatımıza etkilerini aramak istiyoruz. Edebiyat çizgisini, örneklerimizi daha geniş ve sürekli tutabilmek için, şiire kaydıracağız. Çevre etkilerini de üç kısımda değerlendirmek istiyoruz; dış çevre etkileri, geniş çevre etkileri ve dar çevre etkileri. Geniş çevre ile dar çevreyi, iç çevre etkileri başlığı altında değerlendirmek de mümkün. Biz, yazının açılma istidadına, yani şiirin gelişme çizgisine bağlı kalarak, çevrenin edebiyata etkilerini arayacağız.

dış çevre etkileri

Dış çevre, edebiyatımızı dolaylı ve dolaysız olmak üzere, iki ayrı yoldan etkilemektedir. Burada, edebiyatımızı dolaylı olarak değiştiren (yani önce alt yapıyı etkileyen) dış çevre etkileri üzerinde, yazımızın dışına taşıdığı için, durmayacağız.

Dış çevrenin edebiyata dolaysız etkileri, dış çevre edebiyatlarının, edebiyat şeklindeki etkileridir. Türkiye’de, dış çevre edebiyatının doğrudan doğruya etkisinde kalınarak meydana gelen değişmeler, sadece bu iki edebiyatın (etkileyen ve etkilenen edebiyatın) birbirleriyle karşılaşmaları olarak düşünülemez. Türk edebiyatını, dış çevre edebiyatının etkilediği evrelerde, aynı zamanda, Türkiye’nin, bu dış çev-

relerle olan siyasî, iktisadî ilişkilerinde bir gelişme görüyoruz. Fransız edebiyatı etkileri, İngiliz, Alman ve Amerikan edebiyatlarının, yani burjuva edebiyatlarının etkileri, Türkiye'nin bu ülkelerle geliştirdiği siyasî ve iktisadî ilişkilere paralel olarak değişmiştir.

Biz, bu etkileri, iki bakımdan değerlendirmek gereğini duyuyoruz:

Birincisi, gelişmiş ülke edebiyatının, az gelişmiş bir ülke edebiyatını etkilemesidir ki, bu, gelişmiş burjuva kültürünün, Türk kültürünü kontrol altına almasına ve kısır bir edebiyatın doğmasına sebep olmuştur. Alt yapıya bağlı olarak değil, dış çevre edebiyatlarına bağlı olarak değişen bu edebiyatlar (yani bir üst yapının, değişik karakterde başka bir üst yapıyı etkilemesi) evrim geçirip olgunlaşabildiği halde, devrim geçirememiştir.

İkincisi, bu edebiyatlar, edebiyatımızda zaman zaman yenileşme hareketine öncülük etmekle birlikte, alt yapıdan, yani halktan ayrılmış, üretim ilişkilerine bağlı ve ona paralel olarak değişmemiş ve etkisi altında kaldığı ülkeler edebiyatının sınıfî karakterlerini gizli de olsa taşımışlardır. Genellikle burjuva karakterde olan bu edebiyatlar (halkçı bir karaktere sahip oldukları zaman bile), ana unsurlarını muhafaza ederek Türk edebiyatına adapte edilebilir oldukları için, gerçek devrimci edebiyatı temsil edememişlerdir.

geniş çevre etkileri

Osmanlı İmparatorluğu zamanında üç çeşit edebiyat vardır: hâkim yönetici sınıfın edebiyatı olan divan edebiyatı, daha ziyade köylü sınıfının edebiyatı olan halk edebiyatı ve dinî edebiyat olan tasavvuf edebiyatı. Biz, ilk ikisi üzerinde duracağız.

Hâkim sınıfların edebiyatı olan divan edebiyatında, imparatorluk parçalanmaya başladıktan sonra, yükselme, duraklama, hattâ gerileme devirlerinin içen, seven ve eğlenen özü terk edilmiş; bu öz yerini imparatorluğun o günkü meselelerine bırakmıştır. Tabiidir ki bu meseleler, bir sınıf veya zümrenin meseleleri değil, batmakta olan imparatorluğu kurtarmak amacını güden genel meselelerdir.

Fakat gerçek şudur: Türkiye, yüz elli yıldır, gelişmiş kapitalist ülkelerin derin etkileriyle parçalanmış, bölünmüş ve bünye değişikliğine uğratılmıştır. Türk yazarı, edebiyatçısı, silâhlı işgâlin dışında, bu değişikliğin özünü kavrayamamıştır. Geriliğin temel sebebini, tamamen kendi yurdunda ve kendi toplumunda; kurtuluş fikrini ise Türk toplumunun gelişmesini önleyen ülkelerde aramıştır. İçen, seven, eğlenen şiir terkedilmek zorunda kalınmış, fakat edebiyata hâkim olan siyasalar, sosyal olgular tarafından kısa zamanda çürütülmüştür. Divan şiirinin veya Osmanlı burjuvazisinin toplumcu uzantıları, her yeni sosyal olguyla birlikte, gücünü biraz daha kaybetmiştir (Örnek: Namık Kemal).

Genellikle köylü edebiyatı olan halk edebiyatı ise, cumhuriyetten sonra, aydın zümre edebiyatını etkileyecektir. En önemli etken, Türk aydınının, ülkenin temel varlığını ve gücünü meydana getiren, kurtuluş savaşını başarmış olan köylüye itibar etmiş olmasıdır. Anadolu'dan gelen halkçı şairler ile (Örnek: Kemalettin Kamu, Ömer Bedrettin Uşaklıgil), kökenini Osmanlı burjuvazisinden alan hece şairleri (Örnek: Faruk Nafiz Çamlıbel, Orhan Seyfi Orhon), aralarında bir mesafe kalmakla birlikte, birbirlerinin bilinçsiz de olsa etkisinde kalmaktaydılar.

Bu arada, heceyi (biçimi) dolayısıyla özü, halk şiirinden değil, Fransız şiirinden alan bir grup gelerek şiire hâkim olmaya başlıyor (Örnek: Cahit Sıtkı Tarancı, Ahmet Muhip

Dıranas).

Yukarda saydığımız edebiyatlar, bir sınıf edebiyatı olmaktan uzak, fakat yaratıcılarının sınıfî kökenleriyle izah edilebilecek özelliklere sahiptirler. Bizim konumuz bakımından dikkat edilecek nokta, bu edebiyatların yoğunlaştığı evrenin, Türkiye'de siyasî ve iktisadî bağımsızlığın yoğunlaştığı evreye rastlamış olmasıdır. Fakat gene bu evrede, siyasî ve iktisadî bağımsızlıkla çelişen bir sanat tutumu, hükümetin politikasında yerini alıyor. Bir yanda halkevlerinde mahallî, dolayısıyla millî değerler derlenirken, diğer taraftan batı sanatları, iktisadî ve siyasî bağımsızlığın kurucusu hükümetler tarafından ön plana çıkarılmış, halk daha kağıt ile yaşarken, makine toplumunun hareketli ve neşeli burjuva sanatı, yarı-resmî bir sanat olarak takdim edilmiştir.

Türk edebiyatçısı bu ikilem içindedir: millî edebiyatın bazı motifleri itibardadır; fakat batı edebiyatı — gelişmiş burjuva edebiyatı — zenginlik ve incelik bakımından ideal bir modeldir.

Meseleyi böyle koymayan bir grup vardır: bunlar üretim ilişkilerinde çelişme olduğunu gören sosyalistlerdir. Bir protesto, bir itiraz olan şiirleri, temel dünya görüşü bakımından dış çevreden soyut ve genel bilgilerden beslenmiş olmakla birlikte, şiirin hareket ettirici gücü halkın kendisidir. Ama, politik üst yapıya hâkim güçler, sosyalist edebiyatı mahkûm edecektir. Sadece edebiyat değil, sosyalist fikirler de mahkûm edilerek gelecek toplumcu edebiyatlar bilgi eksikliği ve bilinçsizlik yüzünden güdükleşecek, sapacak ve burjuva sınıfına karşı olan bu edebiyatlar, adeta burjuva sınıfının eğlence vasıtası haline getirilecektir.

Bu evrenin uzantıları arasında burjuvazinin ehlileştirmedeği halkçı şairler (Örnek: Ceyhan Atuf Kansu) tek başlarına ve ayrı özelliklerdeki şiirlerini geliştirmişlerdir.

Geniş çevre etkileri içersinde, son olarak Garipçilere değinmek istiyoruz:

Garip şiiri, İkinci Dünya savaşının ertesinde ortaya çıkıyor. Bu evrede sosyalist ülkelerle komşuluk ilişkileri gide-rek azalırken, diğer taraftan kapitalist ülkelerle olan ilişkiler artmaktadır. Sosyalist yayınlar yasaktır. Özgürlük adı altında sunulan çok partili hayat, geniş kitlelere izahı daha zor olan bir baskı rejimini örtmüş, gizlemiştir. Sosyalizm, bilgi ve bilim alanından, duygu alanına itilmiştir. Solcu aydın bir mücadelecisi değil, bir küskündür. Topluma sırtını dönmüştür. Meyhaneye girmiştir. Garip şiirinin ortamı budur.

Garip şiiri, emperyalist ve kapitalist gelişmelere karşı, açık ve belirli bir tavır takınamamıştır. Fakat bu arada, kendi protestosunu adapte edebileceği modeli, gene batı edebiyatında bulmuştur. Bakir bir alana uygulanabilmekte olan ve gelişmiş burjuva zevkini temsil eden bu batı edebiyatı modeli, yerli motifler ve esprilerle millileştirilmiştir. Solcu olan Garip şiiri — ki, Garip şiirini kendi süreci içinde düşünmekteyiz — sosyalizmin bilgi alanından kaydırılması ve solun şiddetli baskı altına alınması ile, ancak küçük solcu burjuva aydınının edebiyatı olmuştur.

Özetlersek diyeceğiz ki, geniş çevre edebiyatında, edebiyatın genel boyutları, geniş çevreye bağlı olarak değişmektedir.

Dış çevre edebiyatı, geniş çevreyi atlayarak, edebiyatı, doğrudan doğruya etkileyebilmekte; gelişmiş ülke edebiyatları, az gelişmiş ülke edebiyatını etkisine almaktadır. Bu etkenler, sürekli olsalar bile toplumsal bünyeye bağlı olarak devrim geçirememekte ve dolayısıyla millî edebiyatın yenileşebilmesi ve devrim geçirebilmesi için, daima dış çevreye yeni gelişmiş ülke edebiyatına ihtiyaç duymaktadır.

dar çevre etkileri

Bizzat yaşanan hayata, bizzat yaşanan hayatı meydana getiren olaylara ve şeylere, dar çevre diyoruz. Dar çevre edebiyatı, yani İkinci Yeni, 1955'lerden sonra görülüyor ve geliyor. Tabii, dar çevre edebiyatı birden ortaya çıkmıyor, geniş çevre edebiyatını dar çevre edebiyatına bağlayan köprüler vardır. Dar çevre ile geniş çevre edebiyatının bir karmaşası olan, fakat her halde genel bir şiir kalıbına girmeyecek, kişiliğe yani teklığe ulaşan şairler (Örnek: Behçet Necatigil) dar çevre edebiyatına geçişi hazırlamışlardır.

İkinci Yeninin, toplumsal izahını yapanlar, siyasî baskıların, şiiri, geniş çevreden uzaklaştırdığını, içe döndürdüğünü, anlamsızlaştırdığını, burjuvalaştırdığını söylemişlerdir. Böyle bir yorum, baskılara en kolay razı olanlar şairlermiş gibi, itibar görmüştür. Fakat olgular, bu yorumun yanlış olduğunu göstermiştir. Çünkü baskıların kalktığı ve bilinçlenme imkânları belirlediği evrede de, toplumcu siyasaya bağlı olan şairler, aynı şiiri sürdürmüş ve geliştirmişlerdir. Öyleyse bu şiiri meydana getiren etkenler doğru olarak tesbit edilememiş demektir. Bizce genel ve kolay bir izah tarzı haline gelen «baskı» gerekçesi, gerektiği kadar kullanılmalıdır. Dar çevre şiiri, genellikle şehirleşme bölgelerinde — ya da şairlerinin şehirlerde yaşadıkları evrelerde — görülüyor. Millî bünyenin kaldıramayacağı kadar hızlı bir kapitalist gelişme, tahrip edici etkisini önce şehirlerde göstermiştir. Solcu siyasanın yirmi yıla yakın bir süreden beri tamamen baskı altına alınmış olması, kapitalist düzeni, ebedî bir sistem olarak görmeye yeni kuşakları mahkûm etmiş, günlük geçim mücadelesi, adeta siyasî mücadele şekline dönmüştür. Burjuva yaşama biçimi ve zevki, hayat tarzına hâkim olmuş, siyasî umutsuzluğa terkedilmiş olan şehir insanının ahlâkını etki-

lemeye başlamıştır. İnsan kendi yalnızlığına terkediliyor. Bir çeşit çözülme. Görülüyor ki yarı-sömürgeleşmeye açık hızlı bir kapitalist gelişme, yeni bir insan tipi yaratıyor.

Bu evrede siyasî bir birliği ve ortak bir teorisi olmayan sol eğilimler parçalanmış, ve küçük motifler halinde, hayatın geniş ve izahı kolay olmayan derinlikleri arasına dağılmıştır. Üstelik, bugünkü insan kafası, el arabası yapan insan kafası kadar basit ve sade değildir. Makine yapan insanın kafasıdır, ve bir karmaşanın içinde, kendisine çıkış ve çözüm yolu aramaktadır. Bu makineyi kullanabilmek biraz zordur. Mesele, insanların bu zor makineyi kullanmaya ihtiyaç duyup duymayacaklarıdır.

İkinci Yeni şu anlayışı şiire temel olarak seçiyor: İnsan, bir tasarı değil, gerçekleşmekte olan bir varlıktır. Ülkü veya mücadele, insanın dış görünüşlerinden sadece biridir, ve genel olarak yaşanan gerçeğin kendisi değil, geleceğe ait özelemleri gerçekleştirme teorisidir. İkinci Yeni'de, toplumsal siyasa, genel bir özellik olarak görülmemişse, bu, şiirin toplumsal siyasadan uzaklaşmasıyla değil, bu şiiri meydana getiren unsurların, o evrede, böyle bir eylemi (fikri değil) olmamasıyla izah edilebilir.

İkinci Yeni çerçevesi içinde düşünebileceğimiz şairler, siyasalarını muhafaza etmekle beraber, yaşadıkları çağı yargılamamışlar, yaşadıkları çağın bir unsuru olarak kendilerini takdim etmişlerdir. Bu şiirde biz, genel olarak, yarı-sömürgeleşmeye açık kapitalist gelişmenin eleştirisini değil, bu düzenin yarattığı insanı, şiir şeklindeki belgeler halinde bulabiliyoruz. Kapitalist düzeni, yarı-sömürge haline gelişi, İkinci Yeni kendi kuralları içinde eleştirebilir mi? Bu eleştiriye yani mücadeleye katılmış insanın şiiri, elbette bu eleştiriye, yaşanan bir gerçek olarak tesbit ve takdim eder. Yani, şiirin toplumsal siyasadan uzaklaşması, şiir anlayışı ile değil,

şairin eylemi yaşayışı ile izah edilebilir. Burada şair, bir kahraman, bir kurtarıcı değil, çağının âlelâde bir insanıdır, ve yargılanacak bir şey varsa, o, şiir ve hattâ şair değil, böyle bir toplumu yaratan düzenin kendisidir.

bitirirken

Çevrenin, edebiyatın genel boyutlarını tayin ve tesbit ettiğini, alt yapının edebiyatı değiştirmekle birlikte, üst yapının edebiyata etkilerinin küçümsenemeyeceğini, yazımız boyunca anlatmaya çalıştık. Şunu da belirtelim ki, edebiyatta hiçbir etki mutlak değildir. Bir etki grubu, edebiyatın ancak ana unsurlarını değiştirerek, hâkim hale gelir. Bir edebiyat, yardımcı unsur olarak, çeşitli edebiyatlardan yararlanabilir. Bu, o edebiyatın millî özelliğini zedelemmez; ancak etkilendiği edebiyatın ana unsurlarını kendi ana unsuru olarak aldığı zaman, iş tersine dönmüş olur.

Bu arada, şunu da belirtelim ki, özellikle şiirin son yıllarda geçirdiği bünye değişikliğini, şiirin kendi kendisini eskiterek yenilemesini, izaha yanaşmadık. Son yirmi yılın edebiyatını, özellikle dar çevre edebiyatını, tamamen objektif olarak değerlendirebilecek kadar, zamandan ve çevreden sıyrılmış değiliz. Bu ortamın içinde yaşadığımız, çağın bilincine yeni yeni vardığımız için, birtakım eksik ya da yanlış yorumlar yapmış olmamız, o kadar mümkün.

ILHAN BERK

İlhan Berk (d. 1916) yılın en çok çekişme konusu olan, en çok yadırganan şairiydi. Yeni, değişik, alışkanlıklara sırt çeviren bir şiirin ilk örneklerini birbiri ardına yayımladı.

ORHAN DURU

Nihayet şiire giden bir konu Orhan Duru. Yalın. Çıplak. Saydam.

Soy bir otu İstanbul'un! (Bu soy ot sonradan yazılara düşecek, bir gün de bu şiire girecektir).

13 Aralık 1933. Rumelihisarı. (Namık Kemal - Tevfik Fikret - Hasan Âli Yücel aralık ayında doğdu).

Bu güzel ot, İstanbul'un küçük beyaz taşları arasında büyür. Rumelihisarı'nın arnavut kaldırımlı, ermenili dükkânları arasında gider gelir. Bir kolu uzar.

Büyük memeli bir kızıdan alfabe öğrenir. Ülkeler coğrafyasına çalışır. Babasıyla sokağa çıkar.

Bir hikâye *Kadın ve İçki* (Küçük Dergi, 1953). O zamanlar düşünmüyordur ki.

Çankırı. Afyon. Afyon'da gökyüzü mavidir. (Afyon'da zaferanıtı vardır ve kente kışını dönmüştür.)

Bir adaya çıkar Sait Faik. Cümleleri bozulur.

(Daha çok kurak topraklarda büyüyen bu ot, uzun zaman rüz-

ve erkeklik organları bir gece

gârlara karşı durur. İlk güneşli havalarda da boy atar. Onun için hepimizden uzundur).

Bir kitap *Bırakılmış Biri* (1939, Ankara). Hamle Matbaasında basılmıştır.

1958'de Urfa'da atları çiftleştirir. Haralara girer çıkar. Bu hara adamı, harada *Galile Denizi*'ni okur. Mağrip denizleri gibi hüznölüdür.

(Ey Mağrip denizleri!)

Artık parklar-aşevleri-Madam Frankenstein-Karabasan-Hamza ile Arkadaşı-Adamev-Lök. -Gökyüzünü söker.

Usdışı iki arkadaşıyla *Yeni Ufuklar* sokağına gider gelir (Ferit Edgü-Demir Özlü).

Artık Çekofsu ahşap bir evde oturur. Bitpazarına iner.

Sıkılır. Suretler oyar. Cumhuriyet ve Evliya Çelebi üstüne sık sık tarih düşürür. Bir inden Mercimek Ahmet'i çıkarır. Onun için devriktir.

Ve ot büyür. Uzun. Güzel. Üstüne yürür çıkmaz sokakların *Denge Uzmanı* (1962). Çünkü ağzının içi zehir gibidir.

Roma.

Roma kenttir. Urbino kenttir. Venedik kenttir. Ve eniştesinin yüzü kenttir.

Ve 1967'de iki kişiyle tanışır A. Newley - L. Bricusse (Dururun

Dünyayı İnecek Var).

(*Yeni Dergi*, Kasım, 38)

TURGUT UYAR

Turgut Uyar (d. 1926) yılın en başarılı şairi olarak görüldü. Hem çok yayımladı, hem de gazel-lerle eski edebiyatımıza doğru açılışı ilgi çekti.

HEMOFİLİ

O ölüm şimdi mi demektir. Kurutur. Askerleri ve sulakları.
Onların kanlı kaputlarını ve ekmek torbalarını
Askerleri. Yani o hep özlenen coğrafyasızları
İstanbulun ve Anadolu'nun bir yerlerinde,
gezgin ve ihtiyar şarkıcılar gibi
Gözümün en yaşlı yaşı akar. En beklemiş. Görünüşü.
Bir hasır iskemlede. Bir keçede oturarak.
Yüzyıllar biriminde. O şimdi kabaran.
Bir tarih çarşısı gibi.
Ayakları suda. Elleri ayasız. Alır önüne.
Hint ipeği ile Venedik aynasını,
ve bilerek mavisini denizin, bozluğunu toprağın
hatırlar geçmiş kanlarını. Hatırlarım geçmiş kanlarımı
Altında.
Sapsarı saçlarıyla. Bir direnmenin kanlı başı.
Gövdesinden ayrılmış. Uzun bir ırmak akışının. Uzun
Uzun.
Bir ırmağın karşısı gibi.
Kimi evlerin görüldüğü. Büyük. Kimilerinin görünmediği.
Küçük.
Evlerin içi gibi.
Kimi askerler gibi. Gönüllü yahut kurradan.
Son düğümünü atıp bir kilimin.

Bir kıyı postanesinde mektup atar gibi.
(Sana inanmışlığım bir büyük olaydır)
Kalkılınca keçeden.
Ben dalgalarını duyarım çarpışmanın. Bir bir.
Yenilmenin önce
Ve avunmanın. İnerken çaresizlik dört bir tarafa
Bir kuruluğu deyimleyen o aldanışı.
Bir hazırlıksızlığı...

«Gözümün altında mordan bir leke
Sular geniş bir aşkın coğrafyasında

Beşinci akşamımız daha güzel olacak
Kimsenin ummadığı bir tadın ortasında

Silerim morartırım bu aşk demektir
Bahar mı dedin, yakın. Bak ben hazırım bile.»

Oölüm bir yenilginindir. Kanayıp gider. Ve durdurulmamak.
Her akşam. Tozdan topraktan ve dükkânlardan arınınca.
Durmaz. Hazlar içinde bile. Bir bedene sarılınca.
Kurutur. Bütün plâncıların ve matematikçilerin
ve bütün aya bakarak. Kendini bir evrensel kurtuluş sanan-
ların.

Bütün suçlamaları omuzlayarak. Bir tarih çarşısı gibi.
Kendini bir evrensel kurtuluş sananların.
Sandviç yiyerek, biçimsel kazaklar giyerek
ve içtikleri.
Kurutulmamalıdır.

Odunun
Alkole
Dönüşümünü
Beceren ülke...

«Ben güzel bir ülkenin habercisi olurum
Ya güzel bir akşamın içki dağıtıcısı
Sular eser rüzgâra karışır bütün analar
Bir kalır onların ve bir karaciğerin ağrısı.»

O ölüm bir. Sonunda gördük. Denizden çıkarılmış bir hey-
keldi.

Belki uyuduğumuz bir eylül gecesinde bitirilmiş.
Parlatılmış. Yahut. Uyumadığımız bir akşamda. Bitirilmiş.
Şehrin ışıkları yanarken. Sen oradayken.
Mantonun düğmeleriyle oynarken. Sessiz bir kırılmada. Sanki.
O akşamı bir tutam tuza değiştirdik. Sanki.
Bir söğüt dalının sallanışı. Bir uzun
ırmağın.
Beni şimdi uyutma artık. Kes serçe parmağımı. Tuz.
Üstüne. Uyutma. Bas.
Uyumamalıyım. Bas.
Karşısı gibi...

«Ben herkesi tanırım adım şuradan
Gelip geçen bir şeyim, bir yer tutarım
Bir askerim gönüllü yahut kurradan
Kururum. Boşluklara ve suya silâh atarım.»

O ölüm. Bir akşamda. Parmak izli kadehlerin. Keçelerin
Ve kayatuzunun. Donuk. Dalgaların. Ve sonsuz konuşmaların
ortalığı kaplamış olduğu bir akşamda,
ve böylece kaybettiğimiz.

Bütün öğrenilmişliklerin bir incelik adına harcandığı. Bir
iskele sancak akşamında. Bir akşamda. Parlatılmış. Sen
oradayken. Ve herkes bir sessiz çanta gibi taşınırken.
Bizim suçluluğumuz. Düşmüş bir şehrin suçluluğu. Eksik

bir yasanın suçluluğu. Eksik bir kahramanlığın.
Bir kıyı postanesinde. Bütün şarkılar birden çalınırken.
Bir uzun söğüt dalının ağır ağır sallanışı.
İrmağın.
Rasgele görünen sallanışı.
Görünen...

«Buldum güzelliğini ırmağı beyazladım
Kurtulmanın ve seninle yatmanın
Kınama, yeni farkındayım, ırmağı beyazladım
boşluğunu, boşluğa ve suya silâh atmanın.»

O. Perşembeye bir kadındır. Onunla yatmalıyım. Yatarım
onunla.
Çoğalmak için. Ve ikimiz için. Aralıksız bütün bir perşembe.
Sabahlardan akşamlara kadar. Dünyayı çoğaltmak için. Dün-
yanın.
Sabırsız. Bir en yaşlı ülkesinde. Uzun. Bütün perşembe. Otel-
lerin
karşısında. O uzun ırmağın. Keçeciler ve bakırcılar
çarşısında. Bütün perşembeye. Cumaya abdest alırım. Uzun.
Çoğalmak için. Hep. Kanattığımı bir yara gibi. Uzun.
Hep kendiliğinden kanayan. Ve herkesin.
Kendini bir kurtuluş sanışı
gibi.
Ve kendi ölümünü.
Bir uzun. Uzunca.
Bir ırmağın
Karşısı gibi...

BİRAZ DAHA

Kullanamam ucuz özgürlüğü sana sığınırım
Azarladığım bir dünyayı suya bırakıp
Günlük dövüşü en uygun yerinde keserek
Ve kan biraz daha akar durur, **akmalıdır**
Bir çaresizlik sanırım, öfkem büyür, uğunurum
Oysa bir susam bir güzel dünyaya bakmalıdır
Ve kuytulardan, unutulmaktan tek tek
Ölülerimiz toplanacaktır.

Senin yıldızların güneşlere dönüşür
En karışık en bozgun bir öğle uykusunda bile
Ve sonsuz sevinç taşıyan bir çığlıktır
Bir suyun bir başka suya karışması
Kanları çökelirken bir soylu tabakta
Bir bahar anlatıcısının
Bir mutluluk dülgerinin
— Gecelerde ve yalnızlıklarında hepsi üşür —
Ölülerimiz toplanacaktır.

Ne kadar hüznün geçmişse dünyadan
Ne kadar acı geçmişse yaşayacağız
Hepsini yeniden, bir bir, dünyada
Dünyadan ve dünyayla sana sığınırım
Acılardan ve hüznlerden değil
Kaçmalardan ve korkulardan değil
Çünkü bir güçtür sıcaklığın kollarıma
Çünkü kanları, kanları, kanları hatırlarım
Çünkü ölülerimiz toplanacaktır
Ve yüceltilecektir bir mavide.

Haberlere, yorumlara ve büyük tirajlara
 Asalak otlara karşı, türeyip giden
 Bir sun'i ilkahla üreyip giden
 Bir soya, bir sanrıya karşı
 Kuşanıp kahramanca tek silâhını, kanını
 Diri bir su gibi gidenleri hatırlarım
 Odalarda ve güzel bir dünyada
 Sararırken bir başına eski güneş
 Yıldızımız uzak bir iklimde
 Bir tüfek olacaktır. Bir tüfek
 Ölülerimiz toplanacaktır.

Ve bizim bir haziranımız
 Bir yıl kadar yetecektir dünyaya
 Çünkü yoğun ve ateşle yaşanmış
 Çünkü ellerimiz, başımız ve kanımız
 Hâyâsız pençelerini korkuyla gizleyen
 Bir olgu olmayacaktır sana
 Ölülerimiz toplanacaktır
 Doldurulan bir kıyı gibi.

Anılacaktır bir general pantolonundan
 Nasıl sezgiler ve gerekçeler çıkardığımız
 Nasıl kırgın ve nasıl umutlu olduğumuz
 Bir şenliğin başlangıcından ve sonundan
 Sığınmamız da anılacaktır.
 Ölülerimiz toplanacaktır
 Kenar köşe kasaba hanlarından
 Deniz en güzel aşkken ayışığına
 Küçük ve karanlık odalarda öldürülenler
 Direnerek ve akarak ölenler
 Yüceltilecektir

Anılacaktır ölümleri

Bir şehir akşamında herkes kaçışırken
Ormanlar bir çözölmeye bozulurken
Karanlığa kanıyla karşı duran
Kanıyla ısıtan, yalazlayan karanlığı
Yalnız ve dayanıklı gecelerinde üşüyen
Ölülerimiz toplanacaktır.

Biraz daha kan, kan ve suyun akışı
Sana bir yamaç gerekmez mi
Ki sonun özlemine hızla varsın
Ki sen varsın, akıtılmış kanlarla varsın
Ve kan ve akışın o soylu tabakta
Ormansız bir halka sunulacaktır
Bir orman olarak
Ona sığınılacaktır.

Sana sığınılacaktır kırılıp toplanınca
Sana sığınıyorum kırılıp toplanınca
Değil sonsuz girdiçiktisine yaşamaların
Ey en güzeli, en gürü bütün çeşmelerin
Ayın ve denizin sahibi ve su içmelerin
Sana sığınılacaktır
Ve kuytulara, dağlarda, alanlarda
Akıtılan ve akıp gelen kanlarda
Bir sabah büyük büyük ateşler yanınca
Eller temizlenecektir
Bir tören olacaktır
Ölülerimiz toplanacaktır.

HER İKİ ADIMDA BİR
UYGUNSUZLUĞUNU (YALNIZLIĞINI)
ALGILAYAN BİRİSİNE
GAZEL

İlkin tarlaların ve otlakların ve suvatların
Ah benim güzel cahilliğim
Bitmeyeceğini sanırdım karanlık olmadıkça

Yaralı kalbim gürbüzdü sevişkendi
Bir şehir akşamında karanlık olmadıkça

Irmak boylarında gider gelirdim gider gelirdim
Elimde ceset çekmeye yarayan bir uzun kanca

Ne tarihsel badanaya ne pantolonlu aşka
Ah benim güzel şaşkınlığım
Ne bir koltuğa ne bir hasır iskemleye oturmadıkça

Irmak boylarında gider gelirdim gider gelirdim
Rahatlamazdım bir türlü bir ceset bulmadıkça

Ben size hep söyledim bu benim aşkım
Saate karşı alkol suya karşı tabanca

Benim suyum bir ateş çalışkanlığıdır
Kurutulmuş etlerim ve torbalarım hazır
Ama, Ben gene bir kürdanın diş etlerine batmasıyım
Bir çürük azı dişinin kenarında

Yaralı kalbim gürbüzdü sevişkendi
Bir şehir hır güründe karanlık olmadıkça

Ben neyim varsa taşırım neyim varsa taşırım
Bir marangoz gibi kulağımın arkasında
Ah benim güzel cahilliğim
Ağaçlar eni konu bir silâh olmadıkça

Belki bir kuruntudur yaralayan kalbimi
Her insan bir uygunsuzluktur ölü olmadıkça

(*Türk Dili*, Mart, 1986)

SULFATA'YA GAZEL

Acım sessiz bir güneş batmasıdır ölsün
Eksik ve kötü bir güneş batmasıdır ölsün
Her yerlerim bir yaşlık gibidir denizden
Bulantım yanlışlıktan bir deniz tutmasıdır ölsün
Ben denizi severim bütün insanlara olsa
Oysa o birilerinin kapatmasıdır ölsün
Sulfata karnımı avuçla güneşimi ver sulfata
Ham zerdaliler ve kavunlar ve bataklar ölsün
Ay çıkar dağlara vurur ey Mustafa
Bu gece Mustafanın sanki son yatmasıdır ölsün
Sulfata acımı dindir acını kat bana
Eksik ve kötü gemilerin gitmesidir ölsün
Ben ki çarşılara giderim armut kokarım
Kavuniçi duygular ve yataklar ölsün
Toysun adın deliye çıkar bir gün bilsene
Saat beşleri düşün yalnız öbürleri ölsün
Sulfata hatırla acımı sen bir haziransın
Sulfata öbürleri bir bayram haftasıdır ölsün
Ben dağlara çıkarım dağlarda bağırırım
Bütün çalgılar bir şeyin uzatmasıdır ölsün

EDİP CANSEVER

ÖLÜ SİRENLER

Gerçekte duymadığım sesler bitti
Öğleye doğru bir gökgürültüsü yalnız
Karıştırdı ortalığı bir süre
Gök akıttı bir parça yağmurunu
Ve deniz kuşları umutsuz
Arıyorken kokularını gölgelerinde
Sıyırdı bir iki bulutu güneş de
Yığılıp kaldı yorgun
Denizin gözbebekleri üstünde.

Bir uyum muydu durgunluk, fırtınayı
Gökgürültüsünü de barındıran içinde
Duyuyordum o tanıdık sesi yeniden
Tiz bir çingırağı andıran
Benzeyen zil sesine de
Daha önce unutmuşum gibi denizde
Yankılanıp durdu ara vermeden.

Hangi dili öğreniyordum? Mutluluk
İki tek ağustos çarpıştıran
Sızdıran kanını bu yaz gününe
Yaşayan bir mutluluk muydu? Ve işte
Kaç yerinden kesilmişti ki eilerim
Bekletip durdu da acısını bunca yıl
Şimdi bir gülümseme gibi sindi yüzüme.

Ansızın ortaya çıkmış bir şehirdi
Bu içiçe geçmiş durgunluklar

Birinin öldürölüşünden arta kalan sanki
 Ve yoğun bir sis parçası başımın üstündeki
 Eski bir görkemi anımsatıyordu bana
 Görmüşüm daha önce de bir Lidya kıralının boynunda
 Bilmekti yazgısı ölümünü, gene de
 Yıllarca beklemişti kendini
 Yeşimden sapı olan bir kılıçla
 Bense ne içimi yakan rüzgârı
 Ne denizdeki yangını, ne gökgürültüsünü
 Duymuş gibi olduğum sesleri de değil
 Yaşamın gövdesini arıyordum yalnızca
 Bir çürük dişle alınımdaki
 İki üç kırışığı yedeğine takmış da.

Özledim ilkeliliğimi dalgalarında
 Buldum savaşı bitmez derinliklerini
 Karıştırdıkça bir kargının ucuyla
 Gördüm, bekliyordu kendini o da
 Germiş de al kısıkcını Lidya kıralı gibi
 O turuncu ruh, değişken
 İzledim onda ilk oluşumu sanki
 Hafifçe kesilmiş gibi oldu dudağım bir yerinden.

İşledim payıma düşen her görüntüyü
 Kamaştı gözlerim kıyıya varınca
 Rüzgârın itişiyile kumlarda
 Durmadan yer değiştiren
 Sayısız siren iskeleti
 Çın çın ötüyordu sessizlik kaburgalarında
 Dedim, besbelli başıboş bırakmışlar da korkuyu
 Tarihin onlara bağışladığı
 Bu garip raslantıdan

Doğma bir rahatlıkla parıldıyorlar şimdi
Kemikleri som altından.

Sığındım çatısına bu yok olmuş şehrin
Şehir ki herkesin bir şehir düşündüğü gibiydi
Tanrım! tunç bir kapı kilidi
Bronz bir sokak
Kumlar içindeydi. Ve bu çakıl taşı
Kimbilir kimin külrengi kalbi
Tanrım!
Neden herkes başka tarafa bakıyor
Neden herkes başka biriydi.

Yıkıntılardan geçtim, eski mezarlardan
Şimdi artık bir anımsamada yeri olmayan
Arı kümeleri taşların arasında
Ve yukarda kuşlar yanmış kâğıt parçaları gibi
Uçuşuyordu da
Ağır ağır yanıyordu da şehir
Yanmayan kadınlar gördüm
Nasıl görünürse dünya gözyaşının altından
Tam öyle, dönüp duruyorlardı bu cehennem oyununda
Ve büyümeyen adamlar gördüm, hiç şaşırmadım
Konuşuyorlardı sırayla, ilgisiz
Ağaçlara asılmışlardı bir yandan da
Bir kapı kirişine asılmışlardı ve ufka
Ölüm müydü konuştukları? Ölümdü anlaşılan
Silince bir aynayı çıkıveren karşılmasına
Bir ölümdü ki, işte bir muska asılı dururdu duvarda
Bir büyü gösterilirdi
Bir kuyu sezdirilirdi
Hiç yoktan bir zincir boşalırdı avluda.

Akşam geri verince bana gözlerimi
Şehir de kayboldu, denizin durgunluğu da
Bir anka kuşu yeniden karıyorken küllerini
Bir kaya oyuğu kendini alıştırıyorken boşluğa
Dedim, deniz de bendim, düşleyen de denizi
Ve sabah olur olmaz üstünde derinliğimin
Bir gülümseme gibi bulacağım kendimi.

(*Yeni Dergi*, Ekim, 37)

CEMAL SÜREYA

ORTADOĞU

I

Anlat onu

Lâledir

Devesinin boynunda düğüm

Gecedir

Katırının gözünde sahtiyan

Sestir akar

Atının koşumlarından demir

Ve o dilenir

Sara taklidi yaparak

Nedir sandığa basılı bez

Aşevine giden işçiler

Neden ekmeklerini de yanlarında götürürler

Kimin gözleri tülbentle bağlı

Annesi bağladı hangi niyetle bağladı

Gömleği yastığının altında

Hiç giymiyecek o gömleği onu anlat

Her kelime yeniden söylenmektedir

Yeniden yeniden söylenmektedir

Ve her kelimenin anlamı

Başka olmaktadır bir öncekinden

Bütün gereksiz anıtları yıkmaktadır

Anıt sözü anıtları yıkmaktadır
 Irmaklar ırmaklar
 Irmak sözü ırmakları çoğaltmaktadır
 Yeniden yeniden çoğaltmaktadır
 Bir kez daha söyle ırmak sözünü
 Suçüstü basırmaktadır karanlıkları

Buradan gözalabildiğine
 Donanmış tek ağaç görmeyeceksin
 Ama irili ufaklı göllerle gamzelenir toprak
 Anlat nasıl boşaltıldı o şehirler
 Kumla çamurla tılandı herbiri
 Çirkin kuşları ağulu böcekleri besledi
 Sayda'yı Hatusas'ı Trova'yı
 Alfabe ihraç eden Fenikeyi
 Alfabe ithal eden Ankarayı
 Birbirine girmiş yazıları
 Taşbasmaları merkezleri, savaş arabalarını
 İki nöbetçiyi anlat
 Uygarlık kuzeye doğru çekilirken
 Akdeniz kıyılarına iki nöbetçi dikti
 Güneşi bir de şiiri

İlk adımda ürperen çiçekleri
 İlk adımda çiçekler ürperir
 Bir çiçek adı papatya
 Bir çiçek adı leylâk
 Bir çiçek adı yaz çiçeği
 Bir çiçek adı kış çiçeği
 Bir çiçek adı Tanrım
 Hafiften hafiften seyriyor
 Serseri kurşunun hedefi

Buradan gözalabildiğine
Tek ve seyrek göreceksin yağmuru
Ama her damla dopdoludur
Ve her damlada
Taşıran-damla onuru vardır
Bunun için kördür şerbet
Bunun için etoburdur petrol
Bunun için öfkeli dir özsü

Morarıyor faltaşı

II

Savaştan da kırıandan da olsa
Veremle de sıtmayla da gelse
Lâcivert bir çingiraktır ölüm
Patlar sarnıçların eski suyunda,
Kapaklanmış bir at resmi çizer
Havaleli çocukların kulaklarına.
Ve avcıdır amansızdır coğrafya,
Oyuklar halinde yitmişliğidir
Yüzyılların bıraktığı iş taştı.
Hangi taraftan esse rüzgâr
Zonklatır, sonra ortaya çıkarır
Kayalıklara sıkışmış bir tarihi,
Bir isyanı, bir dostluğu, bir yenilgiyi.
Dönüştüğü şu müthiş ortamda
Erkek totemlerin kadınsı fetişlere
Kilim sanrısının halı dalgınlığına,
Bil ki buradan gözalabildiğine

Dağların gizemli şakaklarından
 Ovalara yaylalara bozkırlara çöllere
 Bölgenin bütün üvey topraklarına,
 Bir değişim aracı olmuştur aynı;
 Altın öldürmüş ipek yalan söylemiştir;
 Kadı Burhanettin'in arkadaşlarını
 Mitridat'ın dostlarını sevgililerini
 Ağuya ve küçük tatlara alıştırmıştır;
 Tütüne, defineye, hayın okşayışına.
 Savaşın vakti yoktur oysa
 Ve ancak yenilgi halinde
 Söz konusu olabilir geç kalma.
 Umudun kanayan cephesinde
 Bak yağmur yağıyor ana unsura
 Kuşlar iyice alçaktan uçuyor,
 Bir şey vardı hani
 Yitirdim ya da hiç olmadı sanıyordun
 Oysa karışık bir anı gibi
 Seni uyurken öpmesi gibi babanın
 Bir ilkkar tomurcuğu gibi
 Geveze dualardan sıyrılmış
 Sürekli ve silik duruyor
 Bak o şey sinmiş şurana.

Binlerce binlerce yeraltı geçidine
 Şırıldayarak aktı
 Son gölgeleri yakılanların,
 Ateşlenirken odun ayaklarında
 Ve her akşam göğün yorgun başı
 Usul usul düşerken omuzlarına
 Sessizce ve hep birlikte aktı
 Büyük bir serinlik halinde

Son gölgeleri onların
Siyaset meydanlarından sehpalardan
Kale kapılarındaki ince yazıtlardan
Yanlış savaşlardan
Büyük bir yıldız kalabalığına
Sütündeki mavi damarlara koyunların
— Mavi şaman damarlarına —
Susuzluk ve işkence...
Bunlarla yarattı efsanesini
Bunlarla yarattı sorumlu Musa'yı
Bunlarla yarattı iyi İsa'yı
Bunlarla yarattı cesur Muhammed'i.

Anlat onu

Erzurum'da
Geçit vermez kaşlarının ardında
Derindir karanlıktır ıssızdır gözleri

Konya'da
Yüzünün herhangi bir yerine
Bir kibir kırışığı çekmeyi ihmal etmez

İzmir'de
Kavun karpuz sergileri arasında
Başı dönmektedir

Kahire'de
Tıkmıştır can kafesinin içine
Tarihin büyük hayaletini

Kuveyt'te

Sağ eliyle duaya dururken
Sol eliyle kışını kaşımaktadır

Telaviv'de
Ona büyük bir türkü lâzımdır
Büyük bir felâket lâzımdır ona

Ve her yerde
Güneş gizlice onun için parlıyor
Gece gizlice onun gecesidir

Her yerde
Morarıyor
Faltaşı.

III

Çiçek ki çiğniyorum ağzımda
Zifaktan ve yastan

Havlıyor barut
Sarartıyor gök kumaşını

Arkadaşım yirmi sekiz yaşında
Elinde yapraklar tutuyor

Arkadaşım otuz yaşında
Pamuğun kızlarını anlatıyor

Arkadaşım kırk yaşında
Bütün elbiseleri üstünde

Bütün elbiselerim üstümde
Kandan ve kavaktan

Bir şey var adını biliyorum
Beyaz ateşin içinde

Barutun içinde dimdik
Beyaz ateşin içinde

Koparak eski evlerin
Çürümüş ve nemli kokusundan

Tozun içinde
Biliyorum adını

Geveze dualardan sıyrılmış
Taptaze bir ses gibi

Arkadaşımın sesi gibi
Dünyanın ucu gibi

Sürekli bir mırıltı gibi
Yazdan yaz sokaklarından

Ey korucunun uzanamadığı
Çılgın salkım

Ey dönüşsüz olan
Yalnız açılan

Ve kapanmayan

ECEGİLLERİ OKUMAK

Ece Ayhan'ın (d. 1931) şiirine yaklaşma çabaları 1967 içinde de sürdü. Edip Cansever'in (d. 1928) yılın başlarında yayımlanan aşağıdaki yazısı oldukça ilgi çekti.

Ece Ayhan şiirinin kilit noktası dildir. Bu dil engelini aşmadan, satırların plastik oluşumunu değerlendirmeden, şiirin özel terminolojisini kavrayıp ona bilincimizde bir dirim kazandırmadan hiçbir sonuca varamayız. Ne var ki, kaypak bir bilimdir sanki Ece Ayhan'ın şiiri: kullandığı kelimeler kimi zaman da bunun tersine, kelimenin yüklemi bir santim ötedeki hayatla bağdaşmaz. Bu değişken durum bizi şöyle bir yargıya götürebilir: «Ecegiller»in şiirini anlamak için başvuracağımız sözlük onun başka şiirleridir. Diyebilirim ki iyi eğitilmiş bir zekâ, bu yöntemi uygulayarak, algı sınırlarına gelip dayandığı o pırıltılı zaman parçası içinde eline bir anahatar geçirir. Böylece ilk hareket başlar; harflerin, kelimelerin, sözdilimlerinin hareketiyle sorguya çekilen bir hareket. İşte bu dil-anlam diyalektiğini sezemedik mi, âdeta bir pina gibi kapanır Ece'nin şiiri; aldatıcı rengi dışarda, büyüleyici parlaklığı içerde. Çünkü onca imgeyi, betimleme tutkusunu, amaç çizgisini içe ulaştıran, içle kaynaştıran öge sadece dil değil, dilin hareketi, plastik bükülgenliğidir (souplese). Bunu bazan göze batıcı bir teknikle sağlamaya çalışır Ece Ayhan. Kapalı Çarşı, kolayca Çapalı Karşı'ya dönüşür. «*Elinde potin ayağında şemsiye*», eşyanın kullanılma değerini tersine çevirir. «Bakışsız Bir Kedi Kara» da, kediye karanın sıfatı yapar.

raktan soyutlamanın son aşamalarına varmayı dener.

Peki neden bu kadar seviyor dille oynamayı Ece Ayhan? Ben şöyle diyeceğim: yaşamadığı çağların, hattâ yaşarken bile yaşamıyor görüldüğü bir çağın, o hiç yazılmamış duygular tarihini ele geçirmek için. Bu yüzden kurulu bir şiir dili onun ilgisini çekmez hiç. Elinde değildir çünkü, neyi anlattığından çok, kendinde neyin anlatıldığını deniyor gibidir. Ya da tarihin derinliğinden bir ses, ona geçmişin gizlerini fısıldıyordur arada. Elimizde hiçbir ipucu olmasaydı bile, tarih bir uyum olarak aşılanmıştır onun şiirlerine. Atom fiziğinden söz açsa, tutup bir kozmonot üzerinc «ballade» yazsa, gene de geçmiş çağlardan bir karışım yapıyordur Ece Ayhan. Ama bu geçmiş çağlar eğilimi, birtakım somut uygarlıkların didaktik dökümüne yol açmaz. Hemen hemen yok gibi bir tarihtir onunkisi. Örneğin Bizans'a duyduğu ilgi, ilgi olmaktan çok mozaiklere bulanmış bir görkemliğin manyetik çekimidir. Böylece, onun şiirinde sorduğu bir scruyu biz de ona sormak zorunda kalırız: «*Kantocu Peruz sabiden yaşad mı patron.*»

Şiiri bir araç olarak seçiyor Ece Ayhan, kendini yaratırken başvurduğu bir araç. Giderek «şiir olmak» gibi bir sonucu peyliyor belki de. Bana kalırsa bir ermiş tavrı bu. Ya da kendi tapınağını arayan bir tanrıtanımazın başkaldırışı. Yoksa şiir onun nesine gerek! Aradığı derinliği, gereksindiği doygunluğu bulacağına aklı yatsa, bir cenaze levazımatı satış evinde çalışabilir, kiliseye zangoç olabilir, bir çiçekçi dükkânında düğün sepetleri hazırlar, daha olmazsa Pera'nın eski otellerinden birinde metrdotellik bile yapabiliirdi. Nedir ki, görünen'de yaşamaya istekli değil pek Ece Ayhan, yitirilmişin gizemli titreşimlerinde solumayı seviyor daha çok. Kendine sürgün, adresi olmayan bir yaratık. Hem Yahudi hem Hristiyan, hem tarihçi hem erotik bulgucu, hem Türkçe okur

hem İbranice, hem Babillidir hem Suriyeli, hem gerçekçidir hem büyücü, hem her yerde yaşar hem hiçbir yerde, kısacası ölümü doğumundan önce gelen bir «her şey» o «*Ayaper'a'nın kendi kendini yok etmesinin caddeleri. Bırakılmış bir kentin kar yağışları salgından.*» Çoğu kez bu kaygan ve belirsiz düzeye oturtur şiirini. Doğrulanmaktan korkar da ondan. Düşsel dünyasına, geliştirdiği yalnızlığına ihanet etmekten çekinir. Gene de olmazlıkların, gizemciliğin, us dışı taşkınlıkların hiç de konuşkan olmayan bir çevirmenidir o. Acı yoktur «Ecegiller»in şiirinde. Çılgılığı andıran bir initli mi? Belki.. Yaşayamadığı duyarlıkları çağına bitiştirirkenki sıkıntıdan çıkan ses. Şiirin çağ atlama, yerini bulma sesi. Ama Romantiklere özgü bir kaçış, geri dönüş niteliğine bürünmez ondaki tarih tutkusu. Sadece bir gezgin gibi dolaşır geçmiş çağlarda. Fotoğraflar, filmler çeker; tanrılarla, imparatorlarla röportajlar yapar; «*mor gözlü çocuk ölüsü bir pazar*» günü de can verir bütün bunlara. Sonra da uzaktan bakıp, «*Benim hiç çin'-de bir ablam olmamış...*» der. Olağanüstü bir olağanlık! tıpkı soru sorarken olduğu gibi: «*Otelde, onun (ceset'im) yatağında yatarım. Saçlarının kapkara öyle uzadığı zamanlarda, dirimin ondan esirgediği ve benim ona vermeye çalıştığım şey neydi acaba?*» Metafiziksel bir şefkat, Sisyphus'unkini andırır bir çabalama, biraz da... biraz da Rilke sancısı, hepsi o kadar. Ne var ki, soru sorarken bile felsefe yapmaktan kaçınır Ece Ayhan, durdurur, saptar, gösterir ve yavaşça çevirir kamerasını bir başka yöne doğru.

Gene de dışa çevrik bir şiir değildir Ece Ayhan'ın şiiri, kendi özel evreninin içten içe konuşturulmasıdır. Dış dünya yitip gitmesini önler bu konuşmanın, giderek nesneleşmesini bile sağlar. Böylece betimleme ön plana geçerken, sinema öğeleri de işe karışmaya başlar. Görüntüler kopuk kopuktur çoğu kez, dağınıktır. Ama bu dağınıklık şiirin bünyesiyle

çatışmaz. Birlikte bakıldığında birtakım oynak kesitler, kısa metrajlı hayat görünümleri dökülür zihnimize. Ayrıca yontulmuş, ayıklanmış, yeniden yontulmuş, şairin dünyasıyla özdeşleştiği zaman da birden boşluğa bırakılmış izlenimini uyandırır bu görüntüler. Mecazlar, benzetiler de çok önemli bir yer tutar Ece Ayhan'ın şiirinde. Düz, yalın söze pek rastlanmaz. Bunun nedeni de, «şiirle anlatılmaz, verilir» ilkesine bağlılık olsa gerek. Kullandığı benzetilerin ilginç yanı, «gibi»lerin benzetisi olmaması, dünyanın eşyalarının yanyana, ardarda, üstüste bulundurulmasıdır. Eşyayı bir bıçak gibi saplayıp çıkarır doğaya bazan. Bazan da satranç oynar gibi oynar eşyayla. «*Yeşil çuhalı kahveler rıhtımında gizlenmiş çivit rengi evlerine*» derken, evler gizlenen, yer değiştiren, gözetleyen, canlı bir nitelik kazanıverirler hemen.

Yer yer simgelere de başvurulur. Bu çok özel dünyanın kıpırtılı örtüsüdür simgeler. Şiirin erotik bölgelerinde iyiden iyiye kalınlaştırır bu örtüyü Ece Ayhan. Böylelikle kaba, kolay anlaşılır bir erotizmden sıyrılmış olur. Daha çok da sertlikler, yumuşaklıklar, bükülgenlikler, cinslilikler ve bütün bunların şiir içinde uyuşma ya da karşı karşıya gelme biçimlerinden çıkar bu özellik. Yeni şiirin nesneleşmesinde, kıvamında aranmalıdır cinsellik. Kimi kez de, «*Ben ki son üç gecedir intihar etmedim hiç, bilemem*» mısrağında olduğu gibi, erotik belirleniş apaçıklık içinde verilir. Ardarda üç gecedir intihar etmesi, cinselliğin ölümle simgelendiğini, hattâ Sade'la bir paralellik bile kurulduğunu göstermektedir. «Ortodoksluklar»daki «oğlankızoğlan» ve benzerleri ise oldukça kuru ve resmîdir. Ece Ayhan'ın simgeler dünyası, çağdaşı şairlerin simge dünyasıyla pekişmek, böylece işlevini daha iyi yapmak hakkından yoksundur. Çünkü simgelerin hem bilinçle, hem de içtenlikle kullanılması bile şiirimiz için çok yenidir. Bu yüzden Ece Ayhan'daki saplantıları, simgelere

kenetlenmiş saplantıları anlamamız biraz yorucu olacaktır.

«Ecegiller»in şiirini anlamak için başvuracağımız sözlük onun başka şiirleridir, demiştik. Bu çok kendine özgü dünyaya girebilmek için elimizde başkaca bir araç yoktur. Buna karşın, Nâzım Hikmet'in herhangi bir şiirini bir kez bile okumak, kendimizi onun dünyasına katmak için yeterlidir. Çünkü Nâzım Hikmet hem kendinin hem de başkalarının şairidir. Ece Ayhan'a gelince, o, yalnız kendisi için yazar ve yazdıklarının misyonerliğini yüklenemez. Bu bakımdan, «Hizmet etmeyeceğim» varsayımından yola çıktığı düşünülebilir. Bir de şu var: Ece Ayhan kendini topluyor, açıyor şimdilik. Dağlarca'nın tam tersine, onun yeni şiirleri eksikliklerini somutlamıyor. Açıkça gördüğümüz şey, «authentique» bir dünyanın kurulduğu, mitsel çekirdeğin yavaş yavaş genişlemekte olduğudur.

Ece'nin şiirini okumak, ondan yeterince bir tad çıkarabilmek için elimizde bir tek yöntem var. Bu da Ece Ayhan'ın yöntemi olsa gerek. O nasıl tarihten taşıdıklarını çağına bi-tiştiriyor ve tarihin üstünde çağdaş bir «relief» gibi kalmayı başarıyorsa; biz de onun gibi yaparak, yani şiirlerinin yakın tarihine gidip gelerek, her yazdığı şiirden bir tad çıkarabiliriz.

(*Papirüs*, Şubat, 9)

ECE AYHAN'A DOĞRU

Nâzım Hikmet üzerine bir çalışmasıyla «Yeni Dergi Eleştiri Yarışması»nda birinciliği paylaşan Mustafa Öneş'in Ece Ayhan üzerine yaptığı inceleme, kendisine «büyük umutlarla» bakılmasına yol açtı.

O sahibinin sesi gramofonlarda çalınan şey
incecik melânkolisiymiş yalnızlığının
intihar karası bir faytona binmiş geçerken ablam
caddelerinden ölümler aşkı pera'nın¹.

dizeleriyle başlayan *Kınar Hanımın Denizleri* adlı kitabında Ece Ayhan'ın bizi geçmişin üzüncü verici yaşantılarıyla yüzleştirmek istediğini görüyoruz. Burada üzüncü doğuran, şairin sunduğu «geçmiş an» ile «yaşadığımız an»ı birlikte algılamaya uygun yaratılışımızdan ötürü, bu iki değişik an'da oluşan durumların bir süreç içinde kavranılabilmesini sağlamak amacıyla, aralarındaki zaman boşluğunu dolduran anılarımızdır. Yukarıdaki dizelerde yalnız bir kadının şarkılarla beslenen üzüncü verilmektedir. «Sahibinin sesi gramofonlarda çalınan» alaturka şarkı plâklarının, iğnenin altında kap-kara renkleriyle dönüşünden çıkan sesi bir kadının bedeniyle yalıtıp, şarkıların «aşk», «ölüm», «yalnızlık» gibi duygusal yanları olan sözcüklerini benimsemesi sonucunda içine düştüğü melânkolik durumu intihar düşüncesine değin vardırışı

¹ «*Kınar Hanımın Denizleri*», s. 5.

anlatılıyor da denilebilir.

Kınar Hanımın Denizleri üzerine genel yargılar vermeden önce kitabın adını taşıyan şiirden de üç dize alıp çözmeye çalışalım:

Bir çakıl taşları gülümseyişi ağlarmış karafaki rakısıyla
şimdi dipsiz kuyulara su olan kınar hanım'dan
düz saçlarıyla ne yapsın şehzadebaşı tiyatrolarında şapkalarını tüketemezmiş hiç²

İlk dizenin baştan dört sözcüğünde, çakıl taşlarının beyaz ve yassı şişkinliğiyle Kınar Hanım'ın yanaklarını çağrıştıran şair oraya bir de gülümseyiş oturtmaktadır. Beşinci sözcüğün görevi ise, onun, bir denizin yüzeyi gibi değişen duygularını verebilmek için, gülümseyişin dizenin sonuna değin yayılmasını önlemektir. Buna göre, «bir çakıl taşları gülümseyişi» ile «ağlarmış karafaki rakısıyla» eşit heceli bölümlerine ayrılan dizede, iki karşıt sözcük arasında bir girişim çalkantısı kurup her an çatlayabilecek sevinç ve üzünç kabarcıklarını bir arada oluşturarak Kınar Hanım'ın yaşantısının içerdiği çelişkiyi gösteriyor. Ayrıca, bir yandan çakıl taşları ve rakı sözcükleriyle suyu, bir yandan karafaki ve şapka ile kuyuyu imleyip, şapkalarının Kınar Hanım'a göre tükenmezliğiyle Kınar Hanım'ın dipsiz kuyulara göre su olma durumu arasında orantı kurarak, ölümüyle yokoluşa doğru giden yankılı uzantısını duyuruyor bize.

Ece Ayhan, *Kınar Hanımın Denizleri* adlı kitabında, şimdiki zaman kesiminin altında ve pek seyrek ona değinen bir şiir yörüngesi çizmekte, görüntülerini ise tasarımlarla kurulmuş yapay bir evrenin yaşanmamış anılarından devşir-

mektedir çok kez. Bu şiirlerde geçmiş zaman, anı uzantıları biçiminde şimdiki zaman düzeyine çıkarılmaya çalışılırken bir yerinde düşten uyanmışçasına görüntünün uçup kaybolduğunu görüyoruz. Örnekse:

İntihar karası bir faytonun göğşe ağışı atlarıyla birlikte³

dizesinde olduğu gibi.

Yine şiirlerindeki, daha önce de göstermeye çalıştığımız, yalıtık sese yeni bir örnek vermek gerekirse «Kınar Hanımın Denizleri» şiirinin,

Ve içinde ut çalan kadın elleri olurmuş hep⁴

dizesi en uygundur. Ut seslerini yalıtan içiçe iki tabakadan biri kadın ellerinden, diğeri Kınar Hanım'ın bedeninden oluşmaktadır. Şair, yerine göre, canlılara ya da nesnelere ilişkin görüntülerle, karşıt anlamlı imgelerle, mitlerle, olumsuzlukla, özel biçimlerle yalıtıyor sesleri. Okur, yalıtık seslerden «ses anısı», yapay görüntülerden «görüntü anısı» ve ikisinin bileşiminden de «devinim anısı» algılamaktadır onun şiirinde.

Şimdi de kitaptan bir şiir alıp bütünüyle inceleyelim:

KANLI NİĞÂR

Düşünmek istemek pera'da
goygoycularla düşünmek istemek
gücüme giden kanlı niğâr'ı

³ «Kınar Hanımın Denizleri», s. 5.

«Kınar Hanımın Denizleri», s. 6.

Uzamış masallardan güzleri
 bir halı sermek taşlığa ablamın
 biraz konuşmak istemek sonra çekip gitmek

Hiç ölmüyor mu kanlı nigâr
 bir ay girerken yüreğine geceleri rastıkları kaşlı hiç⁵

Birinci ve ikinci dizelerde şairin, kendini Kanlı Nigâr'ı düşünmeye zorladığını görüyoruz. Fiillerin mastar biçiminde kullanılıp zaman boyutlarından birine sokulmaması hem Kanlı Nigâr'a zamansızlık kazandırıyor hem de «gücüne giden» bir kişinin konuşma özelliğini ortaya koyarak üçüncü dizede söylenenleri biçim bakımından doğruluyor. Başka türlü söylersek, Kanlı Nigâr'ın, ilk iki dizede bütün doğal değişmelerden kurtularak mastar soyutluğuna büründüğü savında bulunabiliriz. Gene üzünçle öfke karışımı bir duyguyu dile getiren «gücüne gitme» deyiimi, şairin, «istemek» fiilini kullanırken «goygoyculuk»la ilgisini de düşündüğünü göstermekte ve Kanlı Nigâr adının çağrıştırdığı sokak kadınları karşısında, alıngan kabadayılardan davranışlarını duygusal bir biçimle çizmekte olduğundan şiir içinde önemli bir yer tutmaktadır. Dördüncü, beşinci, altıncı dizelerde ise, Kanlı Nigâr'ın durumu bugün artık geçilmiş bir yaşantının masalsı görüntülerinden oluşan bir durumla karşılaştırılarak, yaşanmış anıların güçlü ama sınırlı ve geçici görüntüleri yanında onun değişmezlikle soyutlanmış varlığı daha iyi belirleniyor. Ayrıca şiirin üçer dizelik iki bölümü arasında yapmaya çalıştığımız ayrımı, bu bölümlerde, yani gerek birinci ve ikinci, gerekse beşinci ve altıncı dizelerinde kullanılan mastarlar üzerinde de gösterebiliriz. Örneğe, birinci dizeden «düşün-

⁵ «*Kınar Hamının Denizleri*», s. 31.

mek istemek»i, altıncı dizeden «konuşmak istemek»i alıp matematiksel kısaltma yaparak «istemek»leri kaldırırsak geriye kalan «konuşmak» ve «düşünmek» mastarlarından «konuşmak», «düşünmek»den daha somut daha süreksiz bir eylemi bildirir. Yedinci, sekizinci dizelerde şair, Kanlı Nigâr'ın ölümsüzlüğüne karşı koymak için ölmek fiilinin mecazi anlamından yararlanmayı denemektedir. Ama onu birey gibi değil de bir sembol gençliği içinde düşünmek zorunda kaldığından, geceleri yüreğine giren ayın güzelliğini çarpıtarak bireysel güzelliğe benzemesine engel olmaya çalışıyor. Yedinci dizenin başında, sekizincinin sonundaki «hiç» sözcüklerinin görevi ise görüntüleri hiçlemektir. Ece Ayhan'ın, birçok şiirinde yaptığı gibi burada da şiiri bitirirken görüntülerinden kurtulma çabası açıkça belli oluyor. Bu yüzden şiirlerinin sonunda kurtulmaya, arınmaya, erince doğru yükseliş sezilebilir.

Şimdi de şiiri, kafamızda doğurduğu bazı sorular yönünden incelemeye geçelim. «Nigâr» neden «kanlı»dır? Niçin «goygoycular» da onu düşünüyorlar? Ve o neden hiç ölmüyor? Şairin gücüne giden de bunlardır üstelik. Soruları bir bir ele alarak, «kanlı» sözcüğünün, dilimizde, bir özel adın başında kullanılırsa «adam öldüren»; «goygoycular»ın ise «dilenciler» anlamına geldiğini kabul edersek, Kanlı Nigâr'ın, dilencilerin düşündüğü, öldüren ama kendisi ölmeyen bir şey olduğu sonucuna varırız. Öldüren ama ölmeyen ya Tanrı'dır ya bir masal kahramanıdır. Oysa «Tanrı» sözcüğünü en çok kullananların dilenciler, şairin «Kanlı Nigâr»ı düşündüğü yerin de «pera» (yani Beyoğlu) olması «Kanlı Nigâr»ın bir masal kahramanını imlemediğini gösterir.

Buraya değin yaptığım ve bundan sonra yapacağım incelemeler, şairin bazı şiirlerinden kesitler alarak iç yapılarını göstermek ereğini gütmektedir. Amacım, sıradan okurunu

çok aşmış bulunan bugünkü şiirimizin, içerikten yoksun dış-biçimsel numaralarla aldatmacılığa kaçmadığından yadırganan şairlerinden biri olan Ece Ayhan'ın kendine özgü duyarlılığına okurları yaklaştırıp imge alanına girebilmelerini sağlamak için bir bakış açısı kazandırmaya çalışmaktır.

Bakışsız Bir Kedi Kara adlı kitabında şairin, alışılmış dize biçimini bırakarak, düzyazı görünüşünde ama yeni bir deyişle sunduğu şiirleri, *Kınar Hanımın Denizleri*'ndekilerden, daha az duygusal, daha esnek, hattâ plâstik oluşlarıyla ayrılmaktadır. İlk kitabında, geçmişin ansınmasından doğan bir üzüncün verilmek istenmesine karşılık, *Bakışsız Bir Kedi Kara*'da çağımız bireyinin, korkusunu bir yandan kendinde yaşarken öte yandan onu ya çocukluğunun masal dünyasına aktararak ya da olumsuzlaştırarak, çarpıtarak gidermeye çalışıyor. *Bakışsız Bir Kedi Kara*'da çok yoğun görüntülerle karşılaşmaktayız. İmgeleri budamadan, doğallıklarıyla alıp birbirlerine uydurarak kuruyor şiirinin yapısını. Öyle ki hem imgenin çağrışım alanını ve duygusal boyutunu çecek olursak, aralarında hiçbir benzerlik bulunmasa da, bunların birçok noktalarda kesiştiklerini görebiliriz sanıyorum. Gene onun, şiirin düşmanı olan ve okuru alışkanlığa sürükleyen tekdüze anlatıma düşmemek için imgeleri birleştirirken özel yöntemler kullandığını söyleyebiliriz. Ece Ayhan'ın, şiirini ufak tefek bozuşturmalarla değişik kılma, anlaşılmasını güçleştirme yoluna saptığını sananlar yanılmaktadırlar. Onun şiiri, evrene bakış açısı gereği bir olumsuzluk, çelişme ve karşıtlık temelleri üzerine kurulmuştur. Çünkü çelişikliği, olumsuzluğu, karşıtlığı, çok kez şiirin bölüm!eri ya da imgeleri arasında göremediğimiz halde, bütünlüğü içinde kavırıyoruz.

Ece Ayhan'ın şiirinde uyum, ses benzeşmesinden doğan bir müzikalitenin imgeleri saran ses uzantıları ile değil de, imgeler arasında boşluklarda çağrışımlarla oluşan durumla-

rın bu boşluklara yerleşmesi sonunda ortaya çıkıyor. Aslında şairin bize vermek istediği de «ara görüntüler», yani ayrintılardır. Bu uyuma «görüntü uyumu» denilebilir.

Şimdi, yukardaki yargılarımızın getirdiği şu soruyu yanıtlamaya çalışalım: Olumsuz, karşıt, çelişik imgelerin çağrıştırdığı ara görüntüler ne türdendir? Bunlar yalnız başlarına, kendilerini çağrıştıran imgelerden bağımsız olarak pek algılanamazlar, ancak onlara dialektik bir gelişme kazandırır. Dialektiği, karşıtıyla birlikte gelişen durumların birbirlerini içermesi anlamında kullanıyorum.

Ece Ayhan'ın, şiirlerini bütünüyle kuşattığı için tinsel yapısına geri götürülebileceğini sandığım bir özelliği vardır. Daha önce de sözünü ettiğim bu özellik, onun bir yandan te-dirgin edici, erinç kaçırıcı, korkulu imgeler yaratırken, öte yandan bunları masallaştırarak duygusal etkilerini gidermeye, soyutlamaya çalışmasıdır. Yaptığı soyutlama, mumyalama iş-lemine benzetilebilir. Gene masallaştırma, şiirine fon derin-liği ve görüntü zenginliği sağlamaktadır. Örneğe:

tüllere sarılı mor bir karadağ tabancasıyla⁶

dizesi, şiirin bütününe okuyunca, intihar etmeyi düşünen bir kızın tabancayı taşıırkenki inceliğinin üzüncünü veriyor. Renginin morluğu ile tüllere sarılı oluşu tabancanın ürkünç-lüğünü gidermeye yetiyor. Başka örnek verelim:

Rüzgâr, sürükleyip duruyor dışarda; küf gözlü, teneke-den bir ejderhayı ve paslı bir cesedi⁷.

⁶ «Kınar Hanımın Denizleri», s. 5.

⁷ «Bakışsız Bir Kedi Kara», s. 10.

Bu dizede «teneke» ve «ejderha» imgeleri hiç de birbirlerine yakın şeyler değil. «Küf gözlü» ise, ejderhaya daha yakın olduğu için bu iki imge arasındaki açıklığın ortasına bile düşmüyor. Ama burada, bir tenekenin rüzgârın önünde sürüklenirken çıkardığı ses, «teneke»den «ejderha»ya doğru bir imge akımı sağlamaktadır. Eğer tenekeyi değil de ona yüklenmeye çalışılan «küf gözlü» niteliğini ejderhanın karşısına koyarsak, aralarında, sürüklenen bir tenekenin sesiyle bağlantı kurabiliriz. Dizede, teneke ile ejderha arasında çift yönlü çağrışımsal bir bağ vardır. Tenekenin sürüklenişinin gene aynı eylemle (yani tenekenin sürüklenişi eylemiyle) yalıtılmış sesi, «küf gözlü» niteliğiyle birleşerek «ejderha» imgesini doğuruyor. Sesin eylemle yalıtılması, Ece Ayhan'ın şiirlerinde görülen belli başlı özelliklerden biridir. Böylece masal zamansızlığı daha iyi verilebilmektedir. Yukardaki dizeyle anlatılmak istenilen asıl şey, rüzgârın küflü bir tenekeyi sürüklemesi olayıdır. Şair, bu sürüklenmeden çıkan irkiltici sesi bir masal yaratığına yükleyerek ondan kurtulmaya çalışıyor. İmgeleri yazılış sırasına göre ele alacak olursak, virgülle ayrılmış «küf gözlü» imgesinin hem «tenekeden bir ejderha»yı hem de «paslı bir ceset»i nitelediğini görürüz. «Teneke», «ejderha», «paslı», «ceset» arasında matematiksel bir orantı vardır. Bu sözcüklerden ilk ikisi dörder, diğer ikisi ikişer hecelidir sonlarındaki takılar çıkarılırsa. Gene matematikte olduğu gibi, adı geçen sözcükleri A, B, C, D harfleriyle gösterirsek $A/C=B/D$ orantısını elde ederiz. Eğer dize, «Rüzgâr, sürükleyip duruyor dışarda; küf gözlü, paslı bir tenekeyi ve bir ejderha cesedini» biçiminde yazılsaydı üzerinde durulmaya değmezdi.

Ece Ayhan'ın şiirinde imgeler belirli işlerle görevlendirilip belirli yerlere saptanmış değildir. Yerleri her an değiştirilebilir. Yani bir imge, yerinden çıkarılıp şiirin neresine

götürülürse götürülsün, yeni yerini ve görevini yadırgamaz.

Gene yukarıdaki dizeye dönelim. Tenekenin ejderha ile bağlantısının, sürüklenirken çıkardığı sese dayandığını söylemiştik. Cesedin teneke ile bağlantısı ise cansızlığından ve paslılığındandır. Şair, tenekenin sesinden kurtulmak için bir ejderha yaratıyor ama ejderhanın da, hem verdiği korkuyu gidermek hem masal yordamına uymak bakımından öldürülmesi gerekmektedir. Bunu, tenekenin yerine ceset imgesini koyarak yapıyor. Daha açık söylersek, önce tenekenin sürüklenirken çıkardığı sesi «tenekenin sürüklenişi» eylemiyle yalıtıp, sonra cansız bir bedenin sessizliğine dönüştürerek ortadan kaldırıyor. Dizenin sonunda, bir cesedin sızlanmasız sürüklenişini duyuyoruz. Bütün anlattıklarımızı şöyle özetleyebiliriz: Şair, cansız bir nesnenin verdiği tedirginliği gidermek için onu önce canlı olarak düşünüp sonra öldürmektedir.

Bakışsız Bir Kedi Kara'da, şiirsel gerilimi dizeler arasında değil de imgeler arasında kurmaya çalışan Ece Ayhan'ın, dizesiz bir şiire doğru gittiği söylenebilir. Görüntülerini, sözcükleri bırakıp boyalarla çizseydi, bence, günümüzün anlayışına uygun bir resim çıkardı ortaya. Çünkü şiirlerinin bazı bölümleri çağdaş bir resmin yorumunu andırmaktadır. Örneke:

KARGINMIŞ BİR İLK YAZ

Ay; gecikmiş ağı, yosun yeşili bir canavar. İlerlemiş gece; kanatsız yarasalar, ıslanmış silâhlar. Devrilmiş bir tramvay caddede. Bunlar, karginmiş bir ilkyazın simgeleri. Büyük uçurtmamı çalmışlar deliliğimden, mor gözlü çocuk ölüsü bir pazar, onu bulamıyorum.⁸

⁸ «*Bakışsız Bir Kedi Kara*», s. 12.

Şiirin ilk üç dizesiyle gece tablosu çiziliyor. Görüntüler, noktalı virgülle ayrılmış «ay» ve «ilerlemiş gece» ana imgelelerini tanıttayıcı bir biçimde düzenlenmiş. Yalnız burada imgelerin korkunçluklarının giderilmesi, salt psişik bir gereksinme olmayıp, gecenin sessizliğinin verilebilmesi için de zorunludur. İlk dizedeki «ağı», ya Osmanlıcada «zehir» anlamına gelir ya da «ağ»ın, ismin «i» halinde kullanılışıdır. Her iki anlamı da, yakalanması, öldürülmesi gecikmiş bir canavarı çıkarıyor karşınıza. Ama ayışığının aldatıcılığını düşünürsek görüntü pek korkunç gelmemektedir. İkinci dizede de gecenin sessizliğini bozacak bir şey göremiyoruz. Yarasa kanatsızlaştırılmıştır; artık uçamazlar. Silâhlar ıslanmış olduğundan ne sesleri ne de öldürücülükleri kalmıştır. Üçüncü dizede ise devrilmiş tramvayın yolu kapatarak eylemi durdurması, eylemsizliği pençinliyor. Bu, dinmiş bir fırından hemen sonra çizilen ilkyaz tablosudur. Son dizede, ilkyaz, uçurtma, çocuk arasında basamak kurarak çocukluğuna inen şair, uçurtmasının çalınmasından duyduğu üzüncü bir pazar günüyle kaplayarak pazar gününe bir üzüncü içeriği kazandırıyor.

Ece Ayhan'ın şiirlerinde belirli bir felsefeye ve dünya görüşüne rastlamıyoruz. O, sembolizmi andıran özel bir görüntü lirizmi içinde geliştirmektedir şiirlerini.

(*Yeni Dergi*, Temmuz, 34)

ECE AYHAN

ORTODOKSLUKLAR

Arka kapılardan girerdi evlere, üç bıyıklı bir kalebent.
Çöküp kendi kızına geçmiştir.

Saldırırdı baltasıyla üflemlı çalgılara da. Çevrilmez bir
malakof fistanını kaldırmıştır.

Boynuna varıncaya dek bir aygırdı. Kasıkkasığayken
yalvar yakar olmuştur bir sokak şarkıcısı.

Öylesine susak ve soğuk bir ağzı vardı. Açken bir tay
ve bir kısrağın ut yerini yemiştir.

Kemerler olarak uzayıp giderdi bağırtılar, bir katedral-
de. Kasıntı yüzünden söyleyememiştir.

Aldırışsızdı. Kesik sağ elinin parmakları, kendi tüzüğü-
nün gerektirdiği işareti yapmıştır.

(Yeni Dergi, Ocak, 28)

Döverdi kızlarını bir çaça yarım ağızla. Kutsal ve çışsiz-
dir loncası Ziba'nın.

Atıyor çifteler tırtıklanmış bir kızlık. Geciktirsin için
soyunmasını istanbulinlere.

Sürülecektir bozukluklar biçimi. Bir kız'la müşteri bir
ayının kucaklaşmasından.

(Yeni Dergi, Mart, 30)

Kurmaliydi bir bağıni çapraz. Kırpmaksızın bakıyor. Bir kekkoz'un tasarımları. Didik didik.

Sökülmüş kardeşinin ispoletleri. Umrundadır arkası alınamıyan olaylar. Sayfalar karıştırırken.

Parçalanmış olacaktı kargaşalıkta potrebnik. Açığa vurunca imgesini. Yakıştığını söylüyorlar.

Tilki basmış bir kadındır görgü tanığı. Yoksul bir tefecinin evinde toplanmaktaydılar.

Bir iz bırakmak çabası mıdır? Söylenerek yazdırılmış bir dövme. Güllâbicilere.

Döşeme kırığını onarır vire. Sünnetli bir Hiristos. Karışmış aralarına. Neyi değiştirdi?

Uzundur bir ad. Bulmaya çalışıyordu Fınduktar. Bir hüma türü, yokolacağını. Bilir kimden diyakos'larla.

Seçiyor urefa satrançları'nı. Korkuları ispati'nin. Ünlüydü saygisızlığıyla atalarına. Ama kınanır.

Şamdan olacağım! diyedir bağırıyordu bir oğlan. Küçürek ve övünçsüz horozuyla.

Lût'ların Buhtunnasr'ı olacak. Çocukları eğerliyecekler. Binerbinmez doludizgi.

Kendini doğuruyordu bir cinaedi. Dimdoğru. Borçludur bir sayrılığa tavşandudağını.

İndirdi periciğini kilidin. Dörtkaşlı Aleko. İğneardı mıydı başındaki ışırlak?

Konuşmaların uzun saltanatlısı. Bir kadınla duruşuyoruz ayakta.

Donanmış varaklarla. Değil çekilmesi denizin, açıklanması bile ilgilemezdi.

(Yeni Dergi, Mart, 30)

ÜLKÜ TAMER

GİYOTİN

1 LADY GİYOTİN

Soylu bir kadının masasında duran ufak, gümüş giyotin,
Yemekten önce narin bir parmak uzanır sana,
Bir düğmene dokunur ve keskin bıçağın düşer
Sarı taftayla sarı peruka arasında
Kremle parlatılmış boynuna bir taş bebeğin.
Kan akar: kokulu kan,
Uzakta bir sokak halkını öğürmelerle uyandıran
Kanın kokulusu akar.
Dantelleri, mendilleri uzatır soylu eller,
Kırmızıya batırırlar
Ve küpelerin arkasına sürerler kan parfümünü.
Sonra uşaklar giyotini kaldırırılar masadan,
Kâseleri koyarlar, kupaları dizerler
Kesik bebek başının çevresine.
İşte tam o sıralarda iki şehir ötede
Alkışlanmış bir cellât ellerini bile yıkamadan
Bir barakada yemek yer, içki içer.

Gündüzleri uyuyup geceleri giyotin yapar oyuncakçılar,
İspinoz kuşlarının boyunlarını sevgiyle vursun diye
Minyatür giyotinler yapar çocuklar için.
Kuyumcular enfiye kutularına giyotin yerleştirir,
Broşlara Halkın İntikamcısı'nı kazır,
Ulusal Bıçak'ı, Yurtsever Kısaltıcı'yı, Aziz Giyotin'i,
Herkesin gözdesi Lady Giyotin'i.

Yalnız alanlarda değil, loş odalarda da sevişilir seninle,
Senin ceviz dirseklerin yalnız da ısırlır,
Şatoların nemli odaları içinde gövden
Dikine bir yataktır, ağır ağır açılır kadife örtüsü,
Din de, ölüm de neşeli bir aşka döner içine girildikçe.
Sen, soyluların metresi
Ve katillerin boyun çizgisi Lady Giyotin.

2 AZİZ GİYOTİN

*Bundan böyle kimse asılmayacak,
Yakılma yok, Çark yok, Balta yok;
Kim dökerdi bir haydutun yaralarına
Kızgın yağı, eritilmiş kurşunu?
Bundan böyle artık öyle cellât yok.
Ölüm farkı kalkıyor suçlular arasında,
Sınıflar arasında;
Soylulara kolay ölüm, halka zor ölüm yok,
Öldürürken bundan böyle zulüm yok.*

İlk giyotin bir piyano yapıcısına ismarlanmıştı,
O günden beri tuşların sesiyle iner bıçak.

Önce ölülerin başları kesildi deneylerde,
Savcılar, yargıçlar, milletvekilleri
Av etleri yediler ve bıçağın işleyişini beğendiler.
Sonra gidip eşsiz bir mähzenin şaraplarından içtiler.

Ve dolgun ücretlerle giyotinler yapıldı devlete,
Piyanocular ve bazı bakanlar zengin oldu.

Adamın biri bir inek çaldı;
Pazar kurulduğu gün şehirde
O ineğe çektirildi giyotinin ipi.

Tahtadan aziz heykellerinin boyunları kesildi.

Başbakan sözünü duyar duymaz havlamayı öğrenmiş bir
köpek
Sahibiyle birlikte öldürüldü.

Seyirciler şarkılar söyleyerek koştular pazar yerine,
Cezanın haklı bir ceza,
Ölümün haklı bir ölüm olduğuna inandıklarını göstermek için
Bıçağı tutan ipe hep birden yapıştılar.

Derken ihtilâl patladı:
Konfeti halinde düştü başlar gökyüzünden.

3 YURTSEVER KISALTICI

Ağır ağır hazırlandı sehpa: bıçak birdenbire inecek.
İhtilâl ağır ağır hazırlanır ve birdenbire iner.
Ölümden bir tad almayı da herhalde becerir bu soylular,
Alanı dolduranlara bakıp
İhtilâlin felsefesini yapmaktan derin bir tad alırlar.

Ölürken bağırılmazlar
Düşürmek istemedikleri için
Sonradan hatıra diye satılacak saçlarının değerini.

İstedikleri elbiseleri giyip kendi arabalarıyla geldiler işte!

İnce bir hukukla döşeli sokakları geçtiler,
Tefeciliğin yankısıyla çıkılmış evleri geçtiler,
Nezih bir oyun masasına benzeyen ticareti geçip geldiler,
Geçip geldiler karşılarında güneşin
Bıçağını bilemediği yere.

Parmaklarımızı kanlarına batıracağız birazdan
İlerde çocuklarımıza daha iyi anlatmak için
Aristokratların kanlarındaki rengi.
Ve birkaç ay yüce yargıçların yetişkin oğulları
Gömleklerinin kumaşını konuşacak onların
Adliye salonlarında.

İşte bir cellâdın beyaz eldivenine geldiler,
Cellâtlığa onlar atamıştı bu adamı
İki hafta önce;
Kibarlık budalası bir adam —
Ama bu da bir sevinçtir onlar için,
Öyle ya, bunun elinde ölürler daha iyi
Taşralı bir cellâdın elinde ölmektense.

4 ULUSAL BIÇAK

Ölüm verme sanatında en usta olan sensin,
Yedi yaşındayken bile ustaydın bu sanatta
Alana çıkarıp cellât yaptıklarında seni.

Yoksul bir marangozun ince oğlu,
Her uyku öncesinde adı anılan bir cellâdın yeğeni,
Evet, yedi yaşındaydın
Eline bıraktıklarında bir kılıcın kabzasını,

Yedi yaşındaydın
 Başka çocukların rüyalarına beyaz enseler
 Ve şehrin sessizliğine kırıklar dağıttığında.

Yıllar geçti, giyotin çıktı, ihtilâl oldu,
 Parlak elbiseler ve başlıklar giydirdiler sana
 Gösterişle vurasın diye boynunu kiralının.
 Omuzlarda taşındığın o akşam üstü
 Sırmalı bir kına koyup kaldırdın
 Kırmızı yamalı kılıcını,
 Ve bir kartal resmi çizdirdin sokak kapına.

Ama öldürülecek soylu kalmadı bir gün.
 Başarıyla sonuçlanmıştı ihtilâl;
 Faizciler, tefeciler, avukatlar almıştı
 Senin bitirdiğin soyluların yerini;
 Alanlara sehpa kuran sen değildin artık,
 Ölüme aracılık edenler komisyonculardı.

Kendin veriyordun her gece
 Kendi içkinin parasını;
 Sabahları tavuklarını kesiyordun doktorların,
 Mimarların koyunlarını boğazlıyordun,
 İlâç yapıp satıyordun komşularına.

Islak tahtalı, kör bıçaklı giyotinini
 Götürüp rehin bırakmak zorunda kaldın.

Ölüm verme sanatında en usta olan sendin,
 Ama başka ustalar da vardı başka sanatlarda;
 Para düzeninin dışında bırakanlar seni,
 Uzun saplı, madenî bir kaşık tutuşturdular eline

Yiyeceklere dokunmasın diye onursuz parmakların
Alışveriş yaparken pazar yerinde.

Sendin bütün korkuların ustası,
Gün geldi, bunu da hatırladın;
Vernikle boyadın kapındaki kartalı,
Baskınların en soylusunu tasarladın tek başına
Ve önlüğünün cebine bir bilek taşı koyup
Başkentin ortasındaki rehinciye yollandın.

5 HALKIN İNTİKAMCISI

Bu ölüm gününü kemiriyor göğsün.
Otur şuraya.
Önce gömleğinin yakasını yırtarım
Ensendeki saçları kesmek için.
Bıçak, ensede beklemekten hoşlanmaz,
Bir an önce kurtulmak ister ölüden.

Otur, bir zamanların ünlü yargıcı,
Sen bile yargılayamazsın benim kadar
Savunması nefret olan bir adamın kinini.
Bir kefesinde altın vardı elindeki terazinin,
Küfür ve balgam koyarım öbür kefeye,
Seni kendi kanınla dengelerim
Ve tırmandığın tozlu basamaklardan
Kendi yargıçlarımı indiririm alana.

Çünkü sevgiyle karşılanan gözde silâhı
İhtilâl öncesinin,
Birikmiş hınçları kecesektir artık.

Elinde elmas var, ama benim giyotinim
Tırpan gibi biçer senin elmasını,
Diz çok kuyumcu, ve gökkuşağından
Seni yağmursuz bulutlara çekecek
Bir gerdanlık düşün kendi boynuna.

Benim kuyumcularım artık
Büyük siniler dövecektir çarşıda.

Uzatın boyunlarınızı,
Bizim yaralarımızın sızan irinleriyle
Irmaklar akıtan, sonra da o ırmaklara
Çatma köprüler kuran mühendisler,
Sizin başlarınızı biraz daha yaşatırım,
Kulaklarınızdan tutup kesik gövdelerinizi
Doyumsuz bir öçle gösteririm size.

Bu ölüm gününü kemiriyor benim göğsüm de.
Elimin ve pazularımın sağlam giyotini
Sedef bir hayalet oldu
Geceyi korkutuyor
Ve sevincin ilk bildirisini dağıtıyor ülkede.

(*Yeni Dergi*, Eylül, 1967)

SAVAŞ

Savaş bütün cephelerde aynı hızla devam ediyor. Doğu ve batı cephesinde, kuzey ve güney cephesinde, yıldız ve poyraz ve karayel ve sam yeli ve imbat cephelerinde, Bağdat cephesinde ve Filistin cephesinde devam ediyor bütün hızıyla ve pis, mide bulandıran kokuşma belirtileri getiriyor bize. İnsanoğlu kokuşuyor ve birleşmiş milletler ve insan hakları beyannamesi kokuşuyor ve her şey birdenbire, azgın bir canavarın ağızından fırlayan, yerden havaya atılan füzelerle, nükleer başlıklarla, çekirdeksel başlıklarla, yani çekirdek içinden fışkıran binlerce megatonluk başlıklarla, enerjinin sonsuz bitimsiz acısıyla insan yüreğinde biriken

ve bütün bunlarla

ve bütün enayilikler, salaklıklar, çıkarlar, gelsin beş on kuruşlar — ne oluyoruz? nerede kaldı insanlık? —

Ama bütün bunlar birdenbire

birdenbire — nuclei — çevresinde biriken atom gücüyle korkunç kokuşma...

İnsanların yalnızlığı, korkunç yalnızlığı, ezikliği Tanrısal ve doğasal güçler önünde, hiçlik, yokluk.

Kendi çıkarlarını düşünüp alkış tutanların gelip geçiciliği.

Savaş devam edip gidiyor bütün cephelerde. Savaşlar bir saat içinde başlayıp bitiyor. Savaşlar başlamayıp bitmiyor, savaşlar binlerce yıldır sürüp gidiyor. Savaşlar, savaşlar.

(Latince *bellum*, savaş demek. Sözcüğün kökü güzelden geliyor.) Adamı güldürmek mi istiyorsun *Blitzkrieg! Guerilla! Warfare!*

Bir konuşma:

— Bir savaş ancak adam eder bizi! Savaşız edemez bizim ulus! Bu kadar oturduk savaş olmadan, artık biraz canlanmamız gerek. Biraz hacamat lâzım efendim. Bu ne bu? Savaş olmalı, savaş. Bir güzel savaş. Bizi savaşa sokmayanlar suçlu efendim. Bu günkü düzen bozukluğu da burdan geliyor. Bir savaş olsa bütün düzensizlikler yok olur. Yok olur. Bir çırpıda. Silip süpürürüz kötülükleri. Hep bundan.

Bir başka konuşma:

— Bu savaşlar bildiğimiz savaşlardan değil. Eloğlu 15 saniyede tanzim atışına geçiyor. Elektronik dinleme aletleri, elektronik gözler, elektronik beyinler, elektronik gitarlar, 19-20 yaşında genç tepkili pilotları, çöllerde tanklar, toplar, sahra topları, uzun menzilli ve kısa menzilli toplar, zembilli toplar, geri tepmesiz toplar, geri tepmeli toplar, roketler, napalm'lar, alev makinaları, dağ deviren dürbünler, şarapneller, M-1'ler, hafif makinalı tabancalar, ağır makinalı tabancalar, yarı otomatik tüfekler, havan topları, güller, gürzler, «lazy dog»lar, zırhlılar, uçak gemileri, haberleşme gemileri, denizaltılar, denizüstü canavarlar, deniz anaları, atom bombaları, hidrojen bombaları, oksijenli kadınlar, nükleer savaş başlıklı füzeler, SAM füzeleri, kıtalararası füzeler, milletlerarası füzeler, F-24'ler, MİG'ler, Mirage'lar, tank savarlar, füzesavarlar, füzesavar-savarlar..

Birleşmiş Milletler'de bir konuşma:

— Biz özgürlüğü korumak ve yeryüzünde barışın son damlasına ve son molekülüne kadar kurulması yolunda çabalarımızı barış yollarıyla çözmek yolunda, başarıyla yürütürken...

— Booom! Güüümeee!

Güvenlik Konseyinde bir konuşma:

— Ülkemiz dünyada barışın korunması bakımından ge-

rekli bütün çabaları sarfetmiş ve sarfetmekte, bu arada barış yolundan bütün sorunları çözümlemek için...

Boommmm! Gümmmmm!

Ve savaş devam etmekte, çıkarmalar yapılmakta, insanlar ölmekte, yeryüzü üzerinde çiçeğe yakalanmış bir insanın yüzü gibi çukurlar açılmakta...

(*Yeni Ufuklar*, Kasım, 186)

DUTLAR

Gözlerime inanamıyorum. Dutlar yeniden yapraklanıyor, yeşeriyor.

O gün piyanonun başından kalktım, mutfğa gittim, ekmeği dildim, tabağına dizdim, getirdim bıraktım sofraya. Gene piyanoya oturup başparmaklarımı esnettim üç dört dakika. Annem sofraya çağırdı. Oturduk. Uzanıp bir dilim ekmek aldım üstten. Ansızın açıkta kalan akrep, kuyruğunu dikti. Annem yemekten ilk lokmayı almıştı. Boğuluyazdı.

O gün piyanonun başından apar topar kalkmıştı, babam, elinde gazetesi, içeri girince. «Mi fa proprio impazzire, oggi». Kendisini deli eden bendim, besbelli. Ne var ki başka şeylerin de, bize gelmeden önce, onu deli etmiş olduğunu anlamıştım, daha kapıdan içeri girdiğinde. Dersin sonuna gelmiştik. Babam, elinde gazetesi, içeri girince, tembelliğimden acı acı yakındı ama babamın karşılık vermesine meydan bırakmadan «Immagini pure, signor Karasu, quel scorpionaccio, quel scorpionista...» «Scorpionaccio» dediği Mussolini'ydi, iyi biliyordum. Ama «scorpionista» yeni bir terimdi benim için. Konsolosluğa çağırılmışlar; öfkeli öfkeli onu anlatıyordu babama şimdi. Unutulmuştum. Ben de kalktım piyanodan.

İnanılır gibi değil. Dutlar yeniden yaprak açıyor, yeşeriyor. Daha bir ay önce — bir ay bile olmadı — güzelim gür yaprakları birkaç gün, handiyse sayıya gelecek birkaç saat içinde, göz göre göre, tırtıl salgısına dönüşmüştü. Yola sa-

piyorum şimdi, ağaçların altından tiksintisizce geçiyorum. Haziran sıcağı yaprak katmanının altlarına erişemiyor olmalı. Ağaçların altı serin, diplerindeki otlar dipdiri.

Piyanonun kapağını gürültüsüzce kapamış, taburenin — vidası bozuktu, dönmüyordu, ya da vida yatağı yalama olmuştu, artık bilemiyorum; oturunca piyanonun kenarı göğsüme geliyordu — üzerindeki üç minderleri düşürmemeye çalışarak yere kaymış, minderleri arap işi sedirin üzerinde iyi bildiğim yerlerine özenle yerleştirmiş, gidip açık pencerenin önünde durmuştum. Tavana dek yükselen konsol aynasının yaldızlı çevresinin de, pembe karpuzlu, yüksek — yakıldığını hiç görmediğim, nasıl yandığını her zaman merak ettiğim — lâmbaların durduğu konsol mermerinin de taşarak üçte birini örttükleri, arkasında, ona dayalı duran sedirin büsbütün kapattığı, açıldığını hiç bilmediğim kör kapının ardından gelen ses «Aferin,» demişti, «iyi çalıştın bugün, yeter. Dinlen şimdi.» Sonra kedi, arkamdan doğru gelerek pencerenin pervazına sıçramış, sürünmüş, gidip gelmiş, önümde karar kılmıştı. Çömelmiş, burnunu çeneme sürtmeye başlamıştı. Okşamıştım, sevmiştim onu. Sonra uzanıp sedirin üzerinde ikiye katlı duran — bitişikteki gazeteciden alınmış, eve götürülecek — Domenica del Corriere'yi almıştım elime. Dergiyi, kedinin üzerinden aşırarak pencerenin pervazına dayamış, mavi kapağını çevirmiştim.

Karıştırıyorum muhakkak. Elim ağacın gövdesine gidiyor. Tertemiz. Başımı kaldırıyorum. Tek bir iplik, tek bir tel, tek bir salgı ipliğinin ucunda sallanan tek bir tırtıl yok. Karıştırıyorum muhakkak. Babaannem can çekiyor diye «Bibim»in evine piyano çalışmaya gönderilmiş isem, 1938 yılı mayısının bir sabahı olmalıydı bu. Oysa o sırada

okulda bulunmalıyım. Okula daha gitmiyor idiysem 1936'ya dönmek gerekir. 1936'da piyanonun başında, yanımda kimse durmadan, kimse yol göstermeden çalışmam söz konusu olmazdı. Zaten piyanoya ekimde başlamıştım; daha önce değil. 1936'da, derginin ilk sayfasındaki, başlığı püsküllü Franco'cularla başlığı püsküllü Mussolini askerlerinin iş birliğiyle kazanılmış şanlı bir vuruşmayı gösteren dumanlı, tozlu, kaşlı, iri gözlü, kanlı sargılı, gülümseyen ağızlı resmin mayıs sayılarının birinde görünmesi olacak şey değil. Bunları hatırlayabildiğime göre resmin altını okumuş muydum? Okudumsa, alfabeyi 1935'den beri sökmüş, ufak tefek şeyleri okuyabilir duruma gelmiş olduğum halde İtalyancayı bu kadar okuyup anlayabilmem için 1937'ye çıkmak gerekiyor. O zaman da okula başlamıştım. Gene aynı engel çıkıyor ortaya. Hayır, değil, Okula 1937'nin güzünde başladım. Ama can çekişen ninem beni ister istemez 1938 mayısına götürüyor. Diyelim ki mayıs ayındaydı bu olanlar, okula da gidiyordum ama herhangi bir tatil günüydü bu. Derginin ilk sayfasını, çenem kedinin sırtına dayalı, iyice inceledikten sonra, her zaman yaptığım gibi son sayfayı çevirip açmıştım önüme. Orada da renkli bir resim olurdu her sayıda. O resimde yalın ayak, başı kabak, kara derili insanlar, gözleri korkudan kocaman kocaman olmuş, kimi kargısını, kimi bomboş ellerini kollarını başlarının üzerinde sallayarak kaçıyordu resmin sağ yanına doğru. Artlarından, tank dendiğini bildiğim birtakım nesneler geliyordu, uçaklar dolaşıyordu üzerlerinde, uzakta yakında bir şeyler patlamış, ateşler, tozlar, dumanlar saçılıyordu. Kara derililerin ardından başlıkları püsküllü, şapkaları tüylü adamlar koşuyordu. Elllerinde bıçaklı bıçaklı tüfekler vardı. Şapkası tüylülere «bersaglieri» dendiğini, bıçaklı tüfek demekten vazgeçip takılı, kasatura takılı tüfek demem gerektiğini sonradan öğrenmiş olacağım. Ama resim

açtı, püsküllüler, tüylüler, süngülüler, yerdeki, gökteki ateşler, kara derilileri öldürmek içindi, onları öldürmek için uğraşıyordu. Resmin altında «habeşler»i, «italyanlar»ı söktüm mü, yoksa İtalyanların yok yere Habeşistan denen bir yerde, Afrika'da, yamyamların yaşadığı Afrika'da, yok, o daha sonraydı galiba, bir gün, sokaktan birtakım garip sesler yükselmişti de babama koşup, Afrika bize yakın mıdır, diye sormuştum, yakındır karşılığını alınca, o halde yamyamlar geliyor, demiştim, ama o herhalde daha sonra, epey sonraydı, Tarzan filimlerinde yamyamların nasıl bağırdıklarını öğrenmiş olmalıydım bunu sorduğumda, neyse, Afrika'da, Habeşistan denen bir yerde, İtalyanların yok yere adam öldürdüklerini daha önceden bildiğim için mi resmi kendi kendime açıklayabildim, bilemiyorum. O zaman da 1936 mayısında karar kılmak gerekir. Karıştırıyorum muhakkak, üst üste bindiriyorum imgeleri. Postanenin kapısına dek, dallardan tek bir iplik sarkmıyor, tek bir tırtıl sallanmıyor. Yerde, otların arasında, yolun üzerinde tek bir iz kalmamış bir ay önceki yaprak kırımından. O günlerde, ağaçların altından geçerken ne denli dikkat edersem edeyim, postanenin kapısına vardığımda saçımdan, ensemde, sırtımdan, göğsümden, kollarımdan, paçalarımdan en azından üç dört tırtılı, çocukluğumun tiksintisini hâlâ yenemediğimi duya duya alıp yere atıyordum. Yoldan gelirken çiğnediklerim daha yumuşak bir ses çıkarıyordu. Oysa, bu üzerimden alıp attıklarım, taşın üzerinde ezdiğimden olacak, daha börtütlü bir ses çıkarıyordu.

Sofradan kalkıp sobanın maşasını elime aldım, kapağı açtıktan sonra ekmek tabağında, kuyruğu halâ ölüm saçmaya hazır, havada bekleyen akrebi dikkatle sıkıştırdım maşanın iki ucu arasına, sobanın açık kapağından içeri, korların orta-

sına bıraktım. Kapağı kapayınca dek kendini sokmadı. Kapak kapandıktan sonra bir fokurdama iştirir gibi oldum. Ardından mısır, kestane patlar gibi bir ses oldu. Annem ekmek tabağım kaptı, mutfağa götürdü. Yeniden ekmek dildik.

Yapraklar iki üç gün içinde eridi gitti; tıpkı, ipek böceklerimin durduğu kutuda, artık herbiri parmak boyuna geldiği günlerde, sebzezinin her sabah getirdiği taze dut yapraklarının şerit şerit koparılıp erimesi... Kutunun başında dakikalarca duruyor, yaprakların yenişinden çıkan haşırtıyı dinliyordum... O günlerde, haşırtı gelmiyordu ağaçlardan. Bu, tırtıllar sessizce yedikleri için değil, silâhlarını çatıp bekleyen bir başka mayıs ayının bir başka askerinin konuşmaları, gülüşmeleri, ne denli hafif olsa, gene de haşırtıyı bastırdığından. İki kilometre ötedeki alanda insanlar kaynaşüyor, şarkılar söylüyor, kovalanıyor, kaçıyor, dayak yiyor, yakalanıyor, korkmuyor, şarkılar söylüyor, kaynaşıyor, yürüyorlardı. Oysa burada, silâh çatıp cigara tütüren askerler, hafif hafif gülüşüyor, konuşuyordu. Tırtıllar yaprakları kemiriyor, salgılarının uzatıp durduğu ipliklerin ucunda semiz semiz sallanıyordu. Mektuplar gecikiyor, gazeteler, dergiler gelmiyordu. Birkaç gün sonra, tek yaprak kalmayacaktı ağaçların tümünde.

Oysa, şimdi, güneş geçmiyor yaprakların içinden.

Bir ay ara ile ağaçlar yeniden — bir yıl içinde, bir ay içinde, iki kez — yapraklanmış oluyor. Hızını alamayan yapraklar tırtılların tümüyle yok edildiğini anlayınca, mazot kokuları içinde, bir daha.

«Bir ay içinde iki kez» diye anlatmıştı bir gün — büyü-

müştüm artık böyle şeyler bana anlatılabilirdi, öyle diyordu — «bir ay içinde iki kez sokakta sopalarla kovaladılar bizi, birinde tiyatrodan çıkıyorduk, birinde de sinemadan...» Bana ders vermeye başladığı sıralarda, anlamadığım bir sürü şeyle dolu öyküsünü anlatırken, çantasından resmini çıkarmış, anneme, babama göstermişti. Ben de bakmıştım tabî. Gizli, bana gösterilmeyen resimlerden değildi bu. Çok güzel bir adamdı. Resmi bana uzatırken — büyük bir gurur duyduğunu anlardım herhalde, daha büyük olsaydım... — «kocamın resmi» demişti bir daha. Gözleri, kahverengi basılmış, çok koyulu fotoğrafta seçilmeyecek ölçüde açıktı. Sordum. Çok açık maviymiş. Burnu çok güzel bir eğrinin sonunda hafif kalkık bir sivrilikle sona eriyordu. Alt dudağı kalındı, pek hafif somurtmayı biçimlendiriyordu. Resim yandan çekilmişti. Adamın gözleri dalgın dalgın sol omuzuma doğru bakıyordu. Alt dudağı kalındı, güler gibi kıvrılıyordu. Belki de. Saçı sapsarı olmalıydı. Geri verdiğim zaman resmi, «Adı ne?» diye sormuştum. «Gigi,» demişti. «Nerede şimdi?»

«Arjantin'de, çok uzakta.»

«Niye?» diye bir sormanın yakışık almayacağını nasılsa kestirebilmiş, susmuştum. O zamanlar yalnız anneme, babama anlatmış olduğu öyküyü, sonraları, ben de, parça bölük günün havasına göre, ne kadarını anlatmayı uygun görüyorsa o kadarını, öğrenebilirdim. Gigi, cicilik kazanamazdı karısının anlattıklarından. Gene de, onu kötü göstermeye çalışır gibi davranışının altında bir özlem vardı muhakkak. Bugün, rahatlıkla, öyle söyleyebilirim sanırım.

Herhangi bir ağacın bir yıl, ne yılı, bir ay içinde iki kez yaprak açabileceğine inanmazdım bir ay önce. Bugün bunu büyük bir rahatlıkla söyleyebilirim artık. Bunu görmüş bir insan olarak öleceğim. Ağaçlar, yaşayışlarını sürdürmek için

yazın gerektirdiğini tırtıllara karşı, yapmışlar; şimdi bir soru var kafamda: Güdük kalmış, gelişmeden dökülmüş, çiğnenmiş yemişlerini de bir daha verebilecekler mi? Yemişi, ağaca, hiç değilse bu yıl, artık gerekli değil. Ağaçlar çabayı oraya dek vardırır mı? Elim ağacın gövdesinde. Sıvazlıyorum. Gövde de, yapraklar da tertemiz, görüyorum.

«Katolik misiniz?»

«Evet.»

«Nasıl ispat edersiniz?»

«Ne demek istiyorsunuz?»

«Bizi inandıracak bir şey yapın.»

«Neredeyiz, allahaşkına? Burası bir konsolosluk odası. Kilisede değiliz, siz papaz değilsiniz. Hem bu konuda hiç kimse...»

«Bakın efendim, işim zaten kolay değil. Papaz M.'yi tanıyacaksınız hem...»

«Hayır tanımıyorum. Geleceğini işitmiştim yalnız. Konuşmalarını, vaızlarını beğendiremediği için ayağı kaydırıldığı söylenen, Sardinya'ya atandığı anlatılan Padre S.'nin yerine geleceğini... Bu pazar görecektim ilk olarak. Siz de biliyorsunuz kendisini tanıyamayacağımı...»

«Evet. Doğru. Öyle ya, tanıyamazsınız. Bense sizi birkaç yıldır tanıyorum tabii... Yalnız, işte, aldığımız yeni yönergeye uyarak...»

«Günah çıkarıp çıkarmadığımı da soracaksınız belki şimdi. Ne var ki...»

«Sinirlenmeyiniz efendim, rica ederim...»

«O zaman tepem attı. Tuttum, 'İnanıyorum' duasını okudum. Tamam mı, dedim. Adam bir de ıstavroz çıkarın, demez mi?»

Babamın ağzında bir kıvrıntı. «Buna vardırıyorlar şimdi işi... Ne denir?»

«Ne mi denir? Bitmedi ki. Dinleyin bakın hele. Peki, dedi adam, siz katoliksiniz, sizi kilisede çok gördüm; anneniz ya, o yahudi miydi? Bense, utancından, artık başka bir şey söylemeyecek sanıyordum. O da nereden çıktı, dedim. Adı Rachele'ydi, değil mi, dedi. Gözünün içine baktım. İl signor Mussolini'nin, dedim, Duce demedim tabii, görmeliy-diniz, hepsinin yüzü yemyeşil oldu, il signor Mussolini'nin de ailesinde bir Donna Rachele vardır benim bildiğim, dedim, o da yahudi olmasın? Lâfı hemen değiştirdiler. Papaz dedikleri, odadan çıktı. Alman benzeyen o kadınla Büyükelçilikten gelen adam pencereye doğru gittiler.»

«Evlisiniz, değil mi?»

«Evet.»

«Ama kocanız Türkiyede değil.»

«Değil. Arjantin'de, Buenos Ayres'de. Hiç değilse, kendisinden son haber aldığım da, oradaydı.»

«Kendisinden haber almıyor musunuz?»

«On yıla yakın bir zamandır almadım.»

«Sağ mıymış acaba?»

«Nasıl bilebilirim.»

«Hiç kendisinden haber almaya çalışmadınız mı? Bir şey yapmadınız mı?»

«Çalıştım. Yaptım. Ama alamadım.»

«Peki efendim; teşekkür ederim. Zahmet oldu size...»

«Proprio cosi, signor Karasu, proprio cosi. İnanılır gibi değil, korkunç bir şey bu.»

Durdu. «Bir şey arıyorlardı ya, belli değildi ne istedikleri; belki kendileri de bilmiyor, boş atıp dolu tutmaya uğraşıyorlardı. Ayrı ayrı şeylerdi sordukları. Gigi ölmüş olsa... Olur a, öldüğünü haber almışlardır diyelim. O zaman, bu so-

rular gereksiz olurdu. Ölmemiştir ya, ansızın nereden akıllarına geldi böyle bir sorgu? Başkalarını çağırıp böyle sorguya çektiklerini işitmedim şimdilik. Benimle başlamış olsunlar diyelim. Gene tuhaf. Biliyorlardır ki benim en ufak bir siyasal işim yok. Öğrencilerim, öğrencilerimin aileleri, eski arkadaşlarım... Başka kimseyle görüşmediğimi bilmeleri gerekir. Türlü türlü hastalıkları olan bir insanım zaten. Kim bilir, Almanların zoruyudur belki bu yaptıkları... Özür dileyip teşekkür ettiler, savdılar... Hâlâ anlayamıyorum. Değil mi ama? İnanılır gibi değil.»

«Öyle,» dedi babam, «inanılır gibi değil.»

Gülümsedim. «Haydi, signora Pozzi, gelin bir inanılmaz şey daha yapalım. Şu Giovinezza'yı çalın bize.»

Ters ters baktı. Güldü. sonra. «Niye olmasın? Şarkı güzel, hoşuma gidiyor. Faşistler söyler diye şarkıyı niye çalmayalım?»

Piyanonun başına geçti gene. Ardında duruyordum. «Giovinezza.....di bellezza.....» Besbelli, «gençlik» diye başlayıp giden şarkıyı çalıp söylerken kendi gençliğini, Gigi'yi anıyor, Mussolini gençliğinin şarkısıyla kendi mutluluğunun yıkılışı arasındaki bağı unutuyordu. Deli gibi sevdiği, kaçarcasına vardığı Gigi çok uzaktaydı şimdi. Sesi yükseliyor, gürleşiyor, patlamasına ramak kala yumuşuyordu gene. Mussolini çetelerinin dayağından, saldırılarından Türkiye'ye kaçan kadının, Türkiye'de, Giovinezza'yı söylemesi inanılır şey miydi gene de?

Bu yapraklar gibi. Şu anda baktığım yapraklar gibi.

Giovinezza'nın çalındığı saatten aşağı yukarı iki saat sonra, yukarıda Londra'yı dinleyenlerin radyosundan Lili Marleen, boğuk, ağır, acılı inecekti aşağıya, gecenin karart-

malı dinginliğı içinde; aşağıda, Berlin'i dinleyenlerin radyosundan Lili Marleen boğuk, ağır, acılı, çıkacaktı yukarı. Bu şarkı da, birilerinin, o zaman farkında değildim, başta benim, birtakım özlemler, acılar, anılar yaratacaktı gönlümde, gönlümüzde, Lale Andersen'in ağzından. O zaman farkında değildim, karartma gecelerimizdeki korkusuzluğumuzun.

O gün farkına varmadım önce. Yola sapmış, başım önümde, gidiyordum postaneye doğru. Sağımda bir hışırtı oldu. Baktım. Üç asker çömelmiş oturuyor. Yürüdüm. Duradurdum sonra. Askerlerin ne işi vardı burada? Ağaçların altında üçer beşer çömelmişlerdi. Cigara tütürüyorlar, fısıltı ile konuşuyorlardı. Gülüyorlardı arada bir. Sesleri biraz yükseliyor, sonra, gene fısıltıya dönüşüyordu. Savutlarını çatmışlardı önlerinde. İki kilometre ötedeki alanda şarkı söyleyenlerin buralara çıkmaları olasılığını düşünerek yerleştirmiş olacaktı bunları ağaçların altına. Şarkı söyleyenler buraya çıksa ne olacaktı? Şarkı söylüyor, kol kol yürüyorlardı aşağıda, bir şeyler kırıp döktükleri yoktu ki... Gelseler, dur diyeceklerdi onlara herhalde. Sonra... Durmayacak olsalar, askere ateş mi açtıracaktı? Nisan sonunda, birer gün arayla, İstanbul'da, Ankara'da ateş açılmıştı. Öfke kabarmıştı. İnsanlar gene yürüyor, gene de şarkı söylüyordu. Ateş açtırmak, korkunçluğu ölçüsünde olmayacak bir iş artık. Zaten, kimsenin buralara çıktığı yok. Şarkılar, dövülmeler, kovalamaların ardından gene kovalamalar, bağrıışmalar, bir kilometre ötede duruyor, susuyordu. Postaneden içeri girerken tiksintiyle irkildim. Kolumda yeşil, semiz bir tırtıl ağır ağır ilerliyordu. Yerimden sıçradım. Elim ensemden daha da semiz, daha da yeşil bir tırtıl alıp attı yere. Silkelendim. Köpekten, kediden şuncacık kalır yerim yoktu silkelenirken. Postanedekiler, ya, ya, bizim de başımıza geldi, der gibi yarı

alaylı bir gülümsemeyle bakıyorlardı. Bir kız, on yedi, on sekiz yaşlarında olmalıydı, elini uzattı, sırtıma götürdü, indirdi; ayağının burnuyla bir tırtıl daha ezdi. Bir kaşıntı kapladıydı her yanımlı. 1943 yazının tifüs salgını günlerindeki gibi. Dışarı çıktığım zaman ağaçlardan iplik iplik sarkan, sallanan tırtılları gördüm. Çoğu, yüksekteydi daha. Ancak iki üç tanesi adam boyuna inmişti. Sonraki günlerde, gitgide büyümüş, sarkmıştı hepsi. Postaneye gitmek için insanın neredeyse şemsiye alması gerekecekti yanına. Aşağıda, iki kilometre ötedeki alanda tutuklananlar artıyordu.

Ancak bir çeşit gazete, bir çeşit sendika yaşayabiliyordu. Partiler kapatılmış değildi daha, ama yakında kapatılacağı belliydi. Ne yapılacağı konuşuluyordu gizli gizli. Ne yapılabileceği... Gigi, bir ara Fransaya gitmiş, apar topar dönmüştü, karısını yanına aldırarak yerde. İki gün sonra yurt dışında bulunan muhaliflerin yurttaşlık haklarını kaldıran bir yasa çıktıydı. Yurtsuz kalmak istemedim, diye anlatmıştı Giulia'ya. Bu yasanın çıkacağını nereden öğrendin, diye sormamış karısı. Her gün, dayak yemiş, gece evine dönerken bir köşede sıkıştırılıp sopalanmış, ya da sopa korkusuyla, tabanca korkusuyla koca bir şişe hintyağını içmek zorunda bırakılmış bir arkadaşlarının haberini alıyorlardı. Kimi ölüyor, kimi sakat kalıyordu. Bir gece, tiyatrodan çıktıktan sonra, daha birkaç adım atmadan, arkalarından birilerinin geldiğini anlamışlardı. Gigi, belli etmeyelim ama adımı da biraz sıklaştıralım, belki bir kapı aralığına saklanabiliriz, demişti. Korkuyorlardı. Ana caddenin sonuna dek yürümüşlerdi. Işıқта belki saldırmaya kalkışmazlar diye. Arkalarından geliyorlardı o adamlar. Onlar da artık sapmak, gitgide karanlıklaşan sokaklara dalmak zorundalardı. Araba yoktu ortalıkta. Olsa bile ne ölçüde yarayabilirdi işlerine? İlk sokağa saptıkları

zaman Gigi, Giulia'nın elinden çekerek deliler gibi koşmaya başlamıştı. Giulia, ayakkaplarını çıkarmıştı daha kolay koşabilmek için. Taşlar ayaklarını acıtıyordu ama arkasındakilerden korkuyordu, çok korkuyordu. Bir sağa bir sola sapıyorlardı. Koşacak halleri kalmamıştı. Büyük palazzo'ların da, küçük evlerin de kapıları sımsıkı kapalıydı. Bir yerde bir şey işitmiyorlar, biraz ötede, köşeyi sapınca, koşan ayak sesleri gene doluyordu kulaklarına. Adamlar vazgeçmemişti. Gigi Floransa'lıydı ama Roma'nın bu mahallesini bir Romalı kadar bilirdi. Giulia'nın gözü zaten bir şey görmüyordu. Gigi'nin çektiği yere gidiyordu. «Eteklerim kısaydı bereket, moda uyacağım tutmuştu. Floransa'dayken böyle bir şeye cesaret edememiştim doğrusu.» Koşuyorlardı hâlâ. Giulia o zamanlar zayıf sayılırmış ama gene de şişmiş, tıkanmış koşmaktan. «Gigi'nin arkasından sürükleniyordum.» Ansızın, yanlarında, aralık duran bir kapı. Dapdaracık. Kendilerini atmışlar içeri, soluk soluğa; itip kapamak istemişler. «Kapıyı, yoksa, sizin için mi aralık bıraktım sandınız?» diyen bir ses. Pes, boğuk, çatlak. Gigi, Giulia'ya sarılmış, öpmüş uzun uzun. İkisinin de sesi çıkmasın, soludukları anlaşılsın diye, «Buranın ne olduğu belli,» demiş gene o ses, «ama yabancılar kiraya vermiyoruz.» Koşan adımlar, boğuk sesler, yaklaşmış, sövgüleri açık açık işitmişler, biraz oyalandıktan sonra da uzaklaşmış bu sesler. «Haydi def olun,» demiş gene karanlıktaki yorgun ses, «başına yeni yeni belâlar almak istemem.» Çıkılmışlar ister istemez, kadının yüzüne, yüzünün bulunduğu yerdeki karanlığa bir göz olsun atmadan. Duvarlara sürüne sürüne yürümeye başlamışlar. On adım atmış atmamışlar ki arkalarından bir kapının kapandığını işitmişler. Bir adamın adımları yaklaşmış, yaklaşmış, yaklaşmış. Yanlarından geçip gidenin kürk yakalı paltosu, gümüş işlemesi pırıldayan bastonu, melon şapkası, az sonra yitip işitilmez

olan adım sesleri, sonraları kendilerini çok güldürmüş o geceyi anıladıkça. Ama o gece, daha yirmi dakika yürümeleri gerekmiş evlerine varmaları için; her köşe başında yürekleri ağızlarına gelerek. «İkinci kez, yirmi dört gün sonra, sinemadan çıkarken...» Yağmur yağdığı için Giulia'nın elinde şemsiyesi vardı. Gigi'nin elinde de ucu demirli baston. Cebinde ise, tabancası. Geceler gene korkuluydu ama artık hazır tutuyorlardı kendilerini. Bir kez saldırılmıştı kendilerine. Dünya değişmişti artık kendileri için. «Döğüşüler bu kez. Yalnız da değildik, Gigi'nin küçük kardeşi vardı yanımızda. Ufak tefekti ama çakısız dolaşmıyordu üç haftadan beri. Ağabeyime saldıran bana da saldırır diyordu. Bir kapı aralığına sığınmıştım, şemsiyemi bütün hızımla sağa sola sallıyor, kargı gibi kullanıyor, avazım çıktığı kadar bağıırıyordum. Kimse yardıma gelmedi tabii. Ama bütün sokağı ayağa kaldırmıştım herhalde. Pancurların arkasından karanlıkta herkes bizi seyrediyordu muhakkak. Başka geceler başkalarını seyrediyorlardı böyle, belki de. Bir gece de, belki, başkaları kendilerini seyredecekti... Neyse, bizimkiler öbürlerini epey yaralamış, tartaklamış olsa gerek ama ikisinin de kaşı patlamış, her yerleri çürümüş, çizilmiş, üstleri başları yırtılmıştı. Çakı, saldırganların kanını biraz akıtmış olmalıydı. Tabanca kullanılmamıştı ama. Çok şükür... Onlar bıçak çekmediler. Tuhaf ya, öyle. Yalnız sopa kullandılar. Ama ansızın, döğüşü bırakıp toparlandılar, gittiler. Gigi'yle kardeşine «Bu, size ders olsun şimdilik,» diye bağıra bağıra. Çakıdan korkmuşlardır bana kalırsa. Ben, bizimkilere bir şey oldu diye korkuyordum şimdi. Neyse, o akşam da, kanlar içinde de olsa, eve gidebildik. Geceleri bir daha sokağa çıkmadım ama. Gigi de yalnız toplantı geceleri beni yalnız bırakıyordu. Zaten çok geçmeden İstanbul'un yolunu tuttuk.

İstanbul Gigi'ye göre değilmiş. Giulia ders bulmaya,

geçimini sağlamaya başlamıştı. Gigi'nin çalıştığı şilep İstanbul'a döndüğünde, Gigi'nin Buenos Ayres'de iş bulup kaldığını bildiren mektup da geldi. Üç yıl sonra Gigi İstanbul'a gelmiş, ağlayarak Giulia'nın daha bir yıl sabretmesi gerektiğini söylemişti ama Giulia artık bir yerlere gidecek değildi. «Güzeldi, yiğitti, şakacıydı, şendi ama Mussolini'nin adamlarıyla dünyanın öbür ucundan nasıl uğraşırdı? Bunu anlayacak akli mı yoktu, yoksa...»

Yoksa bu adamları, anaları, dövülsün diye mi doğurmuştu, bu çocuklar, ölmek için, kurşunlanmak için mi gelmişlerdi dünyaya? Alanda yürüyenler, şarkı söyleyenler, günün bütün haberlerini ağız gazetesiyle yayanlar, polisin kovaladığı, dövdüğü, yakalayıp götürdüğü insanlar çoğaldıkça, bugün bütün gazeteleri, dergileri sütun sütun dolduran öyküler oluştukça, birtakım adamlar gitgide köstebekleşiyor, dut yapraklarını yeyip bitiren kurtlar, tırtıllar, kupkuru kalmış dalların ilkyaz sonlarında büsbütün göze batan güdüklüğünden tel tel sarkıyor, yere yaklaşıyordu. Birkaç hafta sonra tulumbalı makineler geldi. O akşam postaneye giderken burnumu sıktım, ağzımı örttüm avucumla. O gün askerler de yoktu artık. Ağaçları düşünen var gene de, diye geçirdim aklımdan. Belki bu mazot da yetmezdi ada... Belki bir kibrit çıkıp...

Temizliğin ateşle yapılması gerekmedi hiç. Belki iyi, belki kötü. Ardından yağmur yağdı, saatlerce, sel götürürcesine ortalığı. Ağaçların altı göl oldu. Şarkılar arttı. Anılı olacak şarkılar. Olmayacak bir şeyi, Tuna'nın akmayacağını, akmaktan vazgeçebileceğini söyleyen şarkılara karşılık veren, utkulu şarkılar...

Elimi çekiyorum ağacın gövdesinden. Bir daha bakıyorum yapraklara. İnanmak için. İnanmalı işte. Karşımda duruyor, güneşi durduruyorlar yukarılarda. Tuna nehri akmaz olur mu?

Ağaçlı yolun ucundaki postane kapısı yaklaşmaya başlıyor.

Nisan-Temmuz 1967

(Pepirüs, Kasım, 18)

YOĞUN

Tırnaklarını taşa geçirmek ister gibi. Debeleniyor. Banyoda. Musluk açık. Su akıyor. Durmadan akıyor. Taşın, akan suyun serinliğini duymak istiyor. Her yanı sıırıslık. Giysilerini yırtmış. Ak kadın eti. Çırpınmada. Bağırmasına kimselerin aldırmadığını — bu evlerin kişileri taş duvarların ardında, geniş odalarda, erinçte — bağırırken acısının daha da arttığını sezinleyip susmuştu. Çevresi kaskatı, bumbuz. Delirtici sessizlik. Bu sessizliğin içinde oluk oluk akan bir şey var. «Ne? Ne?» Ayağa kalktı. «Üşüyorum.» Duvarlara tutuna tutuna yatak odasına doğru... «Canavar. Yatak. Yatak. Yataklar. Onun yatağı. Öbürününkü. Bu benimki. Benimki hangisi. Hangisi benim yatağım oldu?» Yatak odasına vardı. Yere, halının üstüne çökerken, aynada, o devinim içinde, ıslak, paralanmış giysileri içinde, yüzüne yapışmış saçlarıyla *Kendini* gördü.

Karyolanın ayak ucunda eli. Demir soğukluğu bedenini saran ateş dalgası içinde dinlendirici; alıp götürücü. «Al beni götür dedigimde... Ama bilmeliyim... Bu kaçınıcı...» yüzünü demire (karyolanın) dayadı. Topak topak terler başını dayadığı yerde; birleşerek aşağı doğru...

aşağı kasıklarına doğru kaymaya başladı sancı. Etten bir top, girdiği yerin biçimini alan, yoğun bir sıvı niteliğinde akıyor. Akıyor. Kayıp, bir delikten çıkacak, kurtaracak onu.

Şimdi daha hızlı. Hız! Hız! Demirden kayıp döşemenin üstünde birikiyor. Ateş. Bıraktı kendini. Çevre bulanık. Bulanık görüyor. Bir sisin içinde bir adam elini değdiriyor çıp-

lak omzuna. İrkiliyor bu dokunuştan. Buzcasına bir el. Sıkıyor omuzlarını. Bir şeyler mırıldanıyor. Duymuyor hiçbirini. Ayakta koyu renk giysileri içinde onlara bakan bir adam daha — kocası. Birden birçok çocuk viyaklaması.

Gözünü açtı. korkuyla. Hiçbir şey yok. Bomboş oda. Ölümcül hasta soluyuşunu (kendinin) duyuyor. İleri, geri yana devinerek rahat bir durum aradı. Sırtüstü uzanır uzanmaz buldu ancak. Sancısı diner gibi oldu. Ama çocuk viyaklıyor uzaklardan. Tavan, duvarlar, yıkılasıya dönüp duruyorlar. Döşeme de dönmeye başladı. Kustu. Elleriyle kavramak istedi döşemeyi. Durdurmak istiyor dönüşü. Tutunacak bir yer. Halı, yumuşak kayıyor parmaklarının altında. Tutunacak bir yer? Ordan oraya çarpıyor. Yukarlara, yukarlara, sonra birden hava boşluğu; hoooppp... düşüyor. Tutunacak bir yer.

Gene kustu.

Korku, bu boşlukta yuvarlanışın korkusu soluk borusuna yerleşti. Daha güç soluyacak artık. «Hep buydu. Hep. Hep bu boşluk. Hep bırakılmışlık. Hep. Hep aldatmalar. Hep. Hep aldatılmalar. Hep. Hep yalanlar. Çocuklar. Kocalar. Bulmamak. Bulma-yitirmeler. Hep. Hep. Hep. Öleceğim. Ölmek istiyorum. Ama nasıl?» Aynı gücsüzlük devamda.

Bacaklarını birbirine yapıştırmış, karnından aşağılara inip o delikten çıkıp gidecek şeyi önlemek istercesine. Yok olmak. «Ölüm. Niçin böyle güç?» Her şey akıp gidiyor. Gelmiş, şimdi, az öncesi: «Defol git.» Akıp giden bu... Su. Suyun sesi bu. Açık bırakmıştım. «Aldanmalar, aldatmalar, yalanlarla taşınmaz duruma gelen varlık. Başkasına dayanarak yürümek isteği. O yanından çekilince, kütt! Yok oluşunu ne zaman göreceğim bunların: kötünün iyinin olmadığı. Hiçbir zaman. Hiç şüphesiz. Hiç kimsesiz. Yapayalnız. Kendimle. Kendi kendimle. Belki. Karanlığımla. Güçsüzlüğümle. Belki.»

Boşlukta bir şeyler büyüyor. Bir yığın gölge içinde. Bir yığın yüz, göz, el, ona doğru uzanan, seven, sonra açılıp kapanan bir ağız. Hepsi tiksiniç. Geri geri gidiyor. Yumdu gözlerini. Ne bir ses, ne bir varlığın görüntüsü. İçinden, arta kalan tüm gücüyle bağırdı: Hayır! Hayır!

Seslerin, beyaz gömlekli adamların, kadınların, ilâç kokularının içinde açtı gözlerini.

«— Şimdi... şimdi... birazdan... evet, ondan... meraklanmayın... var... evet... daha...»

Algılayamadı hiçbirini. Düşüncesiz. Boşluk büyümüş.

Hepsi çıktılar. Hepsi, Yalnız, o koyu giysileri içinde bir adam (kocası?) acır gibi bakıyor kendisine. O da bakıyor şimdi. O bomboş, hiçbir şeylerin olmadığı gözlere — anlamsız, boz gözleriyle. Yoruldu. Pencereye çevirdi bakışlarını: «Kararıyor ortalık. Akşam olmuş.» Gözkapakları yavaşça iniyor,

devce, kapkara çöken akşamın karanlığını gidermek için yanan kentin ışıkları korku verici yayılırken (bir kez daha) kapkara yoğun yalnızlıklarda.

(Av.)

BURJUVA ÖLÜLERİ

Bir başlangıç gerekliyse, denizle gökyüzü gösterilebilir. Deniz yoksul evlerine, balıkçı teknelerine bırakılmış bir denizdi. Gökyüzünün bütün parıltılı uçuculuğuna karşılık yoğun bir esmerliği vardı. Üstelik de pisti, çöplüydü, bu yüzden de kötü kötü kokardı. Denizden çok çalkantısız, çamurlu bir birikintiyi — yoksa düpedüz bir bataklık mı desek — andırırdı. Kıyıya çekilmiş teknelerin, güneşe sırtını vermiş, denizin karanlığına açık yoksul evlerinin hemen arkasından kilometrelerce — sanki sonsuzcasına — uzayan geniş, karası ışıltılı bir asfalt, gittikçe yükselerek, tepedeki saydam, güneşli gökyüzünü tırmanırdı.

Varlıklı, yoksul bütün şehirlilere açıktı asfalt. Ama hiç kimse asfaltı yürüyerek çıkmayı göze alamazdı. Asfalt boyunca, iki yanda da, aralıksız gidip gelen taşıtların ölümcül bir hızları vardı. Yaya kaldırımları yapılmasına yapılmıştı. Üstelik de, her uygar şehirde olduğu gibi, her türlü plânda toplumsal kaygıyla insancıl düşüncelerin öngörüldüğü söylenecek yöneticilerce şehirlilerin rahatının, sağlığının gözönünde tutulduğu açıkça gösterilmek istenen günün plânları uyarınca ağaçlıklı ve gölgeliktiler. Yine de herhangi bir yayayla karşılaşamazdınız. Taşıtların başdöndürücü hızları, iki yanlı yaya kaldırımlarını da egemenliği altında tutuyordu. Bunun için de asfaltın ortasında, taşıtlarca, ölümcül bir hızla kovalanıyormuşçasına bir korku salardı kişinin yüreğine, her iki kaldırım da. Böylece asfalt, cebinde taşıta binecek parası olmayan herhangi bir şehiriye kapanmış oluyordu.

Tam bir alışkanlık içinde kesiksiz gidip gelirdi taşıtlar.

Bunu sağlamak için de büyük ve derin bir yeraltı geçidi oyulmuştu asfalta. Çünkü tam burada, çok katlı yüksek yapıların bulunduğu, sağlı sollu başka caddeler kesiyordu asfaltı. Bu da asfalttaki taşıtları, o başka caddelerin başka taşıtlarının kesmesi demekti. Asfaltta gidip gelebilen varlıkların ya da ceplerinde taşıta binecek kadar parası olanların başka varlıklılar ya da ceplerinde taşıta binecek kadar parası olanlarla kesişmesi demekti. Taşıtlar hızlarını kesmeye, biri bile, yanaşmayacaklarına göre çarpışma yüzde yüzdü. Geçit, bu türlü bir barbarlığı önlüyor, bir varlıklıdan ötekine kötülük gelmesine yer bırakmadan kesintisiz akışı sağlıyordu.

Kesintisiz akışı sağlanmış böylesine kaygan, karası ısıltılı bir asfaltta, kendini taşıtlardan herhangi birine atabilen herkes, korkusuzca, gittikçe yükselerek, göğü tırmanan asfalttan duru maviliğin saydam, güneşli ülkesine varabilirdi dibin karanlıklarından.

Şehrin güneybatısına düşen bu alt kesimi, bütün yaşayanlarıyla asfalta akın akın boşalıyor, taşıtlara doluşuyordu her gün, her saat. Kesiksiz sürüyordu bu doluşma. En yoksulu bile, ne yapıp yapıp bir kere olsun, parasını denkleştirerek asfalta koşuyordu. Bütün yaşayanlarıyla asfalttaydılar. Tepedeki duru maviliğin saydam, güneşli ülkesi onları bekliyordu. Aşağının, kıyının, kıyıyla birlikte de bütün uzak yakın iç sokakların kokuşması büsbütün artan karanlık denizinden — çünkü yukarının lağımları da şimdi denize akıtılıyordu, gökyüzünün de bütün lağımlarıyla birlikte, böylece onun duru maviliğini, saydamlığını sağlayan görkemli görünüşünün altında işleyen bütün pisliklerden, irinlerden — bir süre için de olsa uzaklaşmakla yürekler, içaçıcı bir duyguyla çarpıyor, tepedeki göğün altın parıltısı içindeki göz kamaştırıcı görünümü büsbütün pekişiyordu.

Kaygan asfaltta uzun bir süre hiçbir yükseliş belirtisiyle

karşılaşılardan dümdüz gidiliyordu. Giderek kimi yerlerde asfalt inişe geçiyor bile denebilirdi. İlki geçitti. Asfaltı çok katlı yüksek yapıların bulunduğu başka birçok caddenin kestiği büyük ve derin geçit. Asfalt yerin altından geçiyordu burda. Öteki caddeler üstten geçip gidiyor, neden sonra, dev sütunlu, taşıtların bir eski zaman yeraltı şehrinin neonlarla aydınlatılmış ıslak, çiğ boşluğunu sürdürmemek ya da balkonlu tarihsel bir büyük yarış alanının uğultulu havasını büsbütün artırmak için kesiksiz düdük çaldıkları yeraltından çıkıldığında yan yollarla asfalta katıştıkları gözlenebiliyordu. Geçit geçildikten çok sonra, gökyüzünün kararmış sınılan parlaklığı, yeniden geçit geçilmezden önceki görünümünü kazanıyor, iniş sürse de, tırmanışa geçilmiş gibi bir yanılma düşölüyordu. Hemen ardından da eski su kemerleri kapatıyordu gökyüzünü. Büyük taş duvarlar. İlk bakışta, tırmanışın en büyük engeliymişçesine, insanın yüreğine, görünümünün iriliğinde, kara bir korku salan bu eskiden kalma taş duvarlar, yaklaşılnca, gökyüzünün duru maviliğinden oyulmuş gibi, ışıklı geniş kapılarıyle yepyeni, uçucu bir hız kazandırıyor taşıtlara.

Kemerler de geçildikten sonra gerçek bir yükseliş başlıyordu. Ardına bakan herkes, kemerlerin, devrilircesine, geçidin karanlık ağzında, sonra da dipteki denizin çöplü birikintisinde battığını görebilirdi.

Yükseliş gerçekten de görkemliydi. Gökyüzüne bitişik yüz binlerle penceresi olan on binlerle yapının, kulelerin, kubelerin, damların, terasların üstünde parıltıyla ışıldıyordu güneş. Gözleri kamaştıran bu görünüme uzun süre bakılamazdı. Artık tek istek, biricik amaç taşıtın oraya bir an önce ulaşabilmesiydi..

Yazık ki çok kısa sürerdi bu mutluluk. Asfalt, birdenbire, yaşayanları sürükleyen taşıtlar geçitteyken üst yolların

yan girişlerinden gelmiş olan kara boyalı cenaze arabalarıyla dolardı. Güneşi bile karartırdı bu görünüm. Tuhaf bir tiksintiyle, renk renk çiçeklerin birbirlerine dolaştırılarak, biçim biçim işlenen çelenklerin bu birdenbire bastıran kararıyı engellemek için yapıldıkları, akla getirilebilirdi. Buysa insancıl bir düşünüş, iyi niyetli bir yorumlama olurdu. Oysaki onlar gepgeniş, ışıklı caddelerin, çok katlı, yüksek yapıların burjuva ölüleri idi hep. Bu binlerce çelenk. Bu yüz binlerle kökünden koparılıp kurumaya bırakılacak renkli çiçek. Şimdiden solgun, şimdiden yıpranmıştı. Karşılığı avuç dolusu ödendikten sonra istendiği gibi yolunabilirdi bahçeler. Gelecek usul yağmurlara kel bir topraktı adanan. Bir sevginin pembe, küçük goncasıyla bir burjuva ölüsünün çelenginde orospuca açılmış, yırtık bir gül olurdu. Her gonca, çelenklere adanmış her çiçek ateş pahası. Çünkü her cenaze arabasında, oburca yutulan binlerce çiçekle güzel kokulara büründürülmüş kokuşkan bir burjuva ölüsü. Bu çiçek yağmasında yoksulun sevgisi yüreğinde kapalı, suskun. Burjuva çelenginde açılmış her gonca orospu, yırtık bir gül çünkü.

Kesiksiz gidiş durdurulabilir miydi? Yaşayanları sürükleyen taşıtlar, tırmanışın son kertesinde, tam yaklaşmışken gökyüzüne, taşıtların ön camlarında ıslı ıslıkken duru mavilik, önlerine birdenbire çıkıveren bu hiç umulmayan en son geçitte aşağı aktılar. Gökyüzüne ağın asfalt yukarda kaldı. Burjuva ölülerini taşıyan çiçek yüklü cenaze arabaları, az önce yollarını kesen bu uğursuzluk simgeleri, kolayca sardı. Hiç zorlanmadan, vites bile değiştirmeden belki de, hafifçe gazlayarak, eğime yedirerek kendilerini asfaltla birlikte göğe ağdılar. Yaşayanları sürükleyen taşıtlarsa cenaze arabalarına eş bir hafiflikle, yokuş aşağı, çabucak ta dipteki alt yolu boyladılar. Şimdi ne asfalt, ne de gökyüzü var-

dı. Taşıtlar da yavaşlamışlardı. Çalkantısız bir deniz. Kuşkan çöp bir de. Bu ıslak bataklık havasında taşıtlar durdurulup inilebilirdi de. Taşıtların bunca yavaşlaması, az önceki hızın yok oluşuyla, sızılı bir mide bulantısına yol açmıştı. Deniz sığdı. Patlıcan, domates, kabak gibi çürümüş sebze artıklarıyla dolmuştu. Arada bir de şişkin, rengi çokça kaçmış, iri bir kabak görünümünde tek tük cesetlerle karşılaşıyordu. Yaşadığı sürece kendisine sevgilisine verebileceği bir çiçek bile bırakılmayan, hiç çiçeksiz yoksul ölüleriymiş bunlar. İçice yüzdükleri çürük artıklar da burjuva ölülerinin renkli çiçeklerine eş süslerdi sanki.

Taşıtlardan boşalanlar, kıyı boyunca biraz yürüyüp ağaçlıklı büyük bir parkı, kesik kesik süren bir sur kalıntısını surun yıkık duvarları ardında bir görünen, bir yiten, yer yer yabani otçukların bürüdüğü demiryolunu keskin bir dönemeçle gerilerinde bıraktıklarında yoksul evleriyle balıkçı teknelerine bırakılmış denizle burun buruna geldiler. Hemen ardından asfalt, gittikçe yükselerek, tepedeki saydam, güneşli gökyüzünü tırmanmaya başlıyordu. İki yanı da taşıt doluydu.

(*Şiir Sanatı*, Ocak, 15)

KUYTUDA

İhtiyar takma dişlerini başucundaki cam kâsedan çıkar-
dı, bir silkeledi, sonra titreyen parmaklarıyla ağzına götürdü.
Konuşmak gerekecekti birazdan; nerdeyse uyanırlardı.

«Gün ağarırken akşam alacakaranlığının hüznünden da-
ha mavi bir duman sarar ortalığı. Arka bahçelerin ağaçlarına
çökeler, dizleri ağrıtır. Gençler bilmiyor, ama yıllar birbiri
üstüne hiç aksamadan yığılınca alışıyor kişi, sis kalkar diyor
ve gün ışımayı nasıl olsa becerir. Korkmak yersiz. İhtiyar-
lık budur işte: yeni bir günü bir organ haline getirmek, saat-
leri kendiliğinden sıraya koymak. Her sabah böyledir. Yumu-
şak terliklerimle evi dolanırım. Sızan muslukları kaparım,
su şişelerinin örtülerini kaldırıyorum ki içilsinler, peynirin su-
yunu dökerim. Yürüyüşüm kimseyi uyandırmaz çünkü ben
yıllardır yürümeyi bilirim. Usulca. Öyle halıları, tahtaları
eskitemem, taşlarda iz bırakmam. Ben gereклиyim evi sürdür-
mede. Ben olmasam onu kim hazırlar sabaha? Kim karşılar?
Ama kalkar kalkmaz önce aynayı alırım elime.»

İhtiyar önce aynayı aldı eline. Küçük, çatlak bir aynay-
dı bu; arkasında yanağına kocaman bir ben yapıştırmış pem-
be elbiseli bir markizle çok düzgün bacaklı ve nasıl da bece-
rikli Tanrım, her adımını bilen bir marki dans ediyorlar. Üst-
leri başları tertemiz, yakalarının fırırları kolalı. Çevrelerinde
de fransız ağaçları var, ne yazık ki bir yerde kesintiye uğru-
yor yeşillik. Kara, iri bir leke. Dalgınlıkla sigara söndürmüş-
ler üstünde. Geçende çeyiz sandığından çıkarıp ovmuştu.
Elişleri de var sandıkta.

«Elişleri var var olmasına hem de ne güzelleri, yalnız

sarı lekeler kaplamış bezleri, bir bilen olsa bu lekeler nasıl çıkar. Sandık lekeleri çıkar. Şu markinin kollarındaki danteller sözgelimi, şimdi nerden bulacaksın? Elişleri bile para etmiyormuş diyorlar, uğraşacak vâkit yokmuş. Eskiden günler uzundu; kararında, tutumluydu. Ben kaç günler işledim bunları, perdeleri azıcık araladım, o kadar. Ekrem'in annesi anlardı; beğenmişti. Aynayı o vermişti galiba. Bir de yüz görümlüğü altın saat.»

İhtiyar aynayı ağzına tuttu, dişliğı her sabah koyup her akşam çıkarmaktan, dudak uçlarındaki yaralar derinleşiyordu gitgide, yapışıyordu. Kaşınan, kırmızı, vitaminsiz yaraları inceledi. Ağzı, hep belli saatlerde ve belli amaçlarla kullanıldığı için kendiliğinden bir ağız değildi artık. Olsa olsa bir yokluk kapansın diye başka birinin ağzı, gerekli kesintiler ve onarımlar yapıldıktan sonra, bu eti, pembesi ve öpüşü tüketilmiş deriye (kendi renksiz derisine) yamanmıştı. Yüzündeki iğretiliğin üstüne varmadan hafifçe araladı dudaklarını; şaşılacak bir ustalıkla, her günkü ustalığıyla bir kerede yerleştirdi dişliğı. A- A- A- dedi; iki sıra salya aktı yaralardan. Takma dişler tok bir sesle takırdadı, depreşti, sustu, en sonunda kalakaldı. Ellerindeki yapışkan sıvıyı önlüğüne sildi ihtiyar. Aynayı yine başucuna koydu. Yapılması gereken sürüyle iş var şeyden önce.

«Ben hiç uyumam ya da az uyurum. İki saat. Uyukum çok hafif diye hiç uyumadım sayıyorum. Kapıda bir anahtar tıkırdadı diyelim, hemen ışığımı yakarım. Lâmbam başucumdadır. Giderken prize takıyorlar. Geceleri yalnızımdır çoğunlukla. Yatağıma uzanır tavanı gözlerim, sedirin çiçekli örtüsüne bakarım. Dolaplardaki dikiş iğnelerini, firketeleri, kol düğmelerini, tek küpeleri ve makbuzları düzene sokarım. Bir anahtar bulurum bazan, beyaz bir zarfın içine koyarım, «anahtar» diye yazarım üstüne. Hepsi eve dönene kadar,

evdekiler yatana kadar uyuyamam. Işıklar sönmüş olmalı. Yoo karıştığımdan değil; karışmam onlara, tek kelime sormam, beklediğimi de belli etmek istemem ama kendiliğinden oluyor. Kızıyorlar. Bir şeylerin dışındayım, biliyorum. Daha doğrusu bir şeyler bensiz sürüp gidiyor. Sandık örtüleri de para etmiyormuş dediklerine göre. Ben yine her gün silkeliyorum, yılmıyorum. Balkona çıkınca karşı balkonlardaki ihtiyarlar çarpıyor gözüme. Bu saatte yalnız onlar uyanıktır. Gizlice gülüşüyoruz. Yüksek sesle hatır sormak ayıp kaçacak. Hem mahalleyi neden telâşa verelim? Biz az gülüyoruz, sabahların tadını çıkarıyoruz, balkonlarda az yer tutuyoruz küçüle küçüle, yük olmuyoruz. Zaten gençler dayanamaz sabah havasına. Biz kaç yıl yaşadık, dile kolay, ölüm artık altemez bizi, kaç yıl yaşadıktan sonra hâlâ yaşamak öyle olağan ki.»

Balkon kapısı kapanınca oda yenilenmişti. Tokmakları kopuk, yıllardır cilâsız, derileri pörsük dolaplara yeni bir yüz geçirilmişti: sabah havası. Sandığın üstünde pembe bir yorgan duruyor, bir çiçekli örtü, hepsinin üstünde de odaya evin genel havasına göre göstermelik bir çekidüzen, bir uyum veren çağdaş siyah örtü. İhtiyar siyah örtüyü eliyle düzelttikten sonra önlüğünün cebindeki anahtar destesini çıkardı, en kocaman anahtarı ayırarak sedire yakın dolabı açtı, bir portakal aldı içinden (kendi portakalını), naylon torbaya sarılı tuzsuz ekmeği (kendi ekmeğini), çekmecedен de bir havlu parçası. Kapıya doğru ufak adımlarla sarsıla sarsıla yürüdü, koridora bir göz attı. Uyanmamışlar daha. Kapıyı kilitledi güzelce, hiçbir şey yapmayacakmış gibi, telâşsız adımlarla odanın ortasına kadar geldi, şaşırttı sonra, birden eteğini kaldırdı (geceliğın eteği uzundu, top oynayan küçük köpekler vardı üstünde), etleri boşalmış bacaklarından çabucak sıyırdı donunu. Gece boyunca sararmış havlu parçasını kurtardı ba-

caklarının arasından, yerine bu temizini koydu. Donunu çekti, eteğini indirdi. Karnının tam ortasına bir temizlik duygusu yerleşmişti. Bozmamak için öbür havluyu hemen bir gazeteye sarıp iyice buruşturdu. Önemsiz. Artık kalkabilirler. İhtiyar mutfağa doğru yürüdü, sızmayan muslukları ne olur ne olmaz sıkıştırdı, su şişelerinin örtüleri unutulmuş yine, gecedен yağın, tuzunu gidermek için suyla doldurduğu peynir tabağını boşalttı. Sokak kapısının oraya geldiğinde dizlerini zorlayarak eğildi, dışardan sızan siyah ışıktaki sıkışık kalan gazeteye uzandı. Hem peynir tabağını hem gazeteyi odasına taşıması gerekiyordu bir kerede. Sedire çöktüğünde yorgunluktan bitmişti, boynunu aşağı çeken kaslara bıraktı başını, kambur ve rahat oturdu. Gazetede ne haberler var: «... gupr dantel elbisesi ve lame pabuçlarıyla çok güzel bir gecesindeydi... ilgiyle izleniyor... Ankara grubuna yol gö-ründü... üzgünmüş ve her gece bir başka kulüpte avunuyor-muş diyorlar...» Çatalını peynire değdirdi; peynir yarıldı, cıvıdı.

«Boğazımın deliği küçüldü. Lokmalar gitmiyor, diyorum gülüyorlar. Uyumadığıma da inanmıyorlar. Belki o yüzden tetikteyim, ışıktayım, uykusuzum. Boş bulunmamalıyım; hiç inandıramam sonra. Evet, portakal işe yarıyor, sürüklüyor ama çok ekşi. Küçükken ekşi portakalları yememe izin vermezlerdi annemle babam. Yengelerin evi Ada'daydı. Limon ağaçları istediğin kadar. Okul dönüşü yolda portakal yedik. Ama yaz akşamları Ekrem de gelirdi. Bizde kaçgöç yoktu derim de inanmazlar; oturma odasında hep birlikte otururduk işte. Nişanlandık. Sonra bir şey oldu, Ekrem hastalandı, yok canım öldü, öldü ama ölmeden önce hastalandı diye bizimkiler nişanı bozdular, sonra öldü, yıllar sonra. Bir-riyle evlenmiş dedilerdi. İncecikti, attığı adımı bilirdi. El işlerini bir markiyeye satmalı en iyisi. Gupr dantel giyiliyor.

Gelinliğim danteldendi. Karnım bembeyazdı. İnanmazlar şimdi söylesem, çünkü geçende yıkadılar beni, memelerimin altındaki pütürleri keselemeden, çabucak, Silin, dedim, kazıyın dedim; deri katılmış, pörsümüş, kir değil dediler. Ama onu söylemiyordum. Karnım bembeyazdı, şimdiki gibi sarı çizgiler yoktu üstünde, doğurdukça da beyaz kaldı. Her kadın kocasını sever. Hem ben paradan yana sıkıntı çekmedim hiç. İyi oldu. Çocuklar şimdi olmasam duyarlar yokluğumu. Ben nasıl kocamın yokluğunu duyuyorum tam tamına öyle. Yalnız bir şeylerin dışındayım. Örtüleri silkelemek yetmiyor. Ada resimlerinde bacaklarımın ne güzel olduğuna bakıyorum. Dolapları istediğim odaya koyardım o sıralar. Oysa bu odadayım şimdi. Yüzümü bir sonraki güne taşıyorum, bozulmuyor artık, kırıışması bitti, tanıyan kimse kalmadı ki bozulsun. Kollarım döküldü, kokmuyorum. Hep böyleydim sanki. İğrendirmedim.»

Sabah iki çocuklu becerikli bir anadır, onları paklar, yedirir, sokaklara yollar. Çevik bacaklar otomobillere atlar. İhtiyar bu yüzden çalar saatin sesini duyunca odasının kapısını kilitledi. Mutfaktan fokurdayan çaydanlığın sesi geliyor, dolaplar açılıp kapanıyor, ekmek kızarıyor, çatallar, bıçaklar. Ne kargaşa! Bunları bir sıraya sokmalı. Dolapların hepsini birden açmamalı sözgelimi Kahvaltı örtüsü masaya gece-den serilse, sabah peynir konulur, çanta yapılır, kalemler unutulmaz.

TANTE ROSA AFOROZ EDİLİYOR

Tante Rosa üçüncü çocuğunu emzirirken, bu bir pazar günüydü, kiliseye giden insan sürüsünü seyretti. Yaşlı kadınlar ve genç kadınlar şapkalarını giymişler ve çocuklarının burunlarını silmişlerdi. Kaba, kırmızı, şişman parmaklı erkekler, birahane biralardan son yudumu içtiler, şiş, kırmızı parmaklı elleriyle yüzlerini sildiler. Karılarının şapkaları birahane camına vurdu, kalktılar, ayaza çıktılar, çocuklarının burunlarında alışılmış sümük ıslaklığını arandılar. Çan sesleri dua mırıltıları, şarkılar, danteller, ikonalar, kandiller, melek resimleri — melek resimleri. Pembe erkek bebekler kanat çırpıyorlar, org sesine kanat çırpıyorlar, Tante Rosa'nın yedi yıllık kocası evlendikleri sabahı hatırladı. Şimdi üçüncü çocuğunu emzirdiği için pazar sabahı kiliseye gelmeyen Tante Rosa'nın kocası eski anıları org sesiyle düşünmeye alıştı. Dua uzun sürdü, şarkılar, çan sesleri, org sesi uzun sürdü. İkonalardaki isalar yaşlandılar. Kiliseye temiz burunlarla gelen çocukların burunları yine sümüklü — çan sesleri.

Tante Rosa kiliseden dönen kalabalığı seyretti. Dışarda kar yağıyordu. Çocuklar kartopu oynayarak önden geliyorlardı. Bir kartopu uçup Tante Rosa'nın camını kırdı. İçeriye ayaz doldu, kar doldu, kiliseden dönen kocasının varlığı doldu, çocuk emeyeceği kadar emmişti memeden, uyudu, Tante Rosa memesiyle camdaki deliği doldurdu, ayaz memesini ısırdı, kiliseden dönen kadınlar şapkalarını çıkarıp yüzlerine tuttular ve yan gözle Tante Rosa'nın kocasına baktılar. Tante Rosa'nın kocası hiçbir şey duymadı, evdeki kaz kızartmasını

düşünüyordu, her pazar sabahı yenen kaz kızartmasını ve elma pastasını, sıcak kahveyi.

Sonra birinci çocuk ağladı, ikinci çocuk ağladı, bebek ağladı, Tante Rosa göğsünü ilikledi, yerleri süpüren sabahlıkla yürüdü, tahta merdivenler gıcırdadılar. Bir sandık kapağı açıldı, soluk resimler, soluk defterler, yaprakları arasında kuru menekşeler, solmadan kurumuş menekşeler mor. Bir mektup gördü, herhangi bir mektup, sandık kapağı kapandı, dışarda kar yağıyordu, kocası eve geldi. Kaz kızartması her pazarkinden iyiydi, elma tatlısı çok çok iyiydi, ev sıcaktı, masa örtüsü kolalıydı, kocanın saçları briyantınle ortadan ikiye ayrılıydı, Tante Rosa'nın korsesi iyi markaydı, yediği kaz kızartmaları karnını şişirmişti, korse iyiydi, sıkıyordu, çok sıkıyordu korse, odasına çekildi. Kapıyı içerden kitledi. Her pazar öğleden sonra kocası gelirdi, kocası gelirdi her pazar öğleden sonra, yatak odasına — kapıyı kitledi. Gördüğü mektubu hatırlamaya çalıştı, bir erkek yüzü düşündü olmadı, hep gemiler geçiyordu gözlerinin önünden gemiler geçiyordu, tren düdükları, fabrika düdükları, uğultu, kalabalık, büyük kentlerin uğultuları, «Sizlerle Başbaşa» dergisinin basıldığı kentin uğultusu — kapı zorlanıyordu, alışılmış kapıları, alışılmış günlerde açmaya alışık eller şaşkın, zorluyorlardı. Şaşkınlık ve zorbalık, beklenmedik ve zorbalık, Tante Rosa'nın kocası haykırıyordu. Adam kapıyı yumrukluyordu, düzenini bozan kapıyı yumrukluyordu. Sabahkilise-kaz kızartması-elma pastası-karısının koynu düzeninin kopan son halkasını kesip atan kapıyı, yumrukluyordu, Tante Rosa hatırlamaya çalıştığı erkek yüzünü hatırlayıverdi.

Bir mektup bıraktı Tante Rosa arkada, üç çocuk bıraktı, biri emzikte, kaz kızartması ve elma pastası yapmasını, yemek masası örtülerini kolalamasını, dolapları yerleştirmesini öğrettiği bir hizmetçi kız bıraktı, margarita ekili bir kü-

çük bahçe, tahta merdivenli, yüksek tavanlı, çalar saatli bir ev bıraktı, her pazar sabahı kiliseye giden, her pazar öğleden sonra koynuna giren kocayı bıraktı, şapka giyen komşu kadınları, sümüklü çocuklarını bıraktı, onların kocalarını, onların da kaz kızartmalı hayatlarını bıraktı, kiliseyi bıraktı, çan seslerini, org seslerini, noel şarkılarını bıraktı, kiliseden dönen çocukların attığı kar topuyla delinen camı tıkadığı sol memesini, yüreğini yağ tabakasıyla örten sol memesini bıraktı. Gitti. Gitti fabrika bacalarının, gemi düdüklerinin oraya, tramvaylarda herkesin birbirinin ayaklarına bastığı ve pardon demediği ve ne merhaba ne de günaydın demediği insanların oraya gitti, pazar günü öğleden sonraydı, akşamdı ya da, yollara düştü, arkada soluk menekşeler arasına katlanmış mektuplar bıraktı, gelin elbiseleri, duvaklar bıraktı.

«Sizlerle Başbaşa» dergisinde diyordu ki, bir kadın diyordu bırakmış kocasını, yavrularını, hem de katolik bir kadın, bir köyü bırakmış, o kadar saygılı kişilerin yaşadığı ve güneyin en saygılı papazının vaaz verdiği köyü, kilise kadını, o köyün kilisesi kadını afaroz etmiş diyordu, afaroz etmiş yaaa, o kadınlar, sümüklü çocukları, her pazar dayanılmaz şekilde erkeklesiveren kocaları hep bunu dinlemişler pazar sabahı, papaz hep o kadını anlatmış, papaz Tante Rosa'yı anlatmış, kocası sanki köyün kahramanı, bütün şapkalı kadınlar, o pazar, Tante Rosa'nın kocasını kaz kızartmasına davet etmede yarış etmişler, elma pastalarını porselen tabağa doldurmada, daha daha doldurmada yarış etmişler, yarış etmişler, kilise, papaz, koca, hizmetçi afaroz yarışı etmişler.

Şimdi beklenen bir ıntihardır, bir uçurumdur, bir düşüştür. Şimdi beklenen bir kocakarının günah dolu bir hayatın sonunda sefilce can vermesidir. Yoksa şimdi beklenen günah çıkaramadan geberen bir günahkârın şen hayatı mı-

dır? Şimdi beklenen bir başarı, bir mutluluk mudur?

Hiçbir şey midir yoksa, hiçbir şey midir. Gemi düdükları, fabrika düdükları, birbirinin ayağına basıp ne pardon, ne günaydın, ne merhaba demeyen insan kalabalığına karışmak hiçbir şey midir. Nedir. Bir pazar günü barışsever bir Katolik köyünde, Tante Rosa aforoz edilmişse bu nedir, beklenen son nedir?

Tante Rosa gittiği büyük kentte bir gazete bayii oldu. «Sizlerle Başbaşa» dergisini de satıyordu. Yukarda kocası, güzel kocası, yeni kocası keman çalıyordu, keman çalıyordu, Tante Rosa «Sizlerle Başbaşa» dergisini satarak iyi para kazanıyordu aforoz edildikten sonra.

(Dost, Nisan, 30)

ATAOL BEHRAMOĞLU

BİR GÜN MUTLAKA

Bugün seviştim, yürüyüşe katıldım sonra
Yorgunum, bahar geldi, silah kullanmayı öğrenmeliyim bu
yaz
Kitaplar birikiyor, saçlarım uzuyor, her yerde gümbür gümbür bir telâş
Gencim daha, dünyayı görmek istiyorum, öpüşmek ne güzel, düşünmek ne güzel, bir gün mutlaka yeneceğiz!
Bir gün mutlaka yeneceğiz, ey eski zaman sarrafları! Ey kaz kafalılar! Ey sadrazam!
Sevgilim on sekizinde bir kız, yürüyoruz bulvarda, sandviç yiyoruz, dünyadan konuşuyoruz
Çiçekler açıyor durmadan, savaşlar oluyor, her şey nasıl bitebilir bir bombayla, nasıl kazanabilir o kirli adamlar
Uzun uzun düşünüyor, sularla yıkıyorum yüzümü, temiz bir gömlek giyiyorum
Bitecek bir gün bu zulûm, bitecek bu hân-ı yağma
Ama yorgunum şimdi, çok sigara içiyorum, sırtımda kirli bir pardesü
Kalorifer dumanları çıkıyor göğse, cebimde Vietnam'ca kitaplar
Dünyanın öbür ucundaki dostları düşünüyorum, öbür ucundaki ırmakları
Bir kız sessizce ölüyor, sessizce ölüyor orda
Köprülerden geçiyorum, karanlık yağmurlu bir gün, yürüyorum istasyona
Bu evler hüznlendiriyor beni, bu derme çatma dünya
İnsanlar motor sesleri, sis, akıp giden su
Ne yapsam... Ne yapsam... Her yerde bir hüzn tortusu

Alnımı soğuk bir demire dayıyorum, o eski günler geliyor
aklıma

Ben de çocuktum, sevgilerim olacaktı elbette
Sinema dönüşlerini düşünüyorum, annemi, her şey nasıl
ölebilir, nasıl unutulur insan

Ey gök! senin altında sessizce yatardım, ey pırıl pırıl tarlalar
Ne yapsam... Ne yapsam... Dekart okuyorum sonradan...
Sakallarım uzuyor, ben bu kızı seviyorum, ufak bir yürüyüş
Çankaya'ya

Bir pazar, güneşli bir pazar, nasıl coşuyor yüreğim, nasıl
karışıyorum insanlara

Bir çocuk bakıyor pencereden, hülyalı kocaman gözlü nefis
bir çocuk

Lermontof'un çocukluk fotoğraflarına benzeyen kardeşi ba-
kıyor sonra

Ben şiir yazıyorum daktiloda, gazeteleri merak ediyorum,
kuş sesleri geliyor kulağıma

Ben mütevazi bir şairim, sevgilim, her şey coşkulandırıyor
beni

Sanki ağlayacak ne var bakarken bir halk adamına
Bakıyorum adamın kulaklarına, boynuna, gözlerine, kaşları-
na, yüzünün oynamasına

Ey halk diyorum, ey çocuk, derken bende bir ağlama
İlençliyorum bütün bireyci şairleri, hale gidiyorum portakal
almaya

İlençliyorum o laf kalabalıklarını, kurumuş yürekleri, bire-
yin kurtuluşunu filân

İlençliyorum o kitap kurtlarını, bağışlıyorum sonradan

Uzun kış gecelerinden sonra kim bilir nasıl olur her şey

Uzun kış gecelerinden sonra, masallarda anlatılan

Durup durup bunları düşünüyorum, bir sevinci bir hüznü
izliyor arkadan

Yüreğim ipesapa gelmez bir bahar göğü. Türkçe bir yürek
kısaca

Beklemek usandırıyor, telâşlı telâşlı bir şeyler anlatıyorum
sağda solda

Bir otobüse biniyorum, inceliyorum bir böceği tutarak ka-
natlarından merakla

Yürüdüm eskiden baharda, o yıkıntıların ve çayırların oldu-
ğu alanlara

Aklıma şiiri gelirdi o yaşlı Amerikalı'nın, sonbaharı anlatan
şiiri

Çayırlar vardı o şiirde, baharı ansıtan ne de olsa

Böylece yeniden hazırlanıyorum bir coşkuya, yeniden sokak-
lara fırlamaya

Kendimi atmak bir uçurumdan balıklama

Büyük ve mavi bir şey izlenimi var bende, gördüğüm filim-
lerden mi ne

Bir şapka, telâşlı bir gök, sıcak yapay bir dünya

Anlat anlat bitmiyor, bitmiyor bendeki daüssila

Bütün sevgilerimi harcıyabilirim bir çırpıda, yağmurlu o yol-
lar geliyor aklıma

Benzin kokuları, ıslak direkler, babamın esmer bir somun
gibi tombul ve sıcak elleri

Uyurdum. Bir de bakmışsın yeni bir filim sinemada, şehirde
yeni bir kız, kahvede yeni bir garson

O üzgün ve sabahlıklı dururdu balkonda...

Şimdi ne var hüznülenecek burda, nedir bu çatlatan yüreğimi,
bu telâş

Sanki yarın ölecek gibiyim, birazdan polisler gelecek ya da
Gelip alacaklar kitaplarımı, daktilomu, bu şiiri, sevgilimin
fotoğrafını duvarda

Soracaklar babanın adı ne, nerde doğdun, teşrif eder misiniz
karakola

Dünyanın öbür ucundaki dostları düşünüyorum, öbür ucundaki ırmakları

Bir kız sessizce ölüyor, sessizce ölüyor Vietnam'da

Ağlayarak bir yürek resmi çiziyorum havaya

Uyanıyorum ağlayarak, bir gün mutlaka yeneceğiz!

Bir gün mutlaka yeneceğiz ey ithalâtçılar, ihracatçılar, ev şeyhüliislâm!

Bir gün mutlaka yeneceğiz! Bir gün mutlaka yeneceğiz! Bunu söyleyeceğiz bin defa!

Sonra bin defa daha, sonra bin defa daha, çoğaltacağız marşlarla

Ben ve sevgilim ve arkadaşlar yürüyeceğiz bulvarda

Yürüyeceğiz yeniden yaratılmanın coşkusuyla

Yürüyeceğiz çoğala çoğala...

(*Papirüs*, Temmuz, 14)

İSMET ÖZEL

SEVGİLİME BİR KEFEN

Alçak sesle uçuyor üzerimden
saçları kına yakılmış bir kadının mihrâbı
bu gövermiş güz günleri çıldırtır
çileden ve kitaplardan çıkartır insanı
urlar, karınca cesetleri
titreyişlerle örtülür üstüm
merak
bir devrimcinin hazırlığıdır
ve alçacık bir sesle uçar üzerimden
kanser, begonya, ölüm.

Beyaz tülbentler camın arkasında
ve çıkarılmış insan gözleri
kırk batman ağırlığında sahici insan gözleri
bağrına taş basan ana
o ananın ölüsünden kalkan toz
ey acılar gardiyanı, ey güz günleri.

Bir isyankâr çetecinin yağmuru altında
kendi kavruk güzelliğimi yumrukluyorum
kulunç gibi giriyor öğledensonraları cumartesinin
umudum
ki hırçın bir hayvandır durmadan
kalgıtır banknotları, miting alanlarını
ve tarçın kokusu ve yorgunluklarla
oturduğumuz evleri tıkayan
merak
bir devrimcinin hazırlığıdır

yıkanır bazı bakır dövücüleri çarşılarda
şakırtılarla sürüklenir bazlama açan kadınlar
dibeklerinde inatlarını döven
hıznır umutlarını döven kadınlar şakırtılarla.

Benim harcım değil bir yar sevmek gizliden
her yanımda bin türlü merakla dalanmakta
o loş buhur kokuları, analarımız
aşerirken toprak yiyen analarımız
yüreğimin palamarlarını çözüyor aya karşı
gökçe sancım zonkluyor bileklerimde
zonkluyor talaşlar, talaşlar
şakağıma vuran balyozun talaşları.

(*Şiir Sanatı*, Ocak, 15)

en yukarlara çatlıyacak kadar aşkî yüreklerini.
Yıllardır çocuk başları akıyor yamacımızdan
yıllardır balçıklı bir hayvan çeperlerimizde
kentlimiz cebinde cinayet fotoğraflarıyla sofraya oturuyor
köylü — biraz sessizlik — ne tuhaf bir kelime?
Asfalt yakıyor genzimi
asfalt adamlarını topluyor aramızdan
yıkılıp omuzdaşlarımın seslerine
yıkılıp bir boran içinde toplayarak çiçeklerimi.
Ben merd-i meydan
yani toprağın ve kanın gürzü
güllerin bin yıllık mezarı bendedir
yukardan bakarım efendilerin pusatlarına
insanların bütün sabahlarını merak ederim
gök hırpalanmaktadır merakımdan
ıtır kokan benim yumruklarımdır
benim kavgamdır o, aşk diye tanınan.

Alanlara çok bilenmiş yüreğim alanlara
vurulsun kösleri şu gâvur sevdamızın
vursun isyanın bacısı olan kanım karanlığa
Zülküf de vursun.
Yüzüne ay kırıkları çarpıp uyansın sevdiğim.

(*Şiir Sanatı*, Şubat, 16)

EGEMEN BERKÖZ

UTRİLLO'NUN EVİ

Kemikli bir el, saralı
tuşlarda gezin. Esen
günler artık çok uzak, çok uzak
yalnız akşamüstleri ozanım
gitgide şehir
büyüyor
tuğlalar tuğlalar tuğlalar.

Bu kâğıtlar ne bu masa
ozanım
sesini karartan incecik yüzünü
kadrat cetveli makas küllük
ve baş mürettip. Tuşlara
vuruyorum. A. C. I.
Evlerin üstünde gök yok artık
ne hartuççular camcılar
kaldı. Tuğlalar
tuğlalar tuğlalar
şehir nerde. Artık sadece
şeker biyer öğretmen.
Artık bayrağı çekip şapkamı giyip
tı şın ça hoca. Cumartesi. Kazaya.
Kazaya. Gazeteler mektuplar
lâstik toplar ve çocuklar çocuklar.
Şeker biyer öğretmen.
Sesimi eziyor dünya
kemikli bir el, saralı
tuşlarda gezin. Yeniden

kaldırımlar
ozanım
pencerene yapraklar bak
sarhoş ve sarı düşüyor. Havuzu
vardı Beyazıtın ve havuzunun
fıskiyesi vardı
toplar oynar mıydı. Küçük.
Kemikli bir el, saralı
doksan üç harbinden
kalma bir marşla
bando geçiyor,
bayram galiba. Fişekler
çocuklar çocuklar.

Tuşlara vuruyorum.
A. C. I.
Pangaltıdan doğru Yıldıza.
Bayrağı çekip şapkamı giyip
değil. Tı şın ça hoca
değil. Sessiz. Denizi
ilk görür gibi çocuk gibi
yağmur yağıyor hartuççular camcılar
yağmur. Gibi. Akşamüstleri
ozanım
pervazları
şehrin. İncecik yüzlü. Sesimi
ikiye bölüyor şimdi güz.
İncecik yüzlü.

Güz. Sarı kâğıtlara yazılmış
şiirler oluyor parke kaldırımlar.
Güz. Uzunhava. Dışavurumcu

yalnızlığı seven bir ozandır
güz. Şevi niva şevi. Hartuççuları
tuğlaları çocukları
görür güz.

Tuşlara vurur. Tuşlara vururuz.

A. C. I.

Akşamüstü olur. Ben görmedim.
Akşamüstleri olurmuş. Söylediler.

A. C. Hayır.

Tuğlalar tuğlalar
gitgide şehri.

İkiye bölüyor şehri güz. Eşen
günler artık çok uzak. Belki
bir cumartesi
cumartesi Utrillonun evinden
ozanım
Pangaltıdan doğru Yıldıza.

(*Şiir Sanatı*, Ocak, 15)

REFİK DURBAŞ

ŞİİRLER

Ey ezilmişlik.

Bir gün ben de ulaşacağım kapılarına.

Yoksulluğun o sonsuz panayırını aşacağım.

Aşkın şiirini ve memuriyetini kuracağım
ve elbette bitecek zamanla edebiyat tarihi.

Sevdanın ve alkolün kahramanlığı. Er mektupları.

Gurbetin yüreğimi dağlayan diktatörlüğü.

□

Sevgilim acemi bir karanfil gibi açıyor
her sabah şehrin yanaklarında.

Bense her gece sıkıntıdan ve yeminden
elbiseler biçiyorum. Namussuz ve onurlu sevdalar
dağları dağları da deliyor yalnızlık.

□

Işıldım yoksulluğa perişanlığa
uykusuz kamyonlar çizdim gecenin alnına
devşirme köyler, puslu kasabalarda dolaştım
kaç yıl
umudun ve ezilmişliğin çadırında besledim
yorgunluğu

sokakların dilber ellerinden öptüm
saçlarını okşadım dağların
ve kuşlar bile uğramazken karanlığıma
Şimdi hey desem şehri saçaklarından sarsıyor yalnızlığım.

□

Eğil yüzüme sevgilim. Çöz iplerini
o uslanmaz hayvanlığımı utandır. Bırakılmışlığımı cınla
Çünkü doymuyorum abazanlığıma pazar
mecmuaları, şahane çirkinliğim ve hülyalarım la.
Ey serseriliğim. Ey anıları mın ahşap kraliçesi.
Şarabı sev, tütünü incitme, beni de unut artık.

(Alan, Temmuz, 4)

AYHAN CAN

DÜŞLERİNDE AĞLAYAN ÇOCUK

Aşındırmak istiyor zamanı
Soluk bir yüz gibi camlarda
Sevdikçe mor oluyor gözleri
Bulutlara dokunsa yağmur yağacak

Bütün valsler o yokken çalıyor
Dikenli tellerden geçemiyor üstelik
Çürük bir elma kokusu var havada
Üşümese gecenin koynuna girecek

O hep yalnızdı deniz gibi
Aradığı bir şey vardı sımsıcak
Cam kırıkları kesti ellerini
Motor kaburgalarında yosunlaştı zaman
Gece düşlerinde ağladı çocuk
Hiç dinmedi sancıları uzun bir şarkı gibi
Alnına düşen bir tutam saç ve hüznün
Hâlâ mızıkça çalıyor sağır boşluğa doğru
Uzakta olmaksızın kılıç balığı ve deniz

(Dost, Mart, 29)

HIKÂYE YA DA ROMAN KIŞISININ ADI

«Bir romanda anlatılan önce şey arasında kişilerin adları ne önem taşır?» diye düşünebilir insan. Ama roman kişinin adı, romanın gelişme tarihinde, başlı başına bir devrim olmuştur. Roman, edebiyatın genelden özele, evrenselden ti-kele dönüşümü sonucunda ortaya çıkmış bir türdür. Felsefi dayanağı, Aristoteles'in tümdengelim (dedüksiyon) ilkesini bir kenara koyarak tümevarım (indüksiyon) yöntemini or-taya atan Bacon'un *Novum Organum*'udur. Roman türünü yaratan toplumsal sınıf ise, dünyaya bireyciliği ilk yayan burjuvazidir — ama devrimci çağını yaşayan, üretimi eskiye cranla demokratlaştıran, kokuşmaya yüz tutmuş toprak aristokrasisine karşı yeni olumlu değerler getiren burjuvazi. İlk romanlar İngiltere'de yazıldı. Dünyanın ilk romancısı olan Daniel Defoe, şu çocukluğumuzda okuduğumuz *Robinson Crusoe* kitabını yazarken, aslında aristokrasiye karşı burjuva devriminin propagandasını yapıyordu. Robinson Crusoe burjuva sınıfının seçkin bir temsilcisidir, çünkü a) mala düşkündür, ıssız adasında bile hırsla mal biriktirir, ıssız adanın kapitalisti olur yani; b) salt bireyci bir anlayışla yaşar, doğa karşısında bir birey olarak zaferler kazanır; c) ulus, aile, kadın sevgisi gibi bütün duygularını bir yana itmiş, içinde yalnız kâr isteği kalmıştır. Lafı biraz uzatıyorum ama, böyle yapmak zorundayım. Demek istediğim şu: bireycilikle başlayan, bireyciliği savunan roman, kişi adlarını da bireyci bir tutumla seçmeliydi. Daha eski anlatı edebiyatını düşünelim; kişilerin adları ya alegoriktir, ya da mitolojik (kişiler

kendileri de böyledir çünkü, belli bir yerde, belli bir zamanda yaşayan belli kimseler değildirler, her bakımdan genel, soyutturlar). Alegorik ad bireyi değil, belirli bir kategoriye gösterir, «Bay İyidam», «Bayan Cömert» gibi. Mitolojiden alınan ad ise, kişiyi daha eski bir kültür kalıbının çerçevesine sokar. Yani, her iki durumda da özgünlük ve bireysellik yoktur. Oysa romanın özü, bireysel kişi ve olayları, bir gerçeklik ve edimlilik (actuality) havası içinde anlatmaktır. Dolayısıyla kişilerin adları da bireysel olmalı, belirli bir kişiden başkasını anlatmamalıdır. Anlatı edebiyatı içinde birdenbire Robinson Crusoe adında bir vatandaşın türemesi işte bunun için edebî bir devrimdir.

İnsan, insan olalı beri, adına büyük önem vermiştir. Bir kere tanıştığımız biri sonraki karşılaşmamızda adımızı unutmussa ne kadar kızar, alınırsız değil mi? Adımızı unutuşunu bizi adam yerine koymaması olarak yorumlarız. Çünkü adımız kişiliğimizin bir parçasıdır. Freud, *Totem ve Tabu*'da, ilkel insanların ad karşısındaki tutumlarını incelerken, yası tutulan ölülerin adını anmanın tabu olduğunu anlatıyor. Kimi kabileler, ölen kimseye hemen yeni bir ad takar, onu bu adla rahatça anabilirlermiş. Adını söyleyince ölünün hortlayıp gelmesinden korkuyorlar da onun için. Freud'un klinik çalışmaları, çocuklar ve sinir hastalarının da adlarına çok önem verdiklerini gösteriyor. Örneğin, hastalarından bir kadın, kişiliğinin bir parçası yabancıların eline geçmesin diye korkudan adını yazamaz olmuş

Kişiyile adı arasındaki bu yakın ilintiyi edebiyatta da görüyoruz. Orhan Kemal'in edebiyatımıza kazandırdığı unutulmaz bir tip vardır hani: Murtaza. Bence adı Murtaza'ya çok şey kazandırıyor; örneğin, Selim olsaydı, ya da Yılmaz olsaydı, aynı tip yaratılır mıydı acaba? Hiç şüphesiz Orhan Kemal'in anlatımı Murtaza adına özel bir anlam yüklüyor,

ama bu adın çağrışımları da (bütün Murtaza'lardan özür dilerim) bu kişiye anlam yüklemiyor mu? İlle Murtaza demeyebilirdi Orhan Kemal, ama sanatçı sezgisiyle, aşağı yukarı aynı çağrışımları taşıyan bir başka ad bulurdu gene de kahramanına.

Tikelden tüme varılabileceği inancına dayanan romanın, kişilerin adlarını bireyselleştirerek, yalnız o kişinin malı yapılarak işe başladığını söylemiştim. Gelgelelim, her romancı bu geleneği sürdürmek istemeyebilir. Roman türü genişledikçe, kişi adının görevleri de çeşitlenebilir. Çünkü roman, her ne kadar bütün hayatın içinden seçilmiş özel bir dilimin hikâyesiyse de, romancının asıl anlatmak istediği geniş bir insanî durumun simgesel bir yoğunlaştırılmasıdır. Böyle bir amaçla kalemi ele alan yazar, roman öncesi anlatı edebiyatındaki gibi alegorik ya da mitolojik bir ad takabilir kahramana. Böylece, okura bilinen bir hikâyeyi hatırlatarak kişiyi de, kişinin içinde bulunduğu konumu da, evrenselleştirir. Gerçek roman iyice geliştiği için, yazar bunu yapmakla eski alegoricilerin sırasına girmez artık. Joyce'un «Stephen Dedalus» adıyla neler anıştırmak istediğini bir başka yazımda söylemiştim. Kimi yazarlar da kişilerine anlamı olan bir ad takarlar. Örneğin, yazar taş yürekli bir tip yaratacak; adını, sözgelişi, «Kaya Sertol» koysa, bu ad kişinin özelliklerine bir ışık tutar, o kişiden bekleyeceğimiz davranışlara bir işaret olur. Dostoyevski, Dickens, Faulkner gibi büyük romancılar kişilerini adlandırmakta sık sık kullanırlar bu yöntemi. Bunun bir sakıncası, adın, böyle bir amaç uğruna, normal bir ada benzemekten uzaklaşmasıdır. Yazar o zaman, kişilerine «İyilik-edersen-iyilik-görürsün,» ya da «Bay-sağına-soluna bakmadan-dümdüz-yolunda-yürü» gibi gülünç adlar takan Ortaçağ alegoricilerine yaklaşır. Alaylı bir etki sağlamak için kişiye ironik ad koyan yazarlar da vardır; korkak bir tipe

«Kahraman» adını vermek gibi. Herhangi bir kimseyi, sıradan, olağan birini anlatmak için çok raslanan, yaygın bir ad kullanılabileceği gibi, garip, kendine özgü bir tip çizmek için ender, tuhaf bir ad da seçilebilir. Örneğin, Dickens'ın *David Copperfield*'ındaki Micawber adı enderdir, çünkü Micawber tipi de adamakıllı özgündür.

On dokuzuncu yüzyıl romanı genellikle çok uzun, dağınıktı. Çeşitli burjuva isteklerini hep bir arada doyurduğu için sanat yanı zaman zaman geride kalıyordu. Yirminci yüzyılda düzyazı gelişerek eskiden şiirin malı olan alanlara el atarken, roman da kısaldı ve estetik yapısı ön plana çıktı. Bugünün romancısı sıkışık bir olay örgüsü kuruyor, asıl anlatmak istediği şeyin dışında fazlalıklara, gereksiz ayrıntılara yer vermiyor eserinde. Daha az lakırdıyla daha çok şey söyleme sorunu ortaya çıkınca, cümlelerin ritminden kişilerin adlarına kadar her ögenin hedefe ulaştırarak araçlar olarak kullanılması zorunluğu belirliyor. Kişiliğin bir parçası olduğu, ya da öyle sanıldığı psikologlarca da kabul edilen adlar da, böylece, roman içinde işlevsel (fonksiyonel) bir yer kazanıyor.

(*Papirüs*, Haziran, 13)

İÇİNDEKİLER

1967'de Şiir, Kısa Hikâye, Eleştiri — Memet Fuat	5
--	---

ELEŞTİRİ

Emperyalizm ve Kültür — Sabahattin Eyuboğlu	12
Memleketimden İnsan Manzaraları — Ahmet Oktay	24
Sıla ve Muhacirlik Mısraları — Turgut Uyar	53
Bugün Pazar Şiiri — Memet Fuat	60
Orhan Veli'nin Şiirleri — Asım Bezirci	66
Orhan Veli'de Fikir Örgüsü — Mehmet Doğan	80
Tarancı'nın Mektupları — Nermin Menemencioglu	98
Ezberindedir Dağlar — Cemal Süreya	145
Kuşku — Nermi Uygur	169
Edebiyatta Çevrecinin Etkileri — Muzaffer Erdost	176
Eceğilleri Okumak — Edip Cansever	208
Ece Ayhan'a Doğru — Mustafa Öneş	213
Hikâye ya da Roman Kişisinin Adı — Murat Belge	282

ŞİİR

Şiirler — Nâzım Hikmet	18
Kalın Abdal — Cemal Süreya	48
Büyük Gurbetçi — Turgut Uyar	50
Şiirler — Orhan Veli	67
Âsû'da — Fazıl Hüsnü Dağlarca	104
Beş Şiir — Oktay Rifat	109
Şiirler — Melih Cevdet Anday	112
Şiirler — Behçet Necatigil	114
Sabahları Severim Oldum Bittim — Necati Cumalı	118
Tahta At — Cahit Irgat	120

Şiirler — Ahmed Arif	148
Çalar Saat — Attilâ İlhan	155
Yedikçe — Sabahattin Kudret Aksal	159
Avlak — Metin Eloğlu	161
Melina Mercouri — Ceyhun Atuf Kansu	162
Kış ve Taşra İçin Önsöz — Ahmet Oktay	164
Başka Sakarya — Başaran	167
Orhan Duru — İlhan Berk	184
Şiirler — Turgut Uyar	187
Ölü Sirenler — Edip Cansever	197
Ortadoğu — Cemal Süreya	201
Ortodoksluklar — Ece Ayhan	223
Giyotin — Ülkü Tamer	226
Bir Gün Mutlaka — Ataç Behramoğlu	268
Şiirler — İsmet Özel	272
Utrillo'nun Evi — Egemen Berköz	276
Şiirler — Refik Durbaş	279
Düşlerinde Ağlayan Çocuk — Ayhan Can	281

KISA HİKÂYE

Hakaret — Orhan Kemal	121
Dar Oda — Oktay Akbal	126
Suların Durulması — Fakir Baykurt	133
Bozuk — Muzaffer Buyrukçu	138
Savaş — Orhan Duru	233
Dutlar — Bilge Karasu	236
Yoğun — Ferit Edgü	251
Burjuva Ölüler — Adnan Özyalçın	254
Kuytuda — R. Tomris	259
Tante Rosa Aforoz Ediliyor — Sevgi Sabuncu	264

YAZARLAR

Oktay Akbal 126 (H)	Nâzım Hikmet 18 (Ş)
S. K. Aksal 159 (Ş)	Atillâ İlhan 155 (Ş).
M. C. Anday 112 (Ş)	Cahit Irgat 120 (Ş)
Ahmed Arif 148 (Ş)	Ceyhun Atuf Kansu 162 (Ş)
Ece Ayhan 223 (Ş)	Bilge Karasu 236 (H)
Başaran 167 (Ş)	Orhan Kemal 121 (H)
Fakir Baykurt 133 (H)	N. Menemencioğlu 98 (E)
Ataol Behramoğlu 268 (Ş)	Behçet Necatigil 114 (Ş)
Murat Belge 282 (E)	Ahmet Oktay 24 (E), 164 (Ş)
İlhan Berk 184 (Ş)	Mustafa Öneş 213 (E)
Egemen Berköz 276 (Ş)	İsmet Özel 272 (Ş)
Asım Bezirci 66 (E)	Adnan Özyalçın 254 (H)
Muzaffer Buyrukçu 138 (H)	Oktay Rifat 109 (Ş)
Ayhan Can 281 (Ş)	Sevgi Sabuncu 264 (H)
E. Cansever 197 (Ş), 208 (E)	C. Süreya 145 (E), 48, 201 (Ş)
Necati Çıralı 118 (Ş)	Ülkü Tamer 226 (Ş)
F. H. Dağlarca 104 (Ş)	R. Tomris 259 (H)
Mehmet Doğan 80 (E)	T. Uyar 53 (E), 50, 187 (Ş)
Refik Durbaş 279 (Ş)	Nermi Uygur 169 (E)
Orhan Duru 233 (H)	Orhan Veli 67 (Ş)
Ferit Edgü 251 (H)	
Metin Eloğlu 161 (Ş)	
Muzaffer Erdost 176 (E)	
Sabahattin Eyuboğlu 12 (E)	
Memet Fuat 5 (E), 60 (E)	

Ş : şiir — H hikâye — E eleştiri, deneme

GÜN MATBAASI, NURUOSMANİYE 17, İSTANBUL
 Sayfa düzeni: M. Yasavul; Dizgi: M. A. Ersiz; Dizgi Düzeni:
 Sedat Sel; Düzelti: F. Bengü; Baskı: Sedat Karagözgil

TÜRK EDEBİYATI 1968
Memet Fuat'ın Seçtikleri